

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ

БРОЈ 6

ЈУНИ 1923

ГОД. XL

СЛУЖБЕНИ ДЕО

ОПШТЕ ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године постављени су:

У Министарству Просвете:

за писара I класе, Живојин Јовановић, дипломирани правник, и
за писара II класе, Милан Вујисић, апсолвирани студент филозофије.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Њ. В. Краља од 28 маја ове године стављен је у пензију д-р Фран Скаберне, начелник Одељења за Просвету и Вере у Љубљани.

ГЛАВНИ ПРОСВЕТНИ САВЕТ

— 1327 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 15 ДЕЦЕМБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, потпредседник г. Лазар Кнежевић, чланови: г. г. д-р Чедо Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад Ђоровић, д-р Влад Радојевић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, Т. Радивојевић, Мирко Поповић, и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитао је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. Кнежевић и Тричковић усмено реферирало о квалификацијама Александра Такаканова, привр. предметног учитеља Пиротске гимназије, да се постави за суплента.

Саслушавши, Савет је мишљења, да молилац треба да остане привр. предм. учитељ, јер према извештају директора пиротске гимназије, није довољно научно српски.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 16886 од 16 пр. мес., с молбом г. Васе Кецића, бив. полицијског чиновника да му се призна и изда сведочанство V разреда гимназије, који је школске 1904/05 године свршио у Будимпешти.

Савет је мишљења, да се молбоцу може признати да је свршио V разред гимназије, ако положи допунски испит из националне групе предмета.

IV Г.г. Протић и Станковић усмено реферирало о молбама учитеља основних школа, за пензију.

Саслушавши, Савет је мишљења, да треба ставити у пензију: Вука Поповића-Чејовића, Анку Јелић, Ивана Ребера, Макса Земљича и Николу Варадија; и да Богдана Мутића треба подвргнути прегледу комисије од три државна лекара.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 48431 којим извештава о својој одлуци, да ће у будуће преглед књига и популарних издања за откуп и народно просвећивање вршити Средишни Одбор за Народно Просвећивање, односно његова књижевна секција.

Савет прима знању.

VI Прочитана је нова молба студената теолошког факултета, да се кандидатима с матуром Богословије Св. Саве допусти полагање допунских испита из виших разреда и гимназијске матуре, како би могли задобити право на упис и у друге факултете.

Савет одлучује, да се за мишљење и реферат о овоме питању умоле г.г. Мирко Поповић и Јеремија Живановић.

VII Г.г. д-р Чед. Митровић чита свој реферат по предмету молбе Љубице Обрадовићке, пређ. учитељице, која тражи да се реактивира и поврати у сва права, која је била раније пресудом судском изгубила, пошто је поновним суђењем оглашена за невину.

Саслушавши, Савет после дуже расправе даје мишљење: да се молитељица може вратити у учитељску службу: што се тиче повраћаја права, т.ј. плате учитељске коју молитељица тражи од дана отпуштања до поновног постављења, Савет сматра, да није надлежан за решење тога питања.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 45528 од 13 ов. мес., с молбом г. Ромулуса Романа, учитеља из Долова, да се његов *Abecedar* за румунске основне школе у Банату одобри као уџбеник.

Савет одлучује: да се за преглед и оцену умоле: г.г. д-р Тих. Ђорђевић, д-р Хенрих Барић и Петар Јоксимовић, а писац да положи 300 динара за хонорар

IX Чита се писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 41731 од 21 пр. мес., с молбом г. Милана Дувића, управитеља ниже пољопривредне школе у Новом Саду, да се његова *Рачуница и Геометрија* одобри као уџбеник за ниже пољопривредне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Срет. Стојковић, д-р Душан Рајичић и Свет. Радојчић, пошто писац положи за хонорар 450 динара,

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 45637 од 13 пр. мес., с молбом г. Живорада Јосића, пензионера, да се његова рачуњалка *Бројач* одобри за употребу у основним школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Љуб. Протић, Јован Милијевић и Милутин Станковић, а аутор да положи 300 дин. за хонорар.

XI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 17724 од 29 пр. мес., с представком Управе Инвалидског Завода у Земуну, да се земљописне рељефне карте, израђене у томе заводу, могу одобрити као помоћно наставно средство у основним и нижим школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Т. Радивојевић и Бор. Милојевић.

XII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 7813 од 17 пр. мес., с молбом Друштва за Просвећивање жене, да се од друштвеног издања приповедака *Природа и деца* откупи извештај број примерака.

Савет је мишљења, да се по овој молби не може одлучити, док књига не буде одштампана.

XIII Прочитани су реферати г. д-р Ник. Вулића о преводу *Капорето* г. Миодрага Ристића. Саслушавши, Савет је одлучио, да се г. Вулић умоли за мишљење, треба ли ову књигу препоручити школама.

XIV Г. Павле Стевановић, у споразуму са г.г. д-р Влад. Ђоровићем и М. Станковићем, као члановима Саветске секције за Народно Просвећивање, усмено реферирате о часопису *Чувар Здравља*, који издају г.г. д-р Добр. Поповић и д-р Хран. Јоксимовић.

Саслушавши, Савет је мишљења, да овај часопис треба препоручити школским и народним књиžницама.

— 1928 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 21 ДЕЦЕМБРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник, г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Лазар Кнежевић, чланови: г.г. Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Владимир Радојевић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стефановић, и Мирко Поповић,

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. Кнежевић и Тричковић усмено реферирашу о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: Мирослав Згага за суплента у учитељској школи, д-р Иван Шанда за суплента у гимназији; Сретен Невенић и Василије Качурић за привремене предметне учитеље а Виктор Сољаник-Краса за учитеља вештина, пошто положи испит из српског језика; Јосип Јерас за учитеља језика у грађанским школама; за хонорарне наставнике: Александар Штаљ, Марија Платонова и Љубов Шчепкина; да немају квалификације: Ладислав Павлик, Наталија Вала-Емољни, Всеволод Балтузевић, д-р Роман Буљон, Сергеј Карпов, Тодор Гајарин, Јелена Ендасова, Ненад Маринковић, Роза Хољандер, Андреј Павлов, Александар Вадењтан, Иван Веденски, Прокопије Шеремећев, Симон Богољубов и Вилем Полуимети;

да се молба Александра Костића упути на мишљење просветном инспектору у Лондону;

да се молба Пандила Призренца реши по правилима о полагању приватних испита;

да Милану Мазалину треба положај регулисати по чл. 58 Закона о средњим школама;

да се по молби Кирила Љубичева не може дати мишљење, јер је ненадлежно упућена.

III Прочитани су накнадни реферати г. д-р Ник. Вулића о књизи *Кайорешо*, у преводу г. Миодрага Ристића.

Савет усваја реферат и даје мишљење, да се ова књига може набављати за књижнице средњих и стручних школа.

IV Г. Љуб. М. Протић, у споразуму са г. М. Ставковићем, усмено реферираше о молби Персиде Бошковићке, вршиоца учитељске дужности у Леновцу, да се постави за привремену учитељицу.

Саслушавши, Савет је мишљења да молитељица треба накнадно да поднесе податке о томе: колико је разреда В. Ж. Школе свршила, где и са каквим успехом, кад је рођена и колика јој је садашња плата, јер се из њеног службеног листа види, да је већ постављена за привремену учитељицу.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, ОНБр. 41413 од 20 пр. мес. с представком Синода Српске Православне цркве, да Главни Просветни Савет треба да стави ван снаге своју одлуку на 1247 састанку од 11 октобра 1921 године, по којој веронауку деци православне вере у основним школама може предавати и римокатолички свештеник.

Председник саопштава, да поменута одлука Савета није верно датирана, јер према изводу из 1247 записника од 11 октобра 1921 године, гласи овако:

„II“

„Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, ОНБр. 42182 од 26 пр. мес., с питањем једног школског надзорника: може ли се допустити учитељима католицима да предају веронауку, кад у месту где је основна школа има православног свештеника, или овај неће да предаје, или није способан“.

„Савет је мишљења да се, специјално у оваквим случајевима, може допустити учитељу католику да предаје веронауку у школама где су деца источно православна, или под одговорношћу учитеља, да се не огреши о догме источне цркве“.

Савет прима знању саопштења председника и одлучује, да се о томе извести и Г. Министар Просвете.

VI Прочитан је реферат г.г. Емила Цветића, Бор. Милојевића и Влад. Маринковића о рукопису *Балканско Полуострва и Краљевина Срба, Хрваша и Словенаца*, од г.г. Павла Соколовића и Дим. Ђорђевића.

Савет усваја реферат и даје мишљење: да се ова књига може одобрити као уџбеник приватног издања за VIII разред гимназије, пошто писци учине у рукопису исправке према примедбама у реферату.

Референтима издати 300 дин. хонорара.

VII Прочитана је молба г. Стевана Милованова, директора женске гимназије у Новом Саду, по чл. 72 зак. о средњим школама.

Саслушавши, Савет је мишљења, да молилац може и даље остати у служби.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 50030 од 8 ов. мес., с молбом г. Филипа Павићевића, учитеља основне школе у Подгорици, да се његова књига *Нацртна Геометрија* за III и IV разред основних школа, одобри као уџбеник.

Савет је мишљења, да нема потребе да се даје уџбеник за пртање у основној школи, а и по наставном плану не постоји предмет нацртна геометрија у основној школи.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 531 од 2 ов. мес., с поновном молбом г. Николе Звонимира Бјеловучића, из Јањине у Далмацији, да му се хонорисе његов рад *Povjest poluotoka Rata-Pelješca*, који је сада потпуно одштампан као засебна књига.

Савет је мишљења, да нема могућности задовољити молбу г. Бјеловучића, пошто не располаже средствима за хонорисање књига, а и Друштво Св. Саве, које је раније било консултирано у томе смислу одговорило је, да није било у могућности да писца помогне у штампању.

— 1329 РЕДОВНИ САСТАНК, ОД 18 ЈАНУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, Александар Белић, д-р Влад Ђоровић, д-р Лаза Ненадовић, д-р Светислав Стефановић, Јеремија Живановић, Љуб. М. Протић, Јован Ђ. Јовановић, Павле Стевановић, Мирко Поповић и Милутин Станковић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Председник саопштава писмо Г. Министра Просвете ПБр. 9473 од 4 ов. мес.; да је указом од 30 децембра пр. год. постављен за члана и потпредседника Главног Просветног Савета г. д-р Светолик П. Стефановић, начелник Општег Одељења у Министарству Просвете.

У исто време председник саопштава, да и г. Јован Ђ. Јовановић, начелник одељења за основну наставу у Мин. Просвете, по положају долази за редовног члана Просвет. Савета.

Поводом овога д-р Стевановић изјављује, да је грешком у препису указа стављено, да је он постављен и за потпредседника Савета. Моли Савет, да изврши избор потпредседника по своје наређењу а по праву које му даје закон и пословник.

III Савет прима знању ова саопштења и изјаву г. д-р Стевановића и приступа избору потпредседника. Познавајући рад г. Стевановића у школи на просвети у опште, а с обзиром на његов садашњи положај у Министарству, Савет одлучује, да потпредседник буде г. д-р Светолик Стевановић.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете од 2 ов. мес., којим тражи да Савет избере чланове комисије за овогодишњи учитељски распоред по чл. 35 зак. о народ. школама.

Савет прима знању и одлучује, да се избор изврши на једном од наредних састанака.

V Г. г. Протић и Станковић усмено реферирше о молбама учитеља основних школа за пензију и реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Драгомира Гагића, Ану Церићку, Марвију Мерењићеву, Ему Вубринчићеву, Љубицу Савићку, Милована Кагића, Софију Коруповићку и Фрању Новака.

да Јулију Вукотићку треба отпустити и одредити јој 30% на име издржавања;

да Јосипа Гланд, може бити стављена у пензију и без предлога Главног Просветног Савета, јер није учитељица основне школе;

да Петра Маринковића, треба подвргнути комисијском прегледу тројице државних лекара, а док се питање о његовој болести не реши, привремено удалити га од дужности.

Што се тиче молби Ратка Жунића и Мила Поповића, пређаш. учитеља, који су били отпуштени на основи закона о заштити државе, Савет остајући при својој одлуци од 30 децембра 1920 године о учитељима комунистима, да Г. Министар Просвете може вратити у службу оне учитеље који су својим владањем и понашањем после отпуштања доказали, да им се може опет поверити васпитање школске деце, и ако за то гарантују њихове месне полицијске и школске власти. Савет сматра, да се о сваком конкретном случају засебно решава.

VI Председник приказује реферате г.г. Драг. Обрадовића, Свет. Максимовића, и Радослава Лазаревића о рукопису *Аришметика* за више разреде средњих школа, од г. Ђ. Рокнића.

Саслушавши и усвојивши мишљење реферата, Савет одлучује, да се ова *Аришметика* може одобрити као уџбеник приватног издања за VI, VII и VIII разред средњих школа, пошто писац учини потребне мање измене по примедбама референата.

Референтима издати 600 динара хонорара.

— 1330 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 25 ЈАНУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни : председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Светозар Стевановић, чланови : г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, д-р Лаза Ненадовић, Јован Ђ. Јовановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Милутин Станковић и Димитрије Пауновић. Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Председник саопштава, да је за ванредног члана Главног Просветног Савета постављен г. д-р Данило Катић, начелник одељења за средњу наставу у Министарству Просвете.

Саслушавши прима знању.

III Г. Тричковић, у споразуму с г. Стевановићем усмено релативира о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења : да имају квалификација : за сугленте : Никола Ђ. Качаник, Димитрије Станковић, (за учитељску школу) : за сугленте под уговором : Сергије Безобразов и Димитрије Балтузовић : за привремене предметне учитеље : Иван Учелини, Сузана Милић, Јелена Беренс ; за привремене учитеље вештина : Александар Лаженчиков, Бохомиљ Шамек и Милан Арсић, ако је свршио 4 разреда гимназије ; за хонорарну наставницу : Татјана Трипољска ;

да немају квалификација : Ђорђе Гењух, Данијел Кабилијо, Ђорђе М. Лавров, Михаило Копилов и Ђорђе Павлишин ;

да молбу Миодрага Варјактаровића треба упутити техничком факултету Београдског Универзитета ;

да Михаило Лаковић може полагати као приватан ученик испите из 6 и 7 разреда гимназије ;

да је школа коју је свршила Станица Гроздићева, равна средњој стручној школи, и да молбу Николе Машкевића треба упутити на мишљење директору протекле гимназије, у којој сада служи.

IV Прочитана је молба г-ђе Катарине М. Глишићке, учитељице вештина вишке женске гимназије, да јој се да назив професора, по чл. 77 Закона о средњим школама.

Савет је мишљења да молбу треба уважити.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, ОНБр. 46056-22 од 5 ов. мес., којим у вези одлуке Просветног Савета за стечај буквара и чтивакве у осн. школи тражи, да Савет одреди рок за подношење рукописа, да утврди начела за израду ових уџбеника, и да при избору оцењивачког одбора не узима лица која су већ писци тих уџбеника.

Савет одлучује: да се сачека напрт стечаја, за који је већ одређена комисија (г.г. Протић, Живановић и Станковић), а кад стечај буде објављен Савет ће одредити референте за преглед поднесених рукописа водећи рачуна као и до сада, да референти не буду из реда писаца тих уџбеника. Поводом овога Савет одлучује, да се до сада одређени референти појединих уџбеника позову, да своје реферате поднесу најдаље до 15 фебруара о. г. а после тога рока одредиће се други референти на место оних који дотле не сврше поверени им посао.

VI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете, ШБр. 228 од 14 ов. мес., с представком деканата господарско-шумарског факултета у Загребу: може ли се Русима, који су свршили кадетски корпус, допустити упис на тај факултет. Савет је мишљења: да је потпуни курс кадетских корпуса (са VII разреда) раван потпуном курсу наше реалке, докле год ти корпуси, који су у нашој земљи, буду имали свега VII разреда т.ј. до краја 1921-22 школске године.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 770 од 20 ов. мес., с представком Министарства Војног и Морнарице, који ранг имају подофицирске школе према пређашњим школама.

Савет је мишљења: да подофицирске школе имају ранг нижих стручних војних школа, а не могу се упоређивати с грађанским школама.

VIII Председник предлаже, да се за избор чланова комисије за овогодишњи учитељски распоред одреди нарочити одбор, који ће за наредни састанак израдити и Савету поднети листу кандидата у двапут већем броју.

Савет усваја предлог и одлучује, да у одбор уђу: г.г. Јован Ђ. Јовановић, д-р Данило Катић, Павле Стевановић, Милутин Станковић и Димитрије Пауновић.

— 1331 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 29 ЈАНУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни: Председник г. д-р Богдан Гавриловић, чланови: г. г. д-р Чеда Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, д-р Лаза Ненадовић, Јован Ђ. Јовановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Милутин Станковић, Димитрије Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Читају се молбе по чл. 72 Зак. о средњим школама г-ђине Лепосаве Бошковићеве професора II женске гимназије у Београду и г. Александра Крстића, професора III мушке гимназије у Београду.

Савет је мишљења, да г-ђица Бошковићева и г. Крстић могу и даље остати у служби (г. Крстић ако је навршио 30 година настав. службе).

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 52784 од 23 пр. мес. г.г. Ристо Кисића и Триџка Дудића, књижара у Мостару да се *Буквар и прва Чишанка* за основне школе у Босни и Херцеговини, од г.г. Николе Кашиковића и Вој. Борића, одобри као уџбеник.

Према усменим рефератима г.г. д-р Ђоровића и Јовановића, а према својој начелној одлуци да раније одобрени уџбеници могу и даље привремено остати у употреби, Савет је мишљења, да ову књигу треба одобрити као уџбеник приватног издања.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 52831 од 23 пр. мес., с молбом г. д-р Јуре Турића, професора В. П. Школе у Загребу, да се његова књига *Metodika škole rada* препоручи и откупи за школске књижнице и одобри да се у учитељским школама употребљава као помоћна књига.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену ове књиге умоле г.г. д-р Душан Рајичић, Јован Ђ. Јовановић и Милап Поповић, а писац да положи 450 динара за ховорар.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 21758 од 2 ов. мес. с молбом Хрватског Трговачког друштва „Меркур“ у Загребу, да се његово издање књиге *Наука о*

роби од г.г. Милана Владена и Љубомира Хаџића одобри као уџбеник и помоћна књига у трговачким школама.

Савет одлучује да се за преглед и оцену умоле г.г. Миливоје Савић и Коста Тодоровић, професори Трговачке Академије у Београду и г. Алекса Станојевић, инспектор Министарства Просвете, пошто издавач положи 600 динара за хонорар референтима,

VI Прочитано је писмо Господина Министра Просвете СНБр. 19534 од 25 пр. мес., с молбом г. Светислава Петровића, професора и г. Е. Лавала да се књига *Cours de langue française* одобри као уџбеник у средњим школама.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Милан Вујановић, Јован Ђ. Јовановић и Милорад Ванлић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 1147 од 24 ов. мес., с молбом г-ђе Јелисавете Марковић, професора, да се њен уџбеник *Méthode de lecture française* одобри за II разред средњих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Милан Вујановић, Јован Ђ. Јовановић и Милорад Ванлић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете с молбом г. д-р Влад. С. Станојевића, санитетског мајора, да се друго издање његове *Хигијене* за средње и стручне школе одобри као уџбеник или помоћна књига за тај предмет.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле референти који су били одређени за прво издање г.г. д-р Иван Баја, д-р Лаза Ненадовић, д-р Светозар Стевановић, а писац да положи 300 динара за хонорар.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 9029 од 21 пр. мес., с молбом г. Р. Мађера из Осека, за откуп његове књиге *Hrvati u Srbiji*.

Савет је мишљења, да ову књигу треба упутити књижевној секцији Главног Одбора за Народно Просвећивање, који је надлежан за оцену ове књиге.

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ПБр. 7749 од 17 пр. мес. с молбом г. Милана Карановића, чиновника зем. музеја у Сарајеву, за откуп његове књиге *Kvaternikova revolucija*.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоли г. д-р Влад. Ђоровић, а писац да положи 100 динара за хонорар.

XI Председник предлаже, да се за 1922 годину одреди награда члановима секције за оцену наставничких квалификација за средње школе и за реактивирања и пензије у основним школама.

Савет усваја предлог и одлучује: да г. г. Лазару Кнежевићу и Дим. Тричковићу, члановима прве секције, треба издати по 2000 динара, г. Љуб. Протићу, члану друге секције 2000 динара, а г. г. Дим. Соколовићу и Милутину Станковићу, члановима исте секције тако исто 2000 динара, које ће им он поделити сразмерно времену проведеном у секцији.

XII Г. Јован Ђ. Јовановић, усмено реферирше о раду Одбора за кандидацију чланова комисије за овогодишњи учитељски распоред по чл. 35. Зак. о народним школама.

Саслушавши, Савет одлучује; да у комисију уђу: г. г. Бошко Бошковић и Петар Косовић, професори (једногласно), г. г. Богосав Вукићевић, и Владимир Петровић, учитељи (већином гласова).

— 1332 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 8 ФЕБРУАРА 1922 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, потпредседник г. д-р Свет. Стефановић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Никола Вулић, д-р Александар Велић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, д-р Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, С. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Читају се реферати г. г. Љуб. Протића, Драгољуба Поповића и Живка Стефановића, о *Хришћанској Науци* проте г. Милоша Авђелковића.

Саслушавши, Савет усваја реферате и даје мишљење: да се ова књига може одобрити као уџбеник приватног издања за средње школе с тим, да писац у другом издању учини исправке према примедбама у реферату. Референтима издати 600 динара хонорара.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 1617 од 12. пр. мес. с молбом г. Николе Соколова, наставника Учитељске школе у Сомбору, да се његова *Нова очигледна рачуница* одобри као помоћна књига за основне школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Јован Ђ. Јовановић и Милутин Станковић, а писац да положи 200 динара за хонорар.

IV Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 1881 од 6. ов. мес. с молбом г. Милана С. Недића, пређ. професора, да се његова *Геометрија* за I и II разред средњих школа, одобри као уџбеник.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г. г. Драг. Обрадовић, Мих. Симић и Светислав Максимовић, а писац да положи 600 динара за хонорар.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 4236 од 31 пр. мес., са молбом г-це Љубице Сладојевићеве, да се њене књиге *Домаће газдинство I и II део*, одобре као уџбеници за народне и девојачке школе.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г-ђа Љубица Јовичићка, Василија Стојановићка и Марија Страхинићева, а писац да положи 600 динара за хонорар.

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 50953/22 од 14. пр. мес., с молбом г. Јована Телебаковића, учитеља, да се његова карта *Годишња времена* — одобри као наставно средство у основним школама.

Разгледавши ову карту, Савет похваљује труд и рад г. Телебаковића, али сматра да ово наставно средство није потребно за основне школе.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 4218 од 31 пр. мес., с молбом г. Рудолфа Валића, акад. сликара — графичара из Затреба, да се његова слика *Уједињење* препоручи као помоћно средство за наставу у основним школама.

Савет, већином гласова, одлучује, да се ова слика не може препоручити.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, СНБр. 756 од 16 пр. мес., с представком друштва „*Јадранска стража*“ у Сплиту, да се друштвени лист истог имена препоручи за школске и ђачке књижице.

Савет је мишљења, да се вредност једног периодичног часописа не може оценити по његовим првим бројевима.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, ОНБр. 3008 од 23 пр. мес., с представком „*друштво за просвећивање жене и заштити њених права*“ да се књига *Природа и деца* препоручи и откупи за школе.

Према усменом реферату г. Јеремије Живановића, Савет је мишљења: да се ова књига може препоручити за школске књижице и за поклањање ученицима.

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете, ОНБр. 2007 од 8. ов. мес., којим тражи мишљење: да ли су целходне и потребне измене, извршене одлуком СНБр. 8368 од 16-VI 1921 год. у Правилима о вишем и нижем течајном испиту.

Савет одлучује, да се поменута одлука умножи у потребном броју примерака за све чланове Савета, а решавање да се одложи за наредни састанак.

XI Г. Љуб. Протић чита напрт стечаја за израду буквара и читанке, који је израдила одређена комисија (г.г. Живановић, Протић и Стаковић).

Саслушавши, Савет одлучује, да се напрт умножи за чланове Савета, а решавање да се одложи за наредни састанак.

1333 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 17 ФЕБРУАРА 1923 ГОДИНЕ,

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Светозар Стевановић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, д-р Алекса Ненадовић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Милутин Станковић и Димитрије Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. д-р Стевановић и Тричковић усмено реферисају о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: Димитрије Скринченко за професора (под уговором); Добросав Милетић и Антоније Јовановић за привремене предметне учитеље; Владимир Хлодовски и Владимир Слатки за привремене учитеље вештина; Александар Штаљ, и Ика Делова за хонорарне наставнике;

да немају квалификација: Зинаида Владимировна, Стефанија Булић и Љубица Петровић;

да Агнеса Ридер-Шошкић и Јелена Томић имају квалификација за учитељице грађанских школа, а Шошкић и за привр. предметну учитељицу; и да молбу Обрена Вукомановића треба упутити Филозофском Факултету Београдског Универзитета, ради нострификације дипломе.

Поводом ових реферата, Савет усваја предлог г. Јеремије Живановића; да се обнови од Министарства тражење за податке и извештај о броју Руса наставника у нашим средњим школама и о њиховом успеху у раду за последње две школске године.

III Г.г. Протић и Станковић усмено реферисају о молбама учитеља осн. школа за пензију, и пензионисаних учитеља за реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Десанку Милутиновићеву, Шолексију Јовић, Антонија Тодоровића, Живку Радосављевићеву, Зорку Росићку, Милеву Радојевићку, Марију Келер, и Марију Малбаш;

да се Марија Зарић може реактивирати, али као привремена учитељица, па ако на крају школске године буде повољно оцењена за рад у школи, да се постави за сталну;

да се по молби Даринке Поповић прибаве подаци о томе: колико је стара и да ли је свршила Учитељску школу;

да Николу Ковачевића не треба вратити у учитељску службу;

да Антон Војнић-Тунић не може бити стални учитељ у грађанској школи, јер је парохијски свештеник; и

да молбу Сергија Виноградова треба упутити одсеку Министарства Просвете за пројектне школе с пољопривредним правцем.

IV Прелази се на решавање по акту Г. Министра Просвете, СИБр. 2007 о целисходности измена у Правилима за нижи и виши тежајни испит (в. претходни записник под X).

После дуже расправе, Савет усваја предлог г. д-р Катића и даје мишљење: да треба да остану у важности Правила о овим испитима, како су била прописана пре поменутих измена, но да би се требало поклонити више пажње националној географији у осмом разреду.

V Г. д-р Ђоровић чита свој и г.г. Протића и Станковића реферат о историји за IV разред осн. школе, од г. Мих. Вујанца.

Саслушавши, Савет је мишљења: да се ова *Историја* може одобрити као привремен. уџбеник приватног издања.

— 1334 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 20 ФЕБРУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Светозар Стевановић, чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.
Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. Протић и Станковић усмено реферишу о молбама учитеља осн. школа за пензију и пређ. учитеља за реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Ангелу Кумељ и Власторују Коси, и да се Мило Поповић, пређ. учитељ према уверењу надлежне полицијске власти, може вратити у учитељску службу.

III Прелази се на нацрт стечаја за буквар и читанку. После дуже расправе, Савет усваја први део нацрта који говори о стечају за буквар с допуном: да ће се најбоље израђени буквар примити као уџбеник државног издања, од осталих на стечај поднесених буквара за које комисија буде нашла да су добри, Савет ће одредити, који ће се од њих моћи употребавати као уџбеници приватног издања, поред буквара државног издања; после две године сви буквари имају се подвргнути поновном прегледу.

Расправа о другом делу нацрта, наставиће се.

— 1336 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 22 ФЕБРУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. др Богдан Гавриловић, председник г. др Светозар Стевановић, чланови: г. г. др Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, др Лаза Ненадовић, Јеремија Живановић, Павле Стевановић, др Данило Катић, Дим. Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Чита се реферат г. др Милоша Богдановића, проф. Универзитета, о књизи *Здрава и болесна жена*, од г. др С. Ј. Алкалаја. Савет усваја реферат и даје мишљење да се ова књига може препоручити за школске књижице.

III Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 2102 од 12 ов. мес., с представком Покрајинске Управе за Далмацију, да се г. Стевану Јавору, професору реалне гимназије у Шибенику, одобри годишњи додавак плате по чл. 72 Зак. о средњим школама.

Прочитана је молба г. Живка Петровића, директора гимназије у Белој Цркви, по чл. 72 Зак. о сред. школама.

Саслушавши, Савет је мишљења, да г. Јавор може и даље остати ју служби, а тако исто и г. Петровић.

IV Прочитани су реферати г.г. др. Алекс. Велића, Љуб. Протића и Дим Соколовића, о *Буквару, Упуштву за метод непосредног разумљивог чишања и Упуштву за Буквар*, од г. Б. Миркова.

Саслушавши Савет усваја мишљење г.г. Велића и Протића и одлучује: да се овај *Буквар* не може препоручити.

Референтима издати по 100 динара хонорара.

V Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 52554 од 23. пр. мес., с молбом г.г. Свет. Радојчића и Карла Вебера, да се њихове књиге *Sprachübungen* за II и III разред основних школа с немачким наставним језиком одобре као уџбеници.

Савет одлучује да се за преглед и оцену умоле г.г. Јован Ђ. Јовановић, Бошко Бошковић и Јован Милијевић, а писци да положе 300 динара за хонорар

VI Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 6775 од 14 ов. мес., с молбом г. Свет. Радојчића да се његов *Кинематограф за чишавање* одобри као учио у I разреду осн. школа и у течајевима за неписмене. Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Дим. Пауновић, Милутин Станковић и Јован Милијевић, пошто аутор положи 300 динара за хонорар.

VII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 301 од 10 ов. мес., којим спроводи на мишљење акте кривиде Ивана Париводића, учитеља осн. школе у Хоргошу.

Савет одлучује да се предмет упути на реферат г. др Чед. Митровићу.

VIII Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 2103 од 10 ов. мес., с молбом г. др Деановића и Анте Петровића из Сплита, да се њихово издање *Antologija savremene jugoslovenske lirike* препоручи као помоћна књига за више разреде средњих школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоле г.г. Павле Поповић и Свет. Петровић, а писма да положе 200 динара за хонорар.

IX Прочитано је писмо Г. Министра Просвете ОНБр. 5556 од 8 ов. мес., с молбом г. Тихомира Маринковића, учитеља у пензији; да се његов превод енглеских приповедака *Јеличина књига* препоручи за ученике основних школа.

Савет одлучује, да се за преглед и оцену умоли г. Милорад Ванлић, а писац да положи 100 динара.

X Прочитано је писмо Г. Министра Просвете СНБр. 2290 од 10 ов. мес., с молбом професорског друштва секција Загреб, да се друштвено издање омладинског листа *Mladost* препоручи за књижнице средњих и стручних школа.

Пошто је овај лист познат већини присутних чланова, Савет је мишљења, да се може препоручити.

XI Довршујући расправу о напругу стечаја за букваре, Савет одлучује, да треба расписати стечај за три буквара: један ћирилицом, један латиницом и један словеначким наречјем, и да сваки буквар мора имати израђено и методско упуство.

— 1337 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 27 ФЕБРУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Светозар Стевановић; чланови: г. г. д-р Чед. Митровић, д-р Александар Велић, д-р Влад. Ђоровић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Т. Радивојевић, М. Станковић и Димитрије Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. д-р Стевановић и Тричковић усмено реферису о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да Тодор Објектов има квалификација за привременог предметног учитеља у Трговачкој школи; да Тајјана Чернова, Никола Анков и Василиј Долженков немају квалификација; и да Владимир Миловић покаже, има ли гимназијску матуру.

III Г.г. Мирко Поповић и Јеремија Живановић прочитали су своје реферате по молби свршених ученика Богословије Св. Саве да им се допусти завршење гимназије и полагање испита зрелости.

Саслушавши, Савет после дуже расправе, већином гласова одлучује; да се овим кандидатима може признати прва четири разреда гимназије; као свршена непотпуна средња школа, и да им се с обзиром на наставни план и програм те Богословије у смислу одредбе чл. 54 Зак. о средњим школама и чл. 14 Правила о приватним испитима, може допустити да као приватни ученици полажу V—VIII разред на једанпут и то: јестственицу из V, VI, VII разреда, земљопис из VI и VIII, математику из V, VI, VII и VIII, физику из VII и VIII, српски језик из V, VI, VII и VIII; грчки да им се призна као други живи језик; немачки и латински језик, историју и филос. проповеднику да не полажу — а матуру да полажу из свих предмета — по садашњем програму. Све ове испите могу полагати само под условом, да испуне своје обавезе даде држави при ступању у Богословију.

— 1338 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 28 ФЕБРУАРА 1923 ГОДИНЕ —

Присутни: председник, г. д-р Светозар Стевановић, чланови: г. г. Влад. Ђоровић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г. Тричковић у споразуму с г. Стевановићем, усмено реферисе о молби Владимира Чехова, сталног хонорарног наставника гимназије, да се постави за скулента.

Саслушавши, Савет је мишљења да Чехов може бити постављен за привременог предметног учитеља.

III Пошто је на дневном реду расправа о напрту стечаја за Читанку у народним школама, а чланови комисије која је радила напрт нису присутни, председавајући предлаже да се она расправа одложи и састајак закључи.

Савет усваја предлог.

— 1339 РЕДОВНИ САСТАНАК ОД 6 МАРТА 1923 ГОДИНЕ. —

Присутни: председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. Светолик Стевановић, чланови: г.г. д-р Чед. Митровић, д-р Александар Белић, Јован Ђ. Јовановић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Г.г. д-р Ствановић и Тричковић, усмено референту о квалификацијама кандидата за наставничка места у средњој школи.

Саслушавши, Савет је мишљења: да имају квалификација: Александар Тараканов за сунлента (под уговором); Роза Холендер, Густав Черчек и Георгије Хвостиков за хонорарне наставнике; и да Михаил Володовски нема квалификација.

III Г.г. Протић и Станковић усмено референту о молбама учитеља осн. школа за пензију и пређашњих учитеља за реактивирање.

Саслушавши, Савет је мишљења: да треба ставити у пензију: Јерку Матељан, Марију Тавчар, Ану Хрен и Марију Валенчак; да Саву Поповића не треба реактивирати, и да није надлежан за решење молбе Ђорђа Дерикладића.

IV Прочитани су реферати г.г. Петра Типе и Влад. К. Петровића и Симе Јеврића о прегледу уџбеника за рачуницу у народним школама.

Сааслушавши, Савет је мишљења: да се прегледане књиге (сем оних у списку под Бр. 23 26, рачунице Аркадија Вуковића у издању књижаре Луке Јоцића) могу привремено одобрити као уџбеници приватног издања у народним школама.

V Прелази се на расправу о другом делу напрта за стечај буквара и читанке — о читанци.

Саслушавши, усмени реферат члана комисије г. Протића, и мишљења г.г. д-р Белића, Јов. Ђ. Јовановића, Станковића и Пауновића, Савет, усвајајући у главном напрт, одлучује: да стечај треба расписати за читанку за I и за II разред по једну ћирилицом, по једну латиницом и по једну словенским наречјем, а за III и IV разред по једна мешовитим слогом и по једна словеначким наречјем с неколико чланака ћирилицом; да читанке треба да буду написане чисто књижевним језиком, у национално-литерарном духу, и да буду израђене у свему по начелима педагошке школе.

— 1340 РЕДОВНИ САСТАНАК, ОД 7 МАРТА 1923 ГОД. —

Присутни председник г. д-р Богдан Гавриловић, председник г. д-р Светолик Стевановић, чланови: г.г. д-р Чед. Митровић, д-р Александар Белић, д-р Влад. Ђоровић, Јеремија Живановић, д-р Лаза Ненадовић, Дим. Тричковић, Љуб. М. Протић, Павле Стевановић, д-р Данило Катић, Мирко Поповић, Т. Радивојевић, Милутин Станковић и Дим. Пауновић.

Секретар, Сл. Миловановић.

I Прочитан је и примљен записник претходног састанка.

II Продужује се расправа о напрту стечаја за буквар и читанку — о читанци.

После дуже дискусије Савет, Саслушавши мишљење присутних чланова, а усвајајући у главном напрт, као и предложене измене и допуне г.г. д-р Белића, Живановића и М. Поповића одлучује, да дефинитивни текст за наредни састанак, нареди г. Јеремија Живановић.

ВИША НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године постављени су:

на факултету у Скопљу:

за доцента Словенске Филологије, Д-р Петар Булат, секретар философског факултета у Загребу;

на медицинском факултету универзитета у Београду:

за доцента, Д-р Ксенофон Шаховић, лекар;

на философском факултету универзитета у Београду:

за асистента у рангу професора средњих школа, Д-р Јован (Јан) Брчмар, асистент и испитани професор;

на философском факултету универзитета у Љубљани:

за редовног професора, Д-р Николај Бубнов, досадањи контрактуални професор истог факултета;

у техничкој вишој школи у Загребу:

за јавног редовног контрактуалног професора, Мирко Рош, директор фабрике гвоздених конструкција у Бадену у Швајцарској.

СРЕДЊА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 28 марта ове године, постављен је:

у гимназији у Дервенци:

за директора и професора, Владимир Периновић, професор у пенсији;

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године постављени су:

у Министарству Просвете:

за начелника I класе одељења са средњу наставу, Лазар Трипковић, инспектор Министарства Просвете;

у гимназији у Бања-Луци:

за професора, Никела Задро, професор у оставци;

у гимназији у Дервенци:

за професора, Јурај Пуљић, професор у оставци;

у гимназији у Пећи:

за професора, Радомир Ивановић, суплент исте школе и испитани професор, кандидат

у гимназији у Прилипу:

за учитеља вештина, Серафима Велићева, привремена учитељица вештина исте школе и испитани учитељ вештина;

у гимназији у Сомбору:

за професора, Светозар М. Петровић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат;

у гимназији у Србобрану:

за учитеља вештина, Бела Милер, привремени учитељ вештина исте школе и испитани учитељ вештина;

у мушкој гимназији у Новом Саду:

за суплента, Јован Богичевић, привремени предметни учитељ исте школе и испитани професорски кандидат;

у III београдској мушкој гимназији:

за професора, Драгољуб Мелентијевић, суплент исте школе и испитани проф. кандидат;

у женској гимназији у Нишу:

за професора, Стеван Николајевић, виши учитељ језика и испитани проф. кандидат;

у гимназији у Пожаревцу:

за професора, Божидар Динић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат;

у реалци у Вршцу:

за професора, Мираш Кићовић, суплент исте школе и испитани професорски кандидат.

у гимназији у Свилајци:

за суплента, Милан Милетић, пређашњи суплент;

у гимназији у Новом Пазару:

за суплента, Стана Вукосављевићева, суплент женске учитељске школе у Крагујевцу по службеној потреби;

у гимназији у Горњем Милановцу:

за суплента под уговором, Александар Тараканов, привремени предметни учитељ исте школе;

у гимназији у Бару:

за суплента под уговором, Михаило Матковски, стални хонорарни наставник исте школе.

ОСТАВКЕ

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године уважене су оставке на државну службу: Милану Достанићу, професору гимназије у Јагодини, и Петру Глушкову, супленту под уговором гимназије у Алексинцу.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године пензионисани су: Арпад Костолањи, Аго Мери и Густав Тонч, професори гимназије у Суботици и Јован Грчић, професор женске гимназије у Новом Саду.

ОДЛИКОВАЊА

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године одликовани су:

Орденом Белог Орла V степена:

Божидар Ђорђевић, директор гимназије у Штиму;

Орденом Светог Саве V степена:

Живан Мадаревић, учитељ вештина гимназије у Цариброду; Алојз Соколовски, привремени учитељ вештина гимназије у Штиму.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим поставио је:

у гимназију у Шпицу:

за привременог учитеља вештина, Алојза Соколовског, сталног хонорарног наставника исте школе, — СНБр. 6397 од 23-IV-1923 год.;

у женској гимназији у Нишу:

за хонорарног наставника веронауке са хонораром од 14 динара од одржаног часа, Ми-
лутина Коцића, свештеника, — СНБр. 6588 од 28-IV-1923 год.;

у мушкој гимназији у Нишу:

за хонорарног наставника веронауке са хонораром од 14 динара од одржаног часа,
Љубисава Никетића, протођакона, — СНБр. 6508 од 27-IV-1923 год.;

у гимназији у Смедереву:

за привремену предметну учитељицу, Милицу Јаковљевићеву, привремену предметну учи-
тељицу гимназије у Аранђеловцу, по службеној потреби, — СНБр. 6916 од 1 маја 1923 г.; и
за привремену предметну учитељицу, Олгу Куурејанову, сталну хонорарну наставницу
исте школе, — СНБр. 7164 од 5-V-1923 год.;

у III мушкој гимназији у Београду:

за хонорарног наставника физике са хонораром од 20 динара од одржаног часа, Д-р
Јана Крчмара, асистента Београдског Универзитета. — СНБр. 6269 од 20-IV-1923 године.

РАЗРЕШЕЊА

Господин Министар Просвете претписом својим разрешио је од наставничке дужности:
Драгољу Врбицу, привремену пред. учитељицу гимназије у Ђевђелији, — СНБр. 6350
од 24-IV-1923 год.;

Д-р Богдана Петровића, школског лекара гимназије у Ваљеву, СНБр. 7563 од 6 маја
1923 године;

Драгољуба Максимовића, хонорарног наставника гимназије у Битољу, — СНБр. 7432
од 9-V-1923 године;

Антуна Ваша, хонорарног вероучитеља реформаторске вере гимназије у Панчеву, —
СНБр. 6551 од 23-IV-1923 године;

Михаила Поповића, хонорарног вероучитеља гимназије у Неготину, СНБр. 6541 од
26-IV-1923 године.

ОСТАВКЕ

Господин Министар Просвете претписом својим уважио је оставку на државну службу:

Милеви Пантић, привременој предметној учитељици гимназије у Панчеву, — СНБр. 6410
од 24-IV-1923 године.

УПРАЖЊЕНО МЕСТО

Господин Министар Просвете решењем својим и на основу § 18 Закона о чиновницима
грађанскога реда огласио је место за упражњено Ивану Поточњаку, учитељу вештина гимна-
зије у Тетову, — СНБр. 6587 од 30-IV-1923 године.

ОСНОВНА НАСТАВА

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Њ. В. Краља од 14 априла ове године постављена је:

у учишљској школи у Негошину:

за учитеља вештина, Наталија Матејевићева, привремена учитељица вештина исте школе и испитани учитељ вештина.

Указом Њ. В. Краља од 16 априла ове године постављен је:

у просветној Ибарској обласи у Чачку:

за просветног инспектора I класе, Павле Терзић, управитељ учитељ. школе у Дервенти

Указом Њ. В. Краља од 23 маја ове године постављен је:

у учишљској школи у Дервенти:

за управитеља I класе, Војислав Борић, секретар Великог Управног Савета Српске Патријаршије у Сремским Карловцима и пређашњи главни школски надзорник.

ПЕНЗИОНИСАЊА

Указом Њ. В. Краља од 20 маја ове године стављена је у пензију Марија Штуца, главна учитељица државне женске учитељске школе у Љубљани.

ПРЕТПИСИ ГОСПОДИНА МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ

Хаџиза Емреџ Исмаиља досадањег вршиоца учитељске дужности, за привременог учитеља у Тетову, окр. тетовски, — ОНБр. 4392 од 9-II-1923. год.;

Александра Дридаревића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Плашанима, окр. моравски, — ОНБр. 6864 од 14-II-1923. год.;

Зорку Љ. Пантелићку, пређашњу сталну учитељницу, за сталну учитељицу у Скопљу, окр. скопљански, — ОНБр. 6130 од 16-II-1923. године;

Милицу Савићеву, свршену ученицу Учитељске Школе са испитом, за сталну учитељицу у Подвршку, окр. крајински, — ОНБр. 6131 од 12-II-1923. год.;

Јована Шперовића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Грајешници, окр. битолски, — ОНБр. 6140 од 12-II-1923. год.;

Петра Лазића, пређашњег сталног учитеља, за сталног учитеља у Приштини, окр. козовски, — ОНБр. 5839 од 12-II-1923. године;

Николу Андоновића, досадањег привременог учитеља, за сталног учитеља у Битољу, окр. битолски, — ОНБр. 7811 од 12-II-1923. год.;

Есману Доловну, оспособљену вероучитељицу, за вероучитељицу у Новом Пазару, окр. рашки, — ОНБр. 7125 од 16-II-1923. године;

Марију Поповићеву, свршену ученицу VII разреда гимназије, за вршиоца учитељске дужности у Малуревцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 6832 од 14-II-1923. године;

Ебдулу Селима Хадровића, оспособљеног вероучитеља, за вршиоца учитељске дужности у Прилепу, окр. метохиски, — ОНБр. 6033 од 13-II-1923. године;

Ангелину Марковић, свршену ученицу гимназије са матуром, за привремену учитељицу у Пољани, окр. пожаревачки, ОНБр. 6406 од 12-II-1923. године;

- Светомира Милутиновића, свршеног ученика Учитељске Школе са испитом, за сталног учитеља у Казан-Долу, окр. тившевски, — ОНБр. 6323 од 12-II-1923 године;
- Јеврема Станковића, свршеног ученика Учитељске Школе са испитом, за сталног учитеља у Лазници, окр. пожаревачки, — ОНБр. 6320 од 12-II-1923;
- Пасхала Петровића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Броду, окр. битовски, — ОНБр. 6138 од 12-II-1923 године;
- Миодрага Јивковића, свршеног ученика Учитељске Школе са испитом, за сталног учитеља у Валандову, окр. тившевски, — ОНБр. 6322 од 12-II-1923 године;
- Марцију Терек, осспособљену учитељицу у Мађарској, за привремену учитељицу на салашу Велики Пут код Сенте, Бачка, — ОНБр. 5705 од 12-II-1923 године;
- Трифуна Ђосића, свршеног ученика Учитељске Школе са испитом, за сталног учитеља у Подлесу, окр. скопљански, — ОНБр. 7445 од 17-II-1923 године;
- Милана Ж. Крстића, пређашњег сталног учитеља, за сталног учитеља у Кочану, окр. брегалнички, — ОНБр. 7208 од 15-II-1923 године;
- Марка Ђековића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Аљивовићима, окр. рашки, — ОНБр. 6325 од 12-II-1923 године;
- Маргиту Сабо, осспособљену учитељицу у Мађарској, за привремену учитељицу у Ст. Кањижи, — Бачка, — ОНБр. 4338 од 16-II-1923 године;
- Милутина Стојковића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Жучи, окр. топлички, — ОНБр. 6881 од 14-II-1923 године;
- Браниславу Милићевић-Челици пређашњу сталну учитељицу, за сталну учитељицу у Браћевцу, окр. крајишки, — ОНБр. 6791 од 14-II-1923 године;
- Љубицу Божићеву, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Трупалу, окр. нишки, — ОНБр. 3510 од 22-II-1923 године;
- Гавру Ачанског, свршеног ученика гимназије са испитом, за привременог учитеља у Срп. Неузини, Банат, — ОНБр. 7446 од 17-II-1923 године;
- Ружицу Станојевићеву, свршену ученицу Учитељске Школе са испитом, за сталну учитељицу у Звонцу, окр. пиротски, — ОНБр. 5841 од 19-II-1923 године;
- Радојицу А. Шишаковића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Драглици, окр. ужички, — ОНБр. 5765 од 22-II-1923 године;
- Јелисавету Веселићеву, свршену ученицу Учитељске Школе са испитом, за сталну учитељицу у Миличињима, окр. ваљевски, — ОНБр. 7765 од 19-II-1923 године;
- Велимира Д. Вељковића, свршеног ученика VIII разреда гимназије без испита, за вршиоца учитељске дужности у Црквици, окр. врањски, — ОНБр. 7799 од 19-II-1923 године;
- Драгомира Поповића, свршеног философа, за сталног учитеља више основне школе у Ивањици, окр. чачански, — ОНБр. 9137 од 28-II-1923 године;
- Љубомира Драгића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Радићевцу, окр. тимочки, — ОНБр. 8737 од 28-II-1923 године;
- Добрилу Растивојевићеву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Остатји, окр. чачански, — ОНБр. 7176 од 28-II-1923 године;
- Јованку Ј. Новаковићеву, свршену ученицу II разреда Учитељске Школе, за вршиоца учитељске дужности у Меленцима, Банат, — ОНБр. 8681 од 23-II-1923 године;
- Ангелвну Плавшић, осспособљену учитељицу, за сталну учитељицу у Старом Сивцу, Бачка, — ОНБр. 7808 од 24-II-1923 године;
- Зорку Рад. Пејићеву, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Витковцу, окр. крагујевачки, — ОНБр. 7456 од 23-II-1923 године;
- Даринку Филиповићеву, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Јажевници, окр. ужички, — ОНБр. 7182 од 19-II-1923 године;
- Бору Јанаковића, бившег привременог учитеља, за привременог учитеља у Црноштини, окр. врањски, — ОНБр. 7854 од 20-II-1923 године;
- Гвоздена Мартиновића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Доњем Добрињу, окр. ужички, — ОНБр. 7509 од 23-II-1923 године;

Едиту Штумфегер, оспособљену учитељицу у Мађарској, за привремену учитељицу у Бач. Брестовцу, Бачка, — ОНБр. 6297 од 23-II-1923 године;

Даницу Мутавићеву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Мочиоцима, окр. ужички, — ОНБр. 7175 од 23-II-1923 године;

Стерија Благојевића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Бучини, окр. битолски, — ОНБр. 7424 од 19-II-1923 године;

Анку Петковићеву, свршену ученицу Учитељске Школе са испитом, за сталну учитељицу у Зајечару, окр. тмочки, — ОНБр. 8630 од 22-II-1923 године;

Светислава Димитријевића, свршеног ученика Учитељске Школе са испитом, за сталног учитеља у Мезраји, окр. нишки, — ОНБр. 8646 од 23-II-1923 године;

Милутина Газића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Пилици, окр. ужички, — ОНБр. 8631 од 22-II-1923 године;

Милоша Ђ. Драговића, пређашњег сталног учитеља, за сталног учитеља у Бабином Мосту, окр. звечански, — ОНБр. 8632 од 17-II-1923 године;

Милана Палевића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Мојковцу, окр. белопољски, — ОНБр. 7597 од 24-II-1923 године;

Драгољуба Стевановића, свршеног ученика VIII разреда гимназије са испитом, за привременог учитеља у Завлаци, окр. подрински, — ОНБр. 9041 од 26-II-1923 године;

Бориса Арнаутовића, свршеног матуранта, за привременог учитеља у Малом Градишту, окр. пожаревачки, — ОНБр. 8304 од 20-II-1923 године;

Јована Милутиновића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Приликама, окр. чачански, — ОНБр. 7254 од 21-II-1923 године;

Зорку Д. Костићеву, свршену ученицу II разреда Педагошког Одељења, за вршиоца учитељске дужности у Виноци, окр. брегалички, — ОНБр. 8241 од 21-II-1923 године;

Виктора Безверхог, свршеног ученика гимназије у Русији, за привременог учитеља на салашу Оберњача код Мола, Бачка, — ОНБр. 8244 од 21-II-1923 године;

Крсту Поп-Јовановића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Беличани, окр. тетовски, — ОНБр. 7454 од 22-II-1923 године;

Радмилу Ј. Милинковићеву, свршену ученицу Учитељске Школе са испитом, за сталну учитељицу у Љубовији, окр. подрински, — ОНБр. 8616 од 22-II-1923 године;

Марију М. Ђеракаровићеву, свршену ученицу гимназије са испитом, за привремену учитељицу у Плетвари, окр. битолски, — ОНБр. 53062/22 од 19-II-1923 године;

Ђорђа Новаковића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Мирановцу, окр. пиротски, — ОНБр. 6650 од 19-II-1923 године;

Максима Поповића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Бабини, окр. битолски, — ОНБр. 6631 од 19-II-1923 године;

Људевита Хајнца, оспособљеног учитеља у Мађарској, за привременог учитеља у Буљкесу, Бачка, — ОНБр. 6814 од 22-II-1923 године;

Мемеда Ејубовића, пређашњег вероучитеља, за вероучитеља Татарле, окр. тивешки, — ОНБр. 9131 од 3-III-1923 године;

Милеву Микстићеву, свршену ученицу VII разреда гимназије, за вршиоца учитељске дужности у Истоку, окр. метохијски, — ОНБр. 8943 од 2-III-1923 године;

Живадинку Антићеву, свршену ученицу Учитељске Школе са испитом, за сталну учитељицу у Повору, окр. пиротски, — ОНБр. 9975 од 28-II-1923 године;

Адема Демира Алијевића, оспособљеног вероучитеља, за вероучитеља у Октисима, окр. охридски, — ОНБр. 8821 од 28-II-1923 године;

Милету Пековића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Грнчареву, окр. белопољски, — ОНБр. 7827 од 26-II-1923 године;

Бејтулу Илијазовића, оспособљеног вероучитеља, за вероучитеља у Церници, окр. косовски, — ОНБр. 8066 од 27-II-1923 године;

Сергија В. Атарина, пређашњег привременог учитеља, за привременог учитеља у Трнави, окр. чачански, — ОНБр. 9976 од 28-II-1923 године;

Марвију Варгу, пређашњу сталну учитељицу, за сталну учитељицу у Карловом Селу, Банат, — ОНБр. 9096 од 26-II-1923 године;

Меланију Жебељан, пређашњу учитељицу, за привремену учитељицу у Владимировцу, Банат, — ОНБр. 9360 од 1-III-1923 године;

Софију Стајићку — Печеновић, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Боки, Банат, — ОНБр. 5554 од 23-II-1923 године;

Раица Ариџа Реденовића, оспособљеног вероучитеља, за вероучитеља у Грмову, окр. косовски, — ОНБр. 8067 од 27-II-1923 године;

Селима Шајћера Косановића, оспособљеног вероучитеља, за вероучитеља у Здуњу, окр. тетовски, — ОНБр. 8059 од 26-II-1923 године;

Германа Генкела, свршеног ученика Петроградског Универзитета у Русији, за привременог учитеља у Срп. Падеју — Банат, — ОНБр. 10910 од 2-III-1923 године;

Јелену Малопарац, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Гугљу, окр. ужички, — ОНБр. 8968 од 2-III-1923 године;

Илију Батрићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Поткаменску, окр. плевљански, — ОНБр. 8910 од 5-III-1923 године;

Тихомира Н. Кузмановића, свршеног ученика Учитељске Школе са испитом, за сталног учитеља у Вел. Плани, окр. топлички, — ОНБр. 6324 од 6-III-1923 године;

Јевросиму А. Васиљевићку, пређашњег вршиоца учитељске дужности, за вршиоца учитељске дужности у Пехчеву, окр. брегалнички, — ОНБр. 10913 од 2-III-1923 године;

Душана Љ. Стефановића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Бољетину, окр. крајински, — ОНБр. 9933 од 2-III-1923 године;

Милицу Лазаревићку, пређашњу учитељицу, за сталну учитељицу у Гушчати, окр. крагујевачки, — ОНБр. 10909 од 5-III-1923 године;

Јована Т. Радојковића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Наклештици, окр. пиротски, — ОНБр. 9303 од 1-III-1923 године;

Ружину Р. Костићеву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Равни, окр. ужички, — ОНБр. 10904 од 28-II-1923 године;

Ирену Штенцел, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Београду, окр. београдски, — ОНБр. 10914 од 5-III-1923 године;

Александру Чоглоковићку, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Охриду, окр. охридски, — ОНБр. 11235 од 9-III-1923 године;

Алексија С. Алџерова, пређашњег учитеља из Русије, за привременог учитеља у Браничеву, окр. пожаревачки, — ОНБр. 10778 од 7-III-1923 године;

Зорку Р. Јокимовићку, пређашњу сталну учитељицу, за сталну учитељицу у Београду, окр. београдски, — ОНБр. 10985 од 6-III-1923 године;

Павлију Шајковић, пређашњу сталну учитељицу, за сталну учитељицу у Суботици, Вачка, — ОНБр. 10780 од 6-III-1923 године;

Војислава М. Митића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Д. Зуничу, окр. тимочки, — ОНБр. 10779 од 7-III-1923 године;

Јованку Видојевићеву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Речици, окр. топлички, — ОНБр. 10362 од 8-III-1923 године;

Видосаву М. Поповићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Вељкову, окр. крајински, — ОНБр. 7296 од 8-III-1923 године;

Јорданку Ђорђевићеву, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Макрешану, окр. крушевачки, — ОНБр. 11337 од 10-III-1923 године;

Марију Бондићку, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Петровцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 11099 од 10-III-1923 године;

Зору М. Јанићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Јагол Доленцу, окр. битолски, — ОНБр. 11537 од 10-III-1923 године;

Катарину Ђорђевићку, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Смиљеву, окр. битолски, — ОНБр. 11542 од 10-III-1923 године;

Јована В. Чоклевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Ратево, окр. брегалички, — ОНБр. 11510 од 10-III-1923 године;

Димитрија Ђирића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Грдовцу, окр. брегалички, — ОНБр. 11503 од 10-III-1923 године;

Јована Стоиловића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Русилову, окр. брегалички, — ОНБр. 10239 од 10-III-1923 године;

Димитрија Филиповића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Тркану, окр. брегалички, — ОНБр. 11335 од 10-III-1923 године;

Димитрија Кушевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Трабатовишту, окр. брегалички, — ОНБр. 11506 од 10-III-1923 године;

Јелену Зердевићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Русилову, окр. брегалички, — ОНБр. 11540 од 10-III-1923 године;

Љубицу В. Миловићку, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Берову, окр. брегалички, — ОНБр. 11541 од 10-III-1923 године;

Василију Качандоновићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Владимирову, окр. брегалички, — ОНБр. 11280 од 10-III-1923 године;

Богдана Михаиловића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Винаци, окр. брегалички, — ОНБр. 11538 од 10-III-1923 године;

Антонија Ј. Алексића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Марковом Граду, окр. брегалички, — ОНБр. 11511 од 10-III-1923 године;

Симеона К. Цодовића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Пехчеву, окр. брегалички, — ОНБр. 11333 од 10-III-1923 године;

Косту Поповића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Лазаропољу, окр. тетовски, — ОНБр. 11518 од 10-III-1923 године;

Манчу Ташевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Мокрању, окр. скопски, — ОНБр. 11521 од 10-III-1923 године;

Ристу Димитријевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Вевчану, окр. охридски, — ОНБр. 11523 од 10-III-1923 године;

Мицка И. Аврамовића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Кленовцу, окр. битолски, — ОНБр. 11509 од 10-III-1923 године;

Росу Лазовићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Велесу, окр. скопски, — ОНБр. 11514 од 10-III-1923 године;

Климентија Поп-Тренковића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Присовјану, окр. охридски, — ОНБр. 11520 од 10-III-1923 године;

Року Гавриловићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Галичнику, окр. тетовски, — ОНБр. 11529 од 10-III-1923 године;

Ристу Јанчића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Струмици, окр. тиквешки, — ОНБр. 11508 од 10-III-1923 године;

Андона Чулића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Дренку, окр. охридски, — ОНБр. 10242 од 10-III-1923 године;

Јована Ђуровића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Ђивовцу, окр. охридски, — ОНБр. 10238 од 10-III-1923 године;

Новака Марковића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Злести, окр. охридски, — ОНБр. 11512 од 10-III-1923 године;

Левантију Тасићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Ижишту, окр. тетовски, — ОНБр. 11530 од 10-III-1923 године;

Николу Јупановића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Пештану, окр. охридски, — ОНБр. 11539 од 10-III-1923 године;

Јевтимија Ољумчевића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Мировчи, окр. тиквешки, — ОНБр. 11532 од 10-III-1923 године;

Глигорија Костића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Парезу, окр. охридски, — ОНБр. 10243 од 10-III-1923 године;

- Благињу Б. Николић, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Лабуништу, окр. охридски, — ОНБр. 11522 од 10-III-1923 године;
- Донка Поповића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Гор Белици, окр. охридски, — ОНБр. 11533 од 10-III-1923 године;
- Јована Станковића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Модричу, окр. охридски, — ОНБр. 10245 од 10-III-1923 године;
- Лепосаву В. Милосављевићку, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Језеру, окр. моравски, — ОНБр. 10621 од 8-III-1923 године;
- Методија Поп-Сиљановића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Доњој Белици, окр. охридски, — ОНБр. 11507 од 10-III-1923 године;
- Димитрија Ковачевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Таш Моруншту, окр. охридски, — ОНБр. 11501 од 10-III-1923 године;
- Атанасија Јов. Брзевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Владимирову, окр. брегалички, — ОНБр. 11279 од 10-III-1923 године;
- Александра Васиљевића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Пехчеву, окр. брегалички, — ОНБр. 11505 од 10-III-1923 године;
- Александра Црговића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Митрашници, окр. брегалички, — ОНБр. 11531 од 10-III-1923 године;
- Владимира Прнаворовића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Белчишту, окр. охридски, — ОНБр. 11265 од 10-III-1923 године;
- Милојку Петинареву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Ариљу, окр. ужички, — ОНБр. 11283 од 10-III-1923 године;
- Арсенија Д. Секулића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Брашници, окр. охридски, — ОНБр. 10241 од 10-III-1923 године;
- Ванчу Пауновића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Велмевцу, окр. битолски, — ОНБр. 11535 од 10-III-1923 године;
- Петка Јовчевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Ржаповцу, окр. охридски, — ОНБр. 10344 од 10-III-1923 године;
- Војдина Бимбиловића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Поповцу, окр. битолски, — ОНБр. 11515 од 10-III-1923 године;
- Ристу Спасића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Леуову, окр. тетовски, — ОНБр. 11502 од 10-III-1923 године;
- Евтима П. Р. Цекића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Чачку, окр. чачански, — ОНБр. 11274 од 10-III-1923 године;
- Јована Карадаковића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Владимирову, окр. брегалички, — ОНБр. 11525 од 10-III-1923 године;
- Стаменку Мршевићеву, свршену ученицу Педагошког Одељења са испитом, за сталну учитељицу у Жељевици, окр. чачански, — ОНБр. 8230 од 7-III-1923 године;
- Русо Поп-Ламбовића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Сливову, окр. охридски, — ОНБр. 11513 од 10-III-1923 године;
- Наума Поп-Христића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Корошишту, окр. охридски, — ОНБр. 11526 од 10-III-1923 године;
- Мину Зафировића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Дебру, окр. охридски, — ОНБр. 10240 од 10-III-1923 године;
- Мину Трајковића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Горњем Косоврату, окр. охридски, — ОНБр. 10237 од 10-III-1923 године;
- Штерја Крстића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Нистрову, окр. тетовски, — ОНБр. 14536 од 10-III-1923 године;
- Ристу Поп-Бимбиловића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Брежану, окр. охридски, — ОНБр. 11516 од 10-III-1923 године;
- Ламбру Марковића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Радожду, окр. охридски, — ОНБр. 11282 од 10-III-1923 године;

Методија Н. Поповића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Сопотници, окр. битољски, — ОНБр. 11276 од 10-III-1923 године;

Јелену Велановићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Вел. Хочи, окр. призренски, — ОНБр. 11527 од 10-III-1923 године;

Захарију Наумовићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом за сталну учитељицу у Раштанима, окр. битољски, — ОНБр. 11528 од 10-III-1923 године;

Стреза Ђорђевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Лапцу, окр. битољски, — ОНБр. 10246 од 10-III-1923 године;

Јордана П. Филиповића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Костици, окр. битољски, — ОНБр. 11534 од 10-III-1923 године;

Костандину К. Секулићеву, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталну учитељицу у Витолу, окр. битољски, — ОНБр. 11275 од 10-III-1923 године;

Стојчу Замировића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Трпачи, окр. смедеревски, — ОНБр. 11278 од 10-III-1923 године;

Катарину Мапаревићеву, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталну учитељицу у Белишеву, окр. врањски, — ОНБр. 11277 од 10-III-1923 године;

Милана А. Ацвића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Друговцу, окр. смедеревски, — ОНБр. 11504 од 10-III-1923 године;

Марију Ђорђевићу, свршену ученицу гимназије у Бугарској, за привремену учитељицу у Михајловцу, окр. смедеревски, — ОНБр. 11284 од 9-III-1923 године;

Павла Костаћа, свршеног матуранта, за привременог учитеља у Горобилу, окр. ужички — ОНБр. 11281 од 10-III-1923 године;

Павла Самарџијевића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Шлегову, окр. кумановски, — ОНБр. 11519 од 10-III-1923 године;

Атанасија Јовановића, досадањег учитељског заступника са испитом, за сталног учитеља у Мажучишту, окр. битољски, — ОНБр. 11517 од 10-III-1923 године;

Јованку Јанковићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Ђириковцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 11999 од 15-III-1923 године;

Константина Максимовића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Бојанчишту, округ тиквешки, ОНБр. 11949 од 13-III-1923 године;

Миленка Вићентијевића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Оруглици, окр. врањски, — ОНБр. 11883 од 13-III-1923 године;

Војислава Миловановића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Речици, окр. пожаревачки, — ОНБр. 12011 од 13-III-1923 године;

Зорку Рајковићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Сјеници, окр. рашки, — ОНБр. 12181 од 14-III-1923 године;

Стевана Недића, досадањег вршиоца учитељске дужности са испитом, за сталног учитеља у Муртини, окр. тиквешки, — ОНБр. 11899 од 13-III-1923 године;

Веру Бранчићеву, оспособљену учитељицу у Мађарској, за привремену учитељицу у Темерину, Бачка, — ОНБр. 12069 од 14-III-1923 године;

Радоја Костића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Тителу, Бачка, — ОНБр. 12107 од 13-III-1923 године;

Војислава Савића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Србобрану, Бачка, — ОНБр. 11938 од 14-III-1923 године;

Корнелију Франићевићу, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Вељу (држ. добро) Барања, — ОНБр. 11003 од 13-III-1923 године;

Даницу Сапљијевићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Прилепу, окр. битољски, — ОНБр. 12016 од 13-III-1923 годину;

Бацу Отовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Дражићу, окр. призренски, — ОНБр. 11929 од 13-III-1921 године;

Рајну Јеремићу, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Обрежу, окр. моравски, — ОНБр. 11900 од 13-III-1923 године;

Миљуна Вукићевића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Доњој Љубати, окр. врањски, — ОНБр. 12019 од 13-III-1923 године;

Вукашина Марковића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Јеловцу, окр. моравски, — ОНБр. 12056 од 13-III-1923 године;

Мидугина Д. Павловића, свршеног филозофа у Француској за сталног учитеља у Ковачевцу, окр. смедеревски, — ОНБр. 11073 од 13-III-1923 године;

Вукосаву Вукадиновићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом за сталну учитељицу у Доњој Љубати, окр. врањски, — ОНБр. 12018 од 13-III-1923 године;

Драгутина Павловића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Лопинама, окр. рашки, — ОНБр. 11384 од 12-III-1923 године;

Боривоја П. Тасића, свршеног матуранта, за привременог учитеља у Сигама, окр. пожаревачки, — ОНБр. 11856 од 12-III-1923 године;

Драгињу Кићевићеву, свршену ученицу учитељске школе без испита, за привремену учитељицу у Житном Потоку, окр. топлички, — ОНБр. 12104 од 13-III-1923 године;

Радована Ст. Михајловића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Добровишту, окр. врањски, — ОНБр. 12058 од 14-III-1923 године;

Трифуна Митровића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Кочану, окр. никшићски, — ОНБр. 1275 од 14-III-1923 године.

Василија Добронравова, свршеног ученика IX разреда Богословије, за привременог учитеља у Остру, Банат, — ОНБр. 12484 од 19-III-1923 године;

Зорку Анђелковићеву, досадању привремену учитељицу са испитом, за сталну учитељицу у Новом селу, округ тивкешки, — ОНБр. 13213 од 20-III-1923 године;

Зорку Станисављевићку, пређашњу учитељицу, за сталну учитељицу у Костолу, окр. крајински, — ОНБр. 13534 од 20-III-1923 године;

Јелену Јаковскају, бившу студенткињу медицине, за привремену учитељицу у Мркојевићима, окр. барски, — ОНБр. 12477 од 21-III-1923 године;

Мира Вуковића, свршеног ученика учитељске школе без испита, за привременог учитеља у Требишту, окр. тетовски, — ОНБр. 12187 од 20-III-1923 године;

Мехмеда Јашара, досадањег вршиоца учитељске дужности, за привременог учитеља у Скопљу, окр. Скопљански, — ОНБр. 11230 од 14-III-1923 године;

Раку Митровића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Гостиљу, окр. ужички, — ОНБр. 11947 од 11-III-1923 године;

Лепосаву Радовановићеву, свршену ученицу учитељске школе без испита, за привремену учитељицу у Крепољину, окр. пожаревачки — ОНБр. 12020 од 13-III-1923 године;

Боришу Бабовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Кањи, окр. пријеполски, — ОНБр. 12482 од 20-III-1923 године;

Трајка Н. Пренковића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Доњем Крњину, окр. пиротски, — ОНБр. 11865 од 15-III-1923 год;

Петра Марковића, свршеног матуранта за привременог учитеља у Сигама, окр. пожаревачки, — ОНБр. 11855 од 12-III-1923 год;

Никодија Стојановића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Краставчи, окр. нишки, — ОНБр. 13279 од 20-III-1923 године;

Петра Кадовића, свршеног ученика IV разреда Богослов-учитељ школе без испита, за вршиоца учитељске дужности у Долну, окр. призренски, ОНБр. 11801 од 20-III-1923 године;

Зорку Дамјановић, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Витковцу, окр. крагујевачки, — ОНБр. 12495 од 16-III-1923 године;

Јову Х. Наумовића, досадањег привременог учитеља са испитом, за сталног учитеља у Дучевцу, окр. пиротски, — ОНБр. 11866 од 17-III-1923 године;

Јованку Н. Вујисвићку, оспособљену учитељицу за сталну учитељицу у Риђанима, окр. никшићски, — ОНБр. 12479 од 20-III-1923 године;

Миља Вујовића, свршеног ученика учитељске школе са испитом, за сталног учитеља у Чифлику, окр. тетовски, — ОНБр. 38036-22 од 4-X-1923 године;

- Добрилу Томићеву, свршену ученицу учитељске школе без испита, за привремену учитељицу у Скобаљу, окр. смедеревски, — ОНБр. 12030 од 13-III-1923 године;
- Драгољуба Милисављевића, свршеног ученика Педагошког Одељења без испита, за привременог учитеља у Миљевићу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 12021 од 13-III-1923. године;
- Јову Пековића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Пољима, окр. колашински, ОНБр. 12490 од 16-III-1923 године;
- Наталију Јовановићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Кучеву, окр. пожаревачки, — ОНБр. 11950 од 13-III-1923 године;
- Радмилу Роглићеву, свршену ученицу учитељске школе без испита, за привремену учитељицу у Јелашници, окр. нишки, — ОНБр. 11998 од 13-III-1923 године;
- Милосава Грубовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Веље Дубоком, окр. колашински, — ОНБр. 11927 од 13-III-1923 године;
- Вукашина Петровића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Туини, окр. рашки, — ОНБр. 11863 од 13-III-1923 године;
- Милуна П. Бојовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Доњој Јошаници, окр. рашки, — ОНБр. 11930 од 13-III-1923 године;
- Даринку Јанковићеву, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Кириковцу, окр. пожаревачки, — ОНБр. 12000 од 13-III-1923 године;
- Марка Јосимовића, свршеног ученика Педагошког Одељења са испитом, за сталног учитеља у Штитару, окр. рашки, — ОНБр. 11862 од 13-III-1923 године;
- Љубицу Левајад, свршену ученицу учитељске школе са испитом, за сталну учитељицу у Грошници, окр. крагујевачки, — ОНБр. 11997 од 17-III-1923 године;

УМЕТНИЧКО ОДЕЉЕЊЕ

УКАЗИ Њ. В. КРАЉА АЛЕКСАНДРА I.

Указом Њ. В. Краља од 14 марта 1923 године одликован је:

Орденом Светскога Саве V реда:

Миливој Гергећ, хоровај српског занатлиског певачког Друштва у Вршцу.

Указом Њ. В. Краља од 15 априла 1923 године одликован је:

Орденом Светскога Саве III реда:

Лео Слезак, члан Бечке Опере, (Leo Slezak de l'Opera de Vienne), ослобађајући га од плаћања таксе.

Указом Њ. В. Краља од 30 маја 1923 године постављен је:

у Уметничком Одељењу Министарства Просвете:

за инспектора I класе, са годишњом платом од 7000.— динара, Марко Цар, инспектор II класе истог Министарства.

Указом Њ. В. Краља од 30 маја 1923 године одликован је:

Орденом Светскога Саве III реда:

Војислав Илић-Млађи, песник.

Редактор „Службеног Дела“ МИЛАН КАРИЋ

ЖЕНИНА КОНСЕРВАТИВНОСТ

— УТИСЦИ СА ЈЕДНОГ ИНТЕРНАЦИОНАЛНОГ КОНГРЕСА ЖЕНА —

Конгрес о коме је овде реч, није дебатовало и доносио резолуције само о материјалним питањима, дакле о положајима, приходима, наследствима, подели рада, заштити итд., него је врло издашно претресао и тешке духовне проблеме жена, који су, наравно, уједно и проблеми целог људства.

Ко је пажљиво пратио све те дискусије, могао је лако ухватити целу женску интернационалу на оваквом опредељивању своје велике већине, а често и своје једногласности: док је реч о судбини жене саме, о променама или условима у искључиво њеном животу, жена најодлучније тражи за себе сва права, и прима на себе апсолутно све дужности. Хоће да исполаже све испите, да уђе у сваки посао и средину, да трпи сваку контролу, — све, све, само напред, даље од овог како је досад било. Али чим дискусија почне да се плете око универсалног живота, око живота коме је жена главни одржатељ, па била реч о том животу у клици, то јест о детету, или о том животу у цветању и доношењу плода, то јест о мајци која рађа, или о том животу у тешким и opakим његовим болестима, то јест о страстима и о моралној немоћи човека — кад је то на реду, жена стоји тврда, затворена, скептична, пуна критике, често са најнезнатнијом мером задовољна. Коракне мало напред, па се одмах узверено осврће натраг; одбија понеку ствар од прве речи; чека други пут док не сазна нове облике и предлоге, устеже се затим да прими све, вођство неће да предузме, заклетву неће да положи, ломи се, напреже се, сили се, док најзад одлучно не пресече: не дам, ма ме секли! или: не могу, ма ме секли!...

Дошла је на дневни ред дискусија о истом моралу за људе и жене. Док је тај проблем претресан као једна неправда више према жени као жени, све је ишло с непосредним споразумевањем и једнодушношћу. Али кад се проблем стао примењивати на главне личности породице, особито на децу, закониту и незакониту, кад је једна смела и широка резолуција једне групе жена одједаред осветлила докле досеже и шта све значи ново решење тога проблема, настао је прво тајац, па се онда

могло видети како се жене као пијавице упијају у сваку интерпретацију, одбрану или напад, да најзад резолуција о свим или скоро свим правима невенчаних и ванбрачних буде са огромном већином гласова оборена. Али од самог обарања закључка је за психологију случаја много значајнија била једна сасвим необична појава: пошто је предлог отклоњен, жене су читавих пет минута седеле потпуно укочене и неме, а за све то време се у дворани чуо неки чудан шум, за који нико на свету не би могао рећи откудa долази, сем ако можда ипак има слушајева кад срца сасвим на глас куцају...

А кад је други пут на дневном реду био проблем васпитања детета, онда је од прилике овако текло. Доле са старудијама, доле са нехигијеном, доле са одвише стручним образовањем у средњој школи, доле са ненаучношћу и нефилозофијом у високој школи. Дајте радост и лепоту у наставном материјалу, дајте таленте у учитељима, дајте филозофију и уметност у пракси, и дајте у свему слободу, што више, највише слободе!... Али, не заборавите, пре свега, после свега, између свега, не заборавите, — ах, како се то зове, и како се то једном речју каже? — но, просто, оној великој и општој слободи у свему затворите ипак једна или двоја врата, бар она једна кроз која тако хладно и опасно дува, кроз која се иде много далеко, онамо где мајка не може за дететом, и где, ко зна, има ли и може ли бити бића или провиђења које ће мајку заменити. Затворите дакле та једна врата, и, ако и не за увек, а оно бар што се дуже може.... И седе, брижне, ђутљиве и слутљиве мајке, садашње и будуће, и ни једна се не диже да каже, да се подсмехне, да слобода у опште нема зида, па нема ни врата.

*

Два основна принципа су у сваком прогресу: слобода с једне, верност с друге стране. Да се освоји и прогласи нова вредност живота, за то треба верност. Мушкарац има више снаге кад се заноси, јури, бори за нове идеале. Жена има више снаге кад чува и гаји већ стечене идеале. Човек је више слободан од жене, жена је више верна од човека. Човек слободом у себи и влада и служи и испашта; жена верношћу својом и влада и служи и испашта. Човек, по нагону слободе у себи, баца покрет за покретом; жена, по јачем нагону верности у себи, савршено израђује по једну страну живота која одолева свима превратима мушкарца.

Историја живота људског пружа колико хоћете примера за то да мушкарац улеће у сваки нов идеал, цео живот поставља на тај идеал, жртвује се за њега пре него што га је добро познао. Када је, у средњем веку, оснивач језуитског реда учио: Човек треба да је као лешина, да би било могућно без отпора га превртати на сваку страну — кад је Лојола истакао тај чудни идеал, мушкарци су били они који су снаге своје стављали на искушења. Када се доцније родила једна потпуно супротна идеја, да човек има права, и да је чак позван да дигне брану

и светлој и мрачној индивидуалности својој, када се ишло до анархије у свему, до тога да се човек онда афирмира кад се против света буну — опет су мушкарци били они који су служили и жртвовали новом идеалу. Кад је Толстој учио да индивидуалну вољу и жељу треба угушити, да човек душом и телом мора утонати у општу љубав — мушкарци су били апостоли и мученици толстоизма. Кад је Достојевски, сасвим на против, писао да је слобода у човеку до душе тамна једна сила, али да зато сваки човек мора бити из себе слободан, па ма то ишло и преко злочина и убиства — онда су опет мушкарци били апостоли и мученици достојевштине.

Да, имало је међу ученицима и мученицима и жена. Само, ако се добро обрати пажња ономе што се дешавало, опажа се да жена, после првих необузданих јуриша, обично стаје. Стаје, или да се врати, или стаје да остане и истраје. И заиста, на своме одређеном месту, или на своме изабраном месту, жена остаје дуже од мушкарца.

Кад год се једна идеја осетила као збиља велика, један идеал као важан елемент правог прогреса људског, жена је, ако не увек снагом борца и занесењака за постављање идеала, а оно снагом верности, консеквентности, па и конзервативности своје у чувању идеала, послужила том идеалу. Кроз римску жену се најдуже, може се рећи за вечност, сачувало све оно што је у римским законима и обичајима заслужило вечност. Римска мајка, којој је римски закон осигурао и светост и кнежевство (*matronarum sanctitas, princeps familiae*), била је одиста и света и кнегиња, и васпитавала је римској држави грађане, и утицала на јавни живот империје одиста светитељски и кнежевски. У римским законима није била предвиђена казна за оцеубиство; вели се намерно, и на иницијативу жена, које су јамчиле да васпитање Римљанина искључује могућност оцеубице. И заиста, 500 година није било таквог случаја.

Женина конзервативност, која је управо једна *верна консеквенцијосћ*, једна *идеална верност* према једном идеалу или једној љубави, та конзервативност женина је, изгледа, позитивна снага. Она је, наравно, у првом реду снага одржавања, али она је и као таква ипак снага прогреса. Јер прогрес није само у доношењу новог, него у усавршавању старог. Нови људи, то су усавршени стари људи. Колико год прогрес мења и занавља старо, толико и конзервативност корегира прогрес, који није увек чист и непогрешан. Инстинктивно истрајавање у једном, нека тако рећи слепа верност истом, развија чудне енергије. Један стари индијски бог овако говори кроз свете књиге: поново и поново ћу сам себе рађати, кад год врлина посрне, кад год неправда овлада светом. Не чини ли се да, слично томе, мајка увек поново рађа мајку, ради одржавања и спасавања свега оног што је, крај свих прогреса и нових идеја, животу увек праисконски једнако и неопходно потребно... Конзервативност женина је дакле исход и фактор конзерва-

тивности самог живота. Да, и живот од времена на време, на великим неким конгресима сила, обара закључке и резолуције, корегира прогресе и слободе. Има, као и у породици и у држави, тако и у свету, и у самој замисли о свету, неколико тачака или упоришта који се не смеју померити са свога места, иначе ће се све срушити. Жена осећа ту тајну и ту геометрију живота боље него мушкарац. Доказује то она сублимно лепа промена у женином животу после удаје. Погледајте озбиљну и добру девојку у таквом тренутку. Очи, које су увек гледале напред, гледају сад у себе. Ноге, које су увек трчале напред, корачају ситно и полако, као да нема више другог идења него од цркве па тамо до оне куће. Руке, које су махале с ветром, опустиле се мирно и послушно. Душа се тихо и кратко усељава у неку стару, вајкадашњу, увек исту причу... Матица... Узлети високе, просветкује пир слободе и авантуре, па се онда спусти, не уме више да лети, жури забринута у кошницу, улази у њу да можда никад више не изађе из ње, или, по другој конзервативности живота, да богату своју кућу остави новој генерацији, а она да, као у гроб, легне у трулу шупљину најближег стабла.

Ма колико културна, ма колико ослобођена, једне извесне конзервативности се жена никада неће ослободити. Свака је жена мајка, а тип, садржина и смисао мајке је конзервативан, увек један исти, у сва времена, у свима приликама, у свима верама и народностима. Све се мења, усавршава или пропада. Само се мајка не мења, не може да се усаврши, али не може ни да пропадне. Стоји, увек иста, и чува нешто, увек исто, у животу. Што то чува? Јер, лепота живота се мења, пут живота се мења... Да, али смисао и светиња живота остају исти. Стародревни Божји атрибути у васељени, и стародревни мајчини атрибути на земљи.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ

ЦЕЗАР ФРАНК

— поводом стогодишњице од рођења ¹⁾ —

Цезар Франк, уметник чијој се успомени вечерас клањамо, био је један од најистакнутијих уметника модернога доба; био је једна од најмаркантнијих уметничких индивидуалности које су икада живеље у исто-

¹⁾ Предавање држано 10 јануара 1923 на Народном Университету. У концертном илустративном делу узели учешћа: Г. Милан Јовановић-Браца, уметник на виолини, и његов брат Г. Душко Јовановић, пианиста, који су извели *Сонату* Цезара Франка за виолину и клавир; затим Г. Милорад Јовановић, члан Београдске Опере, певајући песме Франкове: *Венчање ружа* и *Разбијена ваза* и, најзад, хор ученица Музичке Школе, интерпретујући *Сунце*, композицију Франка за женски збор и клавир. За клавиром Г. Борис Зорко.

рији музичке уметности. Уметник чије је све биће било прожето музиком; човек сав душа, питома и кротка, поштена и предана, душа која управља и руководи свима животним покретима бића које је носи, Цезар Франк је био у пуном смислу те речи личност саздана за велика дела која извиру из оних тајних, недокучних, мистичних душевних покрета које имају само великани.

„Све је било осећање код Франка; готово ништа не беше идеја“ (Ролан). И са сувереном снагом, са интуицијом великих духова, са гвозденом енергијом и несаломљивом вољом, која је живела у снажном замаху иза благих очију и изразито извајаног чела овога уметника, Цезар Франк је корачао своме циљу свестан онога што хоће и дубоко уверен да може и постићи оно што хоће. И сваки његов корак значио је један нов, позитиван успех; значио је: *приближавање крајњем идеалу*. Он је био један од оних ретких уметника који није доживео исцрпљење својих уметничких моћи, него је умро, сед, стар, али уметнички моћан до последњег даха, да баш последњих дана свога живота да дела која по узвишености музичких мисли, по савршеном складу који постоји између тих мисли и њиховог оживљавања кроз уметнички облик, иду у најсавршеније манифестације великих уметничких духова. Ви ћете их чути вечерас, нарочито његову *Сонаћу* за виолину и клавир, која се „јасна, мирна и светла, међу његовим другим, строгим уметничким творевинама, појављује као пролетњи осмејак“ (Тјерсо).

Његов уметнички живот, то је било стално, неуморно пењање ка врхунцу уметничке зрелости и савршенства. И на ту светлу висину попое се Цезар Франк у часу када му косе више нису биле црне; али корачајући још увек сигурном ногом, миран, прибран, свеж, без и трунке замора, моћан да далеко види и маркантан да би га из великих даљина могли угледати и гледати нараштаји који наилазе, које је он — велика сањалица и апостол нових идеала — очекивао, којима је утирао стазе и пут, и које је као учитељ — а он је био један од највећих учитеља уметника — припремао и изводио на пут. И ако ни по чему другом, по томе стално позитивнијем уметничком стварању што је дубље залазио у године, Цезар Франк личи на Лудвига фан Бетховена, бесмртнога песника *Мисе Солемнис*, *Фиделија*, *Девете симфоније* и велике *B-dur* *клавирске сонате*.

*

Сав свој живот зрелог уметника, не много богат доживљајима с поља, уједначен и миран, живот одговарања дужностима; живот испуњен борбом за насушни хлеб; живот једне милостиве природе и аскетски повучене у себи, Цезар Франк је провео у Паризу радећи и компоњујући. С тога је он француски уметник.

Али Цезар Франк није рођен у Француској. Њсга је, код рођења, замиловало исто сунце које је било озарило и колевку Орлеанда Ласа,

Жоскена Депре и предака Лудвига фан Бетховена. Рођен је у Лијежу 10 децембра 1822, у валонском крају Белгије, „у тој земљи обележја тако францускога, не само по срцу и језику — како каже Венсан д'Енди, најбољи ученик Франков — него и по спољнем изгледу. Јер има ли чега сличнијег нашем платоу централне Француске од оних валонских неравних дубодолина пуних стрмих и живописних коса; од оних пустара на којима буја у пролеће жутиловка дајући слику расутог злата у бескрај; од оних брежуљака, благо издигнутих до душе, по којима француски путник са изненађењем наилази на букве и оморице, на сву вегетацију хладних, северних брегова?“ — Ако је утицај поднебља заиста тако јак на формацију карактера и душе човека — а и ја мислим да јесте, — онда је и сасвим природно да је уметник који се на томе тлу родио, на њему растао и прве дане дечаштва провео, био „одређен да створи симфонијску уметност заиста францускога типа по духу израженом у осећању мере и смислу за јасну одређеност, али симфонијску уметност чврсто ослоњену на високе бетховенске традиције, које опет, са своје стране, потичу из музичких традиција ранијега доба“. Јер је Валонија земља у којој се укрштају два елемента. Први је: формација терена чисто галска по изгледу; други је: германске навике које су се пресадиле и усадиле у темперамент Валонаца, непосредних суседа Германаца. И та два елемента: клима и културне традиције, исковали су душу Цезара Франка, и он је постао песник тонова, самосвојан, али нахраћен тековинама богате музичке прошлости; песник тонова који је, израдивши свој уметнички дух и створивши дела од изнимне вредности, извајао постоље као од гранита на коме има да почива читава једна грана, један правац, једна снага музичке уметности будућности. Он је синтетизовао у себи најсублимније елементе чисте уметности музике прошлих дана. Али он је, асимилујући те елементе, исковао себе, своју индивидуалност, јер их је пропустио кроз призму своје душе. И, исковавши себе, он је отворио безброј жица новог извора на коме су се напојили нараштаји који су дошли, и који иду напред, не ношени вртлогом замућене матице разбарушеног техничког манира изражавања једне нејасне импресије — као што чине извесни представници леви-чарске „модерне“ — већ који иду напред, корачајући по здравом тлу које, од искони, садржи у себи животодавне сокове, способне да нахране један бујан и здрав живот.

*

Биографија Цезара Франка је врло сиромашна датумима. Јер Цезар Франк и није живео спољним животом. Сав његов живот протицао је у мисли, повученој дубоко у себе; у осећањима које је Цезар Франк немилостиво све дубље и дубље уносио у своју душу, да их изрази у часу великога надахнућа, једино с тога што му душа тражи одушка, а

никако не с тога да би се ма чиме и ма како додворио маси која види и осећа само оно лђгано што плива на површини.

Његов отац, банкар по позиву, али човек који је имао амбиција да живи окружен лепотом, желео је да му два сина, Цезар и Јосиф, буду музичари. Несумњиво је да отац није ни слутио да та његова жеља има да дђ тако богатога плода.

И мали Цезар је у музичкој школи свога родног места убрзо научио све што се могло научити у њој. Важно је, међутим, то да су се његове музичке способности истакле тако да је његов отац одлучио преселити се у Париз да би му се син музички васпитао озбиљно и на најширој основи. И једнога дана 1835 године, Цезар Франк је постао у Паризу ученик чувенога Антона Рајха, Чеха пореклом.

Настаје живот учења. 1836 је ступио у конзерваториум где је студирао композицију код Леборна, клавир код Цимермана и оргуље код Бено-а, и односећи награду за наградом, изашао је из конзерваториума 1841, не успевши да добије прву награду за оргуље. А није успео с тога што је обрада теме за фугу, коју је имао да импровизује, била по концепцији толико слободна, толико музикално изразита, да су стари, педантни, суви чувари утврђених шаблона, — професори, — пронашли да у тој обради нема стила.

Тај неуспех, међутим, није сломио енергију деветнаестогодишњег Цезара. Имало је изгледа за другу награду: Prix de Rome. И он почиње припреме за тај конкурс. Али отац, чије материјално стање није било сјајно, позва Цезара да прекине припреме и да дође у Белгију ради концертовања као пианиста, — а Франк је још 1837 добио, као пианиста, „велику почасну награду“ на конзерваториуму, и био је као готово сви француски композитори, виртуоз на клавиру, — и он је послушао оца и отишао, да се 1844 понова и дефинитивно врати у Париз, не напуштајући га више.

Тиме настаје живот рада, искушења, борбе за насушни хлеб. Само, Цезар Франк је био човек гвоздене енергије, јако развијеног осећања дужности, уравнотежен, који није потонуо у ништавило живота, и који је, радећи цео дан за кору хлеба, вече употребљавао за себе. Када падне ноћ на кровове и звонике Париза; када на великим булеварима захуји онај бујни пркосно-страсни живот тога чудног града културе, традиција и површног миловања; када у мору светлости проговори крв једне расе све од темперамента и отмене безбрижности; — осамљен, у скривеном куту свога дома, седео је за послом један човек малог раста, развијена чела, жива и поштена погледа који је блескао, и ако су му очи биле скривене под густим, испупченим обрвама, широка носа и браде која се развијала под великим устима веома изразитим, лица округла, и још већма заокруљена густим залисцима, измамљујући из своје душе звучне комбинације које потичу из једног великог поштења, расипајући по

мрачним кутовима своје собе, и у велику, страсну париску ноћ, у свет, све оно што је најлепше, најидеалније, најпесничкије скривао у себи љубоморно и тајно; седео је погрбљен Цезар Франк, за кога је живот постојао у њему самоме, и за кога није постојао „крик великих булевара“.

Ни један дан у животу Цезара Франка није прошао без трага. Компонувао или не, Цезар Франк је отимао за себе свакога дана по неколико тренутака да би се повукао у себе, у своја размишљања. То је он звао: „време намењено мисли“. Велику, општу, школску културу Цезар Франк није имао. Али је његов дух био врло здрав, и он је умео, по инстинкту и духом својим, да иде за великим идејама човечанства, као што је својом душом умео да иде за великом лепотом уметности. Он је читао Канта и око његових усана би лебдео осмејак задовољства када би наишао, читајући, на мисао сродну оној која се у њему крила. Он је читао *Христов живош* од Ренана, и то га је читао страсно, са уношењем свега себе у излагање идеја ауторових; и „има пуно разлога веровати да је на буђење прве идеје за ораториум *Блаженства*, поред Еванђеља, утицала и она глава из књиге *Христов живош* у којој Ренан, са познатом бујношћу и убедљивошћу свога стила, коментарише повед на гори“.

Шта је Цезар Франк затекао у Паризу када је постао грађанин те вароши? Какав је био социјални живот, а какав уметнички?

Револуција је била прохујала. Било је пало и Прво Царство, и Велики Корсиканац је, као оковани Прометеј, већ био умро међу степњем острва Св. Јелене. Јулска револуција је била прошла, али се у атмосфери осећало таласање. Ближила се 1848 година.

Музички живот био је сав у знаку опере. На једној страни били су представници тако зване *Grand opéra*: Госек, Керубини, Лезиер и Спонтине, уз које су као млађи изданак пристајали Обер, Росини, Мајербер и Халеви. С друге стране је бујала *opéra comique* специфично францускога типа, коју је иногурисао гениални Гретри, и коју су развили Монсињи, Даљарак, Изуар, Филидор, Гаво, Жаден, и други. Помпа, патос, она велика шарена лаж која, обасјана лажном светлошћу са рампе, тако мами и тако чаробно изгледа; и она весела безбрижност комичне опере обузимала је сав интерес темпераментних Француза Царства и Ресторације.

Постојао је само један човек, усамљен, велики: Хектор-Берлиоз, који је тражио, и који је нашао израза и у музичким делима писаним не за сцену већ за оркестар у концертној дворани, у тако званим симфонијским делима.

И док су оперски композитори понижавали уметност музике чинећи од ње слушкињу површним прохтевима масе, Хектор Берлиоз је

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

подизао музику у висине, изражавајући помоћу ње високе духовне концепције и поштен душевни занос, и тражећи да се служи музици, флуидној, дубокој, мистериозној уметности над уметностима. Идући за тим циљем, и научен, донекле, традицијама, Берлиоз је напустио идеју да је вредност музике само у звучним комбинацијама ритма, мелодије и хармоније, и прокламовао је начело да музика не само што је израз душевних покрета, него може и *мора да буде* и израз духовних концепција, идеја; да мора да се развија у музичке облике које условљава једна идеја, или карактеристичне психичке особине једне личности, или неки доживљај, — програм једном речи. Тако је постала програмска музика, дескриптивна, описна, на супрот оној која почива на чисто музикалним елементима ритма, мелодије и хармоније, чија сва суштина има чисто музикалну вредност ради чисто музикалног ефекта, и која се, због тога, зове апсолутна музика.

Цезар Франк је, као озбиљно музички образован уметник, као човек сређене природе, повучен и тих — и ако по уметничком темпераменту бујан — Цезар Франк је био по страни. Он је понирао у велику прошлост и нашао је учитеља у моћном генију старокласичара, у Јовану Себастијану Баху, потом у новокласичарима Хајдну, Моцарту, и нарочито Бетховену, и, најзад, у представницима романтике, Менделсону, Шуману и Листу.

Његова прва дела из прве епохе његовог стварања која, по д'Енди-у, иде од 1841-1858, сва су покушаји да се отме из свакидашњице, али сва су ипак јако везана за узор. Само погдегде, и то скромно, има по нека појединост која предсказује оригиналног генија из времена које има да настане после трагичне 1870-те године.

У другом периоду, који настаје са 1858-ом и завршава 1862-ом, Цезар Франк је органиста у црквама, прво у Notre Dame de Lorette, затим у St. Jacques St. François, и најзад од 1859 у цркви Ste Clotilde, за чијим је оргуљама остао преко тридесет година. Позив музичара који је у вези са црквом, неминовно га је морао навести на студију грегорианског корала — који је за католичку цркву музички канон. Као последица тога је читав низ дела за цркву: миса, оферторија, корала. Али изузевши дела писана за оргуље, сва та црквена музика Цезара Франка заостаје иза његових дела симфонијског стила.

Цезар Франк је, као Бетховен, као Берлиоз, био симфониچار *par excellence*. Све његове музичке визије биле су: масивни блокови за једну грандиозну музикалну архитектуру; „његово (право) дело је равно делима.... песника у камену..., конструктора катедрала...: све је сачињено од сјајне хармоније и мистичне чистоте“ (д'Енди). И зато је Цезар Франк, велики виртуоз на оргуљама, и гениални импровизатор, у цркви био на висини свога генија само онда када је седео за оргуљама.

Човек дубоко побожан, и ако не верски ексклузиван, Цезар Франк је све богатство своје душе и сву снагу своје инспирације изливао под сводовима храма Св. Клотилде.

Високо горе на храму који је подигнут на витким стубовима, сакривен у мистичну полутаму, озарен шареном светлошћу која је продрала у храм кроз разнобојна окна готских прозора и која се расипала по уметнику чија је душа дрхтала у екстази, сâм, сасвим сâм, у мирној цркви, где из сваког кута вири по једна верска мистерија, и где се дим из кадионица вије око стубова док верни клече молећи се Господу, Цезар Франк је приносио *своје* молитве свевишњем, скрушено, понизно, са уверењем, и у исти мах са моћним, слободним изразом своје вере.

Јесте ли били у католичкој катедрали? Јесте ли чули звуке оргуља, моћне, тихе, топле и величанствене? Онда сте морали осетити Бога покрај себе.

Тихо, једва чујно, као да се нешто ближи из мистичних тајни с онога света, Цезар Франк је лагано будио први мотив на коме ће да импровизује своје дело за оргуљама. Прва мисао, први дрхтај. И као паук који се, из неке таме, изненада спусти низ танку жицу испредену из рођене утробе, да би засијао у светлости и да би изаткао своје танко ткиво, и Цезар Франк је, давши први мотив, почињао да испреда из њега читав облик. Тон за тоном, боја за бојом се нижу, преплићу, стижу и сустижу, мелодијске арабеске се извијају, бујају сплетови контрапункта и рађају се све нове и новије хармоније, све сочније, силније, снажније, док у естази гениалиог надахнућа, моћно дело, та архитектура звукова, не сине из свију фрула оргуљиних, у свој разноврсности боја, од дубоких педала до високих продирних пискова, носећи душе у висине где је све сан, и јава, где је једно велико мистично царство о коме се само имају визије и које нико није сагледао; да после сјаја и моћи изумре лагано негде и последњи тон, иза неке исповедаонице, иза уздрхталог пламена на свећи, као да је отишао у вечност, пун бола, пун скрушене туге, пун суза.

Јер Цезар Франк је био душа која није умела да се радује. У њој је све било топлина, сјај или сузе. „Његова вера, она која се изражавала кроз његову музику“, каже Ромен Ролан, „да ли је она увек била мир и тишина? Обраћам се свима онима којима је та музика драга, јер су они у њој могли да пронађу нешто од своје меланхолије. Ко је тај који није осетио ону скривену драму затворену у извесне музичке фразе — у оне кратке фразе тако франковски карактеристичне, које се дизаху са пуно молећиве наде ка Богу и које готово стално падаху, измучене, резигниране, окупане сузама? Није све светло у овој души; али је светлост те душе у толико узбудљивија јер сија — у даљини.“

Човек таквога срца, уметник са толико уметничког поштења, није могао друго него да буде музичар ради музике. И трећа епоха његовог

уметничког стварања, која иде од 1872 па до смрти — то јест до 1890, — испуњена је делима која су врхунац деловања самога Цезара Франка и која су у исти мах и ванредна музичка лепота. Ораториум *Блаженства* у 8 песама — коме су претходила два: *Руш* и *Искуљење*, — *Симфонија* у d-moll-у, *кваршет* у D dur-у, *квиншет* у a-moll-у, *Прелид*, *Корал* и *Фуга*, и *Прелид*, *Арија* и *Финале* за клавир, па симфонијске поеме *Еолиди*, *Проклети ловац*, *Цинови*, *Психа*, затим *Симфонијске варијације за клавир и оркестар*, и најзад грандиозна, монументална, *три хорала за оргуље*, дела су зрелог Франка, генија који је имао ове одлике: пре свега облик, јасан, прегледан, монументалан, архитектонски снажан; затим: племенитост и изразитост мелодијске линије, и најзад оригиналност хармонских комбинација. А све те специфично своје одлике Цезар Франк је развио на трима основама: 1) на диатоници Бетховена; 2) на полифонији и хроматици Баховој, и 3) на модалитету грегорианског корала. Снажно постоље моћно да одржи дело Цезара Франка. А то дело, извајано снажном руком генија, савршено у пропорцији и изразу, поносито се диже на томе постољу од лепоте и узвишености.

Цезар Франк је фанатично волео своју уметност и, као апостол, он се борио за своје идеале стварајући, компоњујући, као што се за те идеале борио и као учитељ, васпитавајући, спремајући нове нараштаје.

Читава плејада најистакнутијих уметника наших дана изашла је из његове школе композитора. Али та школа је била приватна. Цезару Франку, који је на конзерваториуму заменио свога професора Беноа као наставник оргуља, никада није било дозвољено да предаје и композицију на конзерваториуму. Јер је Цезар Франк био и сувише јак, и сувише смео, и сувише одлучан да би му завидљивци смели поверити место са кога би он, хтео не хтео, својим радом и несумњивим резултатима тога рада имао да изрекне смртну пресуду свима традиционалистима свога доба који су, са страхом, чували своје положаје професора композиције на конзерваториуму. Венсан д'Енди, Ги Ропарц, Шосон, Пјер де Бревил, Дипарк, Бардес, Гијом Леке, Кокар и многи други истакнути композитори наших дана су његови непосредни ученици, од којих многи, а нарочито Г. д'Енди, имају и својих ученика, исто тако чувених композитора „модерне“. У делу тих уметника живи сва сугестивна моћ њиховог учитеља, кога су верни ученици звали „Отац Франк“. У томе делу огледа се сва немилостива и сурова величанственост једне уметничке школе која је велика јер је победила материју, технику, која је непосредно јака јер је поштена у изразу, која је и пркосно самосвојна, коју је створио и на чијем је челу остао њен творац: Цезар Франк, а коју су наставили његови ученици, истичући Венсана д'Енди-а за свога шефа.

Дуго година усамљен, повучен у себе и посвећен својим интимним уметничким сновима, Цезар Франк се после катастрофе коју је прежи-

вела његова нова отаџбина 1870 године, изненада тргао, и сишао је у свет. Узео је био, са Бизеом, Сен-Сансом, Лало-ом, Видором, Теодором Дибоа, Масне-ом, видног удела у борби за идеју латинске музичке културе као члан тек основаног Националног Удружења. Преданост у борби га је брзо понела у прве редове, и он је убрзо постао и председник младог, срчаног и одлучног удружења, усредсређујући, енергичан као што је био, у својим рукама све конце снажног и брзог развитка музике специфичног француског обележја. И од тада француска музичка култура, дотле претежно драмска, постаје диференцирана, и композитори се подухватају, као и сам Цезар Франк, обраде свију музичких облика, од обичне песмице, Chanson, до компликованих симфонијски, оркестарских концепција, које је до тога доба готово искључиво био неговао Хектор Берлиоз, не напуштајући никако компоновање бинске музике, оперске или музичко-драмске, јер Француз не може без позоришта. И Цезар Франк, тако изразито апсолутни музичар, и то апсолутни музичар чак и онда када залута на поље програмске музике типа који је дао Берлиоз, и Цезар Франк је платио свој данак сцени, позоришту. Пред крај свога живота компоновао је две опере: *Хилда* и *Гизела*. Али ма да у овим партитурама има пуно ванредне музичке лепоте, обе су са драмске тачке гледишта промашиле, подбациле. Јер Цезару Франку је недостајала „жица драматичара“.

Он је био и сувише моралан естета да би могао да пристане на то да, радећи оперску музику, спусти свој талент до степена који годи маси, — а оперски композитор мора тако да ради ако хоће успеха. Он је и сувише високо носио свој идеал, да би га могао спустити до оних који миле по земљи.

Поносит, али скроман; јак, али ненаметљив; дубок, али разумљив, он је остао победник на пољу апсолутно музичког стила и на пољу црквене музике најплеменитијега кова. И када је 8 новембра 1890 год. умро, он је заклопио очи миран, уверен да је своју мисију овде на земљи извео до краја. Јер ниједног тренутка није био окаљао свој светли идеал, и јер је за собом оставио своје ученике да тај идеал предаду будућим нараштајима.

Његово дело данас је својина културнога човечанства. Оно је један беочуг у ланцу који се протеже од Баха преко Бетховена до наших дана. И оно је основа за даљи развитак. Јер је засновано на најпоштнијој интуицији, строго је у изради, слободно у концепцији, али спонтано и логично слободно, и моћно је, јер је саздано на гранитном постољу поштене уметности.

МИЛОЈЕ МИЛОЈЕВИЋ

ФРАНЦУСКА НАУКА

(II)

Приступајући сада *Јесташтвеници*, приступам наукама које сам на универзитетима нарочито изучавао, и чија ми је и историја с тога боље позната, па морам пазити да им у овој брзој смотри не дадем много више места но претходним наукама. Ова ми се дужност уздржавања у толико више намеће, а у толико лакше ми је и испунити је, што сам већ поодавно наштампао историјске прегледе развића неких од њих (Минералогije и Геологије).¹⁾

Први и битни одељак Минералогije, наука о кристалима, изашао је из фазе простога описивања у последњој четврти 18-ог века, када је Роже Делил (1771) увидео и формулисао правила под којима се врши кристализација, и пронашао закон паралелизма пљосни на кристалима, а и закон сталности углова међ пљоснима кристала једног минерала. Одмах за њим (1783 г.) калуђер Хаји утврди правилност цепљивости у кристалима. Полазећи од претпоставке да су кристали сложени од слојева врло малих сличних кристалића, он успе да изведе све кристалне облике из релативно малог броја основних облика и да постави рачунске основе Кристалографије, и то тако поуздане да је рачуном предвиђао какви се све кристални облици могу наћи. Заслуга овога калуђера за минералoшку науку тако је велика, да је један од савремених минералога, Малар, с правом могао написати: „Гениални Хаји створио је на један мах кристалографску науку, а његовим последницима остало је само да усаврше детаље његовога дела. Ни једна друга грана људских наука није, у толикоме степену, дело само једнога човека“. — За тим оснивачем успешно су корачали ови француски кристалографи: Делатос и Браве, Малар, Вирубов и Валеран. Вредно је поменути да је и славни Пастер своју научну кариеру почео једном кристалографском студијом (о „полутанским“ хемиедарским кристалима и кружној поларизацији светлости у њима), и да је он показао како наломљеним кристалима може рана да зарасте неким ожиљком, као и рана на живим створовима.

Одређивање кристалних система помоћу њихових оптичких особина разрадио је Деклоазо, а Сенармон је проучио правила пронашања топлоте у кристалима разних система. Француски минералози одликовали су се оригиналним студијама минерала и у њиховим сложеним агрегатима, у стенама, и допринели су лавовски део модерној Петрографској Минералогiji и Петрографији. За ово је требало послужити се нарочитим методама и инструментима, међу којима је микроскопија била на

¹⁾ J. M. Жујовић: *Крашки преглед Историје Минералогije*, год. 1883. — *Крашки преглед Историје Геологије*, год. 1912.

првом месту. Прву употребу микроскопа за изучавање минерала у стенама препоручили су Флерио де Белви (1800) и Кордије (1815). Они су се ограничили на проматрања делића смрвљених стена, а после њих су права микроскопска проматрања вршена на врло истањеним листицама целокупних агрегата, за шта су и нове методе изнели и ову науку свестрано обрадили Фуке и Мишел Леви. У њиховим лабораторијама изнађене су и три-четири методе како да се микроскопско ситни минерали издвоје из својих смеша: помоћу густих раствора (Туле), стапања тешких соли (Бреон), са HF1 (Фуке) и електромагнетом (Фуке), која је последња метода после и у индустрији примењена.

Трећа важна област Минералогije у којој су се Французи одликовали, јесте наука о постанку минерала, Минерогенија. Мноштво минерала вештачки су произвели: Бертије, Ебелмен, Сенармон, Дироше, Добре, Фуке, Мишел Леви, Моасан. — Вештачко стварање кристала почео је још Леблан. Не само оделите минерале, већ и њихове скупове, онакве какви су у стенама, вештачки су репродуковали француски научници. Фуке и Мишел Леви наградили су све врсте вулканских стена, изузимајући оне у којима има кварца и ортоклоза, а ти су минерали изванредно ретки и у природним садашњим лавама. Фуке је репродуковао и наш први, Соко-Бањски метеорит, по једном комадићу који сам му ја ради тога послао. Те вештачке изградње и земаљских и небесних стена јесу један признати триумф француске науке.

О постанку рудних жица Ели де Бомон истакао је једну теорију много природнију (фумаролску) но што је била Вернерова; а за њим су Добре и Де Лоне много допринели изради научне Минерогеније. Де Лоне је уочио и изложио „рудне провинције“, карактерисане генетском везом рудишта са еруптивним стенама и геолошком старошћу терена. И Лакроа у Дескриптивној Минералогiji обраћа нарочиту пажњу на асоциације минерала, и груписање минерала у разним земљама тумачи геолошким саставом терена и начином постанка рудишта у њима. На тај начин модерни француски минералози, утврђујући да вариације облика и хемијскога састава минерала зависе од геолошких прилика у којима се налазе и начина како су постали, враћају Геологији Минералогiju, која је била на путу да постане област само геометријских, физичких и хемијских испитивања.

Највећи спојни свод између Минералогije и *Геологије* чини наука о камењу, *Петрологија*. У прво доба у стенама је одређиван само њихов минералогски састав (Хаји, Кордије, Броњар), са врло мало огледа њихове — хемијске природе (Кордије); а последњу периоду карактерише: микроскопско изучавање састојака, хемијска студија како целе смеше тако и појединих делова у њој, претрес питања о генези појединих састојака и њихових агрегата. Студијама и овога рода изишли су на глас

Фуке и Мишел Леви, чији су резултати утицали да немачки петролози Циркел и Розенбуш прилично промене своја ранија мишљења о по неким питањима. — На питање о хемијској и физичкој природи стена и оне у дубини земље усијано житке масе, магме, из које постају вулканске стене, оригиналне су одговоре давали Делес, Дироше и Мишел Леви; њихове су хипотезе бар равноправне са другим хипотезама о томе предмету. Дироше се може сматрати као претеча нових хипотеза о вулканским магмама. — Питање о промењивању стена, матаморфисању, од вајкада је привлачило пажњу француских геолога. Већ је Ами Буе доказао да, сем топлоте и притиска, промењивање стена бива под утицајем водене паре и гасова који кроз њих пролазе; што су доцније потврдила изучавања Дирошеа, Делеса и Добреа. Делес је наводио разлоге који говоре у прилог поставке: да су и сами дубински гранити могли постати претапањем и прекристалисавањем седиментних стена. Ели де Бомон истакао је разлику између метаморфоза које се врше само на додиру еруптивних и седиментних стена (контактни метаморфизам) и метаморфоза стена у великим областима (регионални метаморфизам). Истакнута је и разлика између метаморфоза које нека еруптивна маса врши на другу (егзоморфоза), и оних који се у њој самој дешавају (ендоморфозе).

Мишел Леви показао је очевидно да се у првима (егзоморфозама) не врши само физичка промена постојећег градива, као што проповеда немачка школа, већ да има и знатних приносака са стране. Он и Лакроа показали су, такође, како огромне промене могу бити у самим еруптивним масама од додира са седиментима. Он и његов ученик Термије показаше како поставком страних приносака од седиментних стена могу постати потпуно кристаласти шкриљци као што су гнајс и микашст.

И тако су радови француских петрографа необично много допринели да Петрографија са Петрогенијом постане потпуно утврђена област Геологије.

Геологија је огромна наука са многим областима. Неке од њих, на пример Геофизика и Геоморфологија, изгледају као нека двовласна имања Географије и Геологије; а може им се, зар, као и неким другим, дати и потпуна аутономија. Али из Геодинамике Геологији припада бар онај део у коме се излажу производи рада разних сила у Земљи и на њој; те се с тога мора овде навести по нешто од онога што су француски научници покретали и науци привредили.

Француска је срећна да у њој нема земљотреса, али се у њој нашао садашњи најбољи кодификатор науке о њима, Монтеси де Балор. Њен научник Фуке експлозијама динамита правио је вештачке трусове у повеликим областима, где је било напуштених рудних поткопа, и тако је могао одређивати и брзину и начин распрострањања трусова.

Дижонски професор Пере, поред уредно вођеног записника трусова који су се дешавали за време његова живота, израдио је и зборник записа о свима трусовима за 15 векова у назад, Он је тражио да докучи да ли на постанак трусова утиче клима, годишње доба или које небесно тело, па му се учинило да утицаја могу имати мене месеца и дебљина земљине коре. Али су ти закључци несигурни, и предвиђања немогућа, јер за те подземне радње још нема закона.

У Француској нема активних вулкана, али су њени научници први доказали да их је било недавно, пред садашњом геолошком периодом: то је учинио прво Гетар (1752 г.); а Демаре је (1763 г.) израдио тачан опис њихов и њихових лава.

Овај је доказао да су европски базалти вулканскога порекла и тиме прекинуо дуготрајни спор који је о томе питању водила немачка школа. Његови су радови били тако детаљни и прецизни да је он своје упорне противнике често кратко одбијао речима: „Иди па види!“ Ствар је одиста очевидна, али требало је да је неко први јасно види. За познавање других угашених вулкана заслужни су даље Фожас де Сен Фон, Монлозије, калуђер Сулави.

Француски геолози Кордије, Вирле, а нарочито Констан Прево, оборили су хипотезу Леополд фон Буха да су вулкански конуси постали издизањем, као друга брда.

Француски су научници проучили померања морских обала око своје земље, и тачним нивелманима утврдили су осцилације обала у Скандинавији, што је неопходно потребно и за решење спорног питања: да ли се тамо копно издиже или се море спушта.

Шарл Сент-Клер Девил и Фуке врло су брижљиво проучили гасове који избијају из садашњих отворених вулкана и утврдили су правило по коме се састав тих гасова и управља према топлоти лаве из које избијају.

Науку о узастопном стварању слојева, *Стратиграфију*, у Француској су започели, при крају 18 века, Гетар и Лавоазије, ако не рачунамо оне мале податке што се налазе расејани по чудноватоме спису самоука лончара Бернара Палиси из 16-ог века. Жиро Сулави је 20 година пре Виљам Смита, оснивача Стратиграфије у Енглеској, показао како су окаменотине размештене по слојевима не географски већ по њиховој старости, што је било прво правило Стратиграфије.

У почетку 19 века ову науку утврђују Александар Броњар, Кивије и Ламарк, који су сви радили у Парискоме Басену. Ти оснивачи стратиграфске Геологије радили су и прве геолошке карте и профиле, а како су имали и врло продуктивне непосредне следбенике као што беху Дорбињи, Даршијак, Баранд, Вернеј, то није чудо што се и Стратиграфија дуго сматрала као француска наука. Своје искуство у одредби и класификацији терена, француска је школа предала и Немачкој, прво

преко Ами Буа, који је (1829) израдио *Геогностичку скицу Немачке*. Он је имао и широке погледе, и велику способност разликовања и хоризонтисања формација и фација и ван терена Француске. Том својом способношћу он је успео да истакне главне најмлађе, терцијерне басене у Европи: Панонски, Баварски, Северо-Немачки, и да обележи главне разлике између њих и басена Англо-Парискога.

И разликовању истодобних а разнородних формација, што је за тачну хронологију слојева врло важно, прву помоћ указао је Француз Делес својом картом садашњих морских талоба поред обала Француске. А најпотпунију студију седиментних стена израдио је наш савременик Л. Каје.

И највећу дикомодерне Геологије, науку о постанку планина, *Геотектонику* и *Орогенију*, за коју су прве позитивне податке дали Французи Палас (из Русије) и Сосир (из Алпа), а основе поставили Констан Прево, Ели де Бомон и Ами Буе, модерни француски геолози тако су опремили и усавршили, да њихове тектонске радове, које су Немци у почетку стављали у Геофантазију, сада сматрају за „дивне и епохалне“. Пред њима се смирено, и за тога правога љубитеља истине врло похвално, поклонио сам Бечлија Сис, који је био највећи тектоничар новог доба. Сис је већину планина сматрао као резултат бочнога потиска при савијању земљине коре; а тај је фактор као главни узрок истакао Француз Фавр (1867). Те тектонске епохалне радове започео је Госеле у Арденима, а наставио Марсел Бертран и тамо и у Провансалској, а за овим су по целој дужини Алпа израђивали их Термије, Ритер, Лишон, Килијан. Ог, Мишел Леви, Лапаран, Блајхер, Л. Бертран, применили су то на друге планине и на целу земљину кору.

И Експерименталну Тектонику започео је прво Француз Добре, који је експерименталну методу применио и у другим одељцима Геологије.

И у одељак Геологије која се бави поставкама о првоме постанку целе Земље и њеним даљим главним променама, имамо да уврстимо ова чувена имена великих француских мислилаца: Демаје, Де Лик, Дела-метри, Декарт, Лаплас, Ампер, Сосир, Кивије, Констан Прево, Доломије.

Најзад, дужност ми је додати да су Французи, и ако велике чуваркуће, израђивали оснивачке студије геолошке не само по Француској и по својим колонијама, већ и по многим земљама ван њих, од којих ћу поменути само радове Ами Буа и Викенела у Европској Турској. У њиховим списима се налазе и првине за Геологију Србије.

Биолошке науке, које су се сада разгранале више но икоје друге, а и преобразиле више но друге, имале су у Француској сјајних оснивача и реформатора. И тамо су се оне тако рећи вековима ограничавале на просто описивање и класификовање животиња и биљака, што

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIL

се данас не сматра потпуном науком. Па и у томе приступу ка науци видимо Французе да предњаче. Турнфор је (у 17 в.) предложио један практични систем за одредбу и класификацију биљака, који је Лине усвојио и задржао на вештачкој основи, са извесним допунама на основу полних органа код биљака, које је пронашао Француз Севастијан Вајан. Природну основу за деобу биљака израдили су (1782) два Жисија, стриц и синовац. Ако Бифон, који је животиње дивно описивао, није много унапредио њихову класификацију, није је унапредио ни Лине. Али су за њиме објављене, убрзо једна за другом, природне класификације животињског света од Ламарка, Етијен Жофроа Сент Илера и Кивија, чија су имена остала велика у историји Јестаственице, зато што су они поставили законе од вредности закона у другим егзактним наукама. — Кивије је поставио *закон корелације органа и облика* животињских, који му је послужио да и по малим, оделитим деловима животињскога ко-стура очуваном у слојевима Земље, васпостави целокупни изглед изумрле животиње. Тиме је он положио прве основе Палеонтологији кичмењака. Кивије је поставио темеље и Упоредној Анатомији. Етијен Жофроа Сент Илер доказивао је *јединство у саставу свију организама*; објашњавао је како се у утроби матере развија зачетак животиње, како постају *застоји у развићу*, од којих се порађају наказе, на основу чега је његов син Исидор разрадио науку о наказама, *Тератологију*. И Кивија и Сент Илера надмашио је Ламарк, оснивач упоредне Анатомије и Палеонтологије некичмењака; надмашио је тиме што је он поставио основне законе живота и животиња и биљака, па тако основао науку заједничку и једним и другим, Биологију, којом је обухватио и филозофију ове науке.

Француски научници су започињали и студије најситнијих делића у организмима, ткива и ћелица. Чим се почело проматрати увеличавајућим стаклетом, почело се говорити о неким биљним „мехурићима“ и „мешиницама“ (утрикуле) у биљкама. Праву биљну ћелицу увео је у науку француски ботаничар Мирбел (1800 г.); а скоро у исто доба (1801) Биша је све животињске органе свео на елементарна ткива и на ћелице, те се с тога може сматрати за непосреднога претечу, ако не баш и оснивача *Хистологије* и *Цитологије*, у којим су се наукама доцније одликовали Ранвије, Корнил, Хенеги и други. Овде, као и у другим неким приликама, десило се да се нека наука или теорија наука датира од када су други разрадили француске првине. Тако се и наука и *теорија ћелица*, која је преобразила биолошку науку, често датира од Шлајдена и Швана. Међутим је Шлајден истом 1838 објавио резултат својих радова о ћеличноме саставу биљака, радова изведених на основу ранијих докумената од Мирбела, Распаља и Дитрошеа. А Шван је 1839 идеје истих француских аутора срећно применио и на састав животиња.

Француски природњак Дижарден (1841 г.) објавио је: да се сва жива бића састоје од једне органске праматерије, која је подједнака у њима свима, ма којој врсти та бића припадала. Ту заједничку физичку основу живота од које су саграђене и животиње и биљке, он је назвао саркода. Али се ово име, као и његово сопствено, заборавило; па ту исту ствар, коју природњаци скоро сваког дана помињу, ми зовемо *прошоплазма*, јер су је тако прекрстили нефранцуски кумови францускога чеда научнога.

Француски ботаничар Ноден поставио је извесна правила о брзome *постанку биљних фела пушем укршћања и наслеђивања* (1863), а факта која је он изнео сада се помињу као „Менделов закон“, „Менделовски карактери“, „Менделовско наслеђивање“, по имену аустријског Немца Мендела, који се тим стварима бавио неколико година позније.

Француз Жордан први је утврдио да у неким врстама биљака има изванредно број типова сасвим различитих један од другог; а та је констатација постала чувена када је од ње Холандез де Врис начинио своју теорију *мушације*.

Још стари Етијен Жофроа Сент Илер указао је на сличности неких нижих животиња са облицима зачедака виших животиња, а његов ученик Антоан Сер (у год. 1839) формулисао је правило: да ембриони једне врсте животиња пролазе кроз облике својих зоолошких праотаца, наравно брзо, у врло кратком року; и по томе је речено: да је „Ембриологија понављање Упоредне Анатомије“. А тај се закон обично приписује Немцу Фриц Милеру, који га канда нигда није изречно формулисао, и постаје популаран као „*основни биогенетски закон*“ Хеклове *Историје Постања*.

У Француској је постала и научна *Физиологија*. Почетник јој је био Лавоазје својим тумачењем дисања; па Биша својом студијом о животу и смрти. Утемељили су је Мажанди и Клод Бернар увођењем врло савршених експеримената о свима процесима живота. Од њихових ученика истакли су се: Вилпијан, Пол Бер, Дарсонвал, Дастр, Мареј, Шарл Рише. У њиховим лабораторијама вештачким путем произведене су и наказне животиње (Дастр) и родиле се неке животиње из неоплођених јаја (Ив Делаж).

Врло је велики број француских научника који су израдили изванредно значајне монографије о анатомији, физиологији, ембриологији појединих врста или група животиња, и тиме спремили обилату и драгоцену грађу за општу Биологију. Нарочито су ученици Мил Едвардса и Лаказ Дитија израдили изврсне и врло детаљне студије; али су почели занемаривати општа биолошка питања, на пример питања о наслеђивању и задобијању нових особина, о постанку врста и варијетета, о животним процесима у ћелијама; па су нефранцуски научници предузели предњачити у општој Биологији, и то често на основу француских проналазака.

А како је то било нескладно са синтетичким духом, карактеристичним за Французе, то су му се ови наскоро и повратили. У зоолошким лабораторијама на морским обалама, које су установили прво у Француској Лаказ Дитије, Пуше, Пол Бер, Сабатије, Марион, Жирар, и које су други народи од њих копирали, раде се и даље детаљне монографије, али се помоћу њих дискутују и решавају и општа биолошка питања и доктрине.

Од доктрина и начела од општега значаја за биолошку науку које су истакли прво француски научници, да поменемо прво доктрину *јединства животињских појава код животиња и биљака*, па по томе и једнакости закона за обе области живих организама. Њу је изложио прво Клод Бернар.

Начело *поделе рада* међу органима једног живот створа, као услов трајнога диференцирања и усавршавања, утврдио је Милн Едвардс.

Мисао *развића живих облика једних из других*, коју је прво исповедао већ Де Маје, а у неколико наглашавао и Бифон, научно је поткрепио и снажно бранио Ламарк. Проучавајући разне облике животиња и свих сада живих и давно ишчезлих, Ламарк је разумео: да је облик живих бића резултат процеса који су се дешавали у њима и у њиховим претцима, да им грађа зависи од функција у њима („функција ствара орган“) и прилагођавања околини (према чему би се Морфологија и Физиологија сливале у једну науку), и да у томе лежи могућност да су садашњи животињски облици постали из претходних. Ову француску доктрину преображаја, доктрину *трансформизма*, коју је сузбијао Кивије, а бранили оба Жофроа Сент Илера, Етијен и Исидор, прихватио је много доцније и целоме свету предао Дарвин, по чијем се имену прославила (Дарвинизам).

У пространоме оквиру Јестаственице налази се још и *Палеонтологија*, која се дели на две гране, на науку о изумрлим биљкама, *Палеоботанику*, и науку о изумрлим животињама, *Палеозоологију*. У Јестаственицу иде и добра половина науке о човеку и људскоме роду, *Антропологије*.

Палеоботанику основао је Адолф Броњар (1822 г.). То му признају енглески и немачки фитопалеонтолози. У тој су се науци одликовали доцније Бернар Ренол, који је за Ван Тигеном нашао трагове бактерија у угљенисаним биљкама из понајстаријих угљенисаних слојева, а у друштву са Гранд Еријем у исто тако старим окамењеним семкама пронашао је неке поленове коморице, за које се није знало да постоје на живим биљкама, на којима су истом доцније запажене. „И тако је жива Ботаника хаснила од фосилне“. Палеоботаничари су толико детаљно проучавали како су се све изумрле флоре једна за другом ређале, да се у угљеним рудницима рад изводи по њиховим подацима, што је нарочито корисно онда када су рудишта искомадана и испретурана. Млађе

флоре, то јест оне које су се у Европи развијале за време Терцијера и претходиле садашњим биљкама, детаљно је одредио Маркиз де Сапорта; у њима је он нашао доказа за теорију еволуције органских облика. А све фосилне биљке научно је класификовао Шимпер, који је био Француз, а не Немац, као што се често наводи, ваљда због његовог имена.

За науку о изумрлим биљкама било је врло повољно што су њени први утемељачи били ботаничари, као што је и за науку о изумрлим животињама било корисно што су њу основали зоолози Кивије и Ламарк, и што је баш Бифон био тај који је покушао да палеонтолошке наласке синтетиче и да им објасни распрострањење, ма да је његово објашњење доцније замењено бољим.

Јер геолози који су у земљиним слојевима налазили окамењене организме, а нису били ни зоолози ни ботаничари, настојавали су поглавито да са њима одреде релативну старост тих слојева, а не и општи палеонтолошки значај окаменотинама. Геолози су нашли и одредили многе фосилне фауне и флоре, и са њима израдили *Страшиграфску Палеонтологију*, као битну помоћницу *Страшиграфије* (Историјске Геологије). Најшире темеље њој је дао А. Дорбињи, који, пошто је израдио неколико изврских монографија о нижим животињама, предузе да у потпуној опширности изради *Палеонтологију Француске*, огромно дело чије је довршење морало предузети десетак специјалиста, и које стоји још недовршено.

„Први појам који треба да добијемо при једној палеонтолошкој студији, то је датум,“ рекао је Дорбињи. То је једно гледиште, геолошко. А пре њега су Кивије и Бленвил изучавали фосиле само са зоолошкога гледишта. Ваљало је ујединити та два гледишта, геолошко и зоолошко. То је урадио Албер Годри, који се по томе може сматрати за оснивача модерне Палеонтологије, заједно са њеном филозофском круном. Читавих пет година он је вадио кости терцијерних сисара из чувене костурнице код Атине, на којима је одмах приметио генеалогске везе са садашњим сисарима, те се на основу позитивних чињеница изјаснио за теорију преображаја једних животиња у друге. Затим је проучавао све остале групе изумрлих животиња, нарочито рибе, амфибије и рептиле, па је резултате својих студија изложио у знаменитим књигама о *Геолошкоме развићу животиња*, које сам сматрао за потребно да преведем на српски језик¹⁾. Дела су ова врло знатна својом садржином, аргументацијом, и формом, интересантна својом филозофијом, са којом се можемо и не слагати, а оригинална су и по томе што се у њима излаже не само развиће органа, већ и развиће функција. То је једна

¹⁾ А. Годри: *Геолошко развиће животиња*. I. *Терцијерни сисари*. Београд, 1883. II. *Мезозојске животиње*. Београд, 1896. III. *Палеозојске животиње*, 1899.

Палеобиологија, како би се изразио Даршијак, коју је реч много доцније употребио један аустријски научењак, не казујући јој порекло. Годри, који је био професор у Париском Музеуму за Јестаственицу, као и Ламарк, толико је много допринео Ламарковој доктрини еволуције, и ако је разглашена под именом Дарвинизма, да се говори: да је та доктрина двапута француска, и да се и родила и палеонтолошки утврдила у Париској Ботаничкој Башти. После њега и у Француској су сузбијени конзервативни утицаји последњих потомака Кивијеве школе, која ја проповедала да се свет организама замењује револуцијама а не еволуцијама.

Годријев ученик, Депере, прецизирао је законе тих еволуција у књизи коју је недавно на српски превео и прошле године наштампао професор Д-р В. Петковић¹⁾.

Палеонтологију људског рода и преисторијску Антропологију основали су и разрадили такође француски научници: Ларте, Христи, Пијет, Ривијер, Картејак. Претеча им беше калуђер Буржоа, а највећи зналац и организатор науке Габријел де Мортије. Овај је први унео реда и поузданости у тумачењу оруђа преисторијских људи, и први је израдио добру раздеобу Каменога Доба; али ови предмети излазе из оквира Палеонтологије и прелазе у област преисторијске Археологије. У овом погледу немачки су аутори признавали првенство Французима и трудили се да немачку преисторију подигну на исти ступањ. Недавно је Немац Хаузер, који се истакао само својим радовима у Француској, ово написао: „Што се тиче питања о развићу људског рода и примитивној култури, ми остасмо сувише дуго у шематизму Француза“.

Антропологијом се крунише царство природних наука. И у њој има неколико посебних области: анатомска, биолошка, етнолошка, медицинска, и већ поменута преисторијска Антропологија. На њима су радили и одликовали се многи француски лекари и природњаци. Поменућу само имена Броке и Катрфажа, који су извршили оснивачке студије за *Краниологију*. Број антрополога и љубитеља ове науке у Француској је брзо постао толико велики да се прво учено Антрополошко Друштво основало у Паризу већ 1859. У тој земљи број обрађивача и утемељача Антропологије толики је да се и она називала француском науком.

(Свршиће се)

ЈОВАН М. ЖУЈОВИЋ

¹⁾ Шарл Депере: *Преображаји животињског света*. Београд, 1922. Издавачка књижара Геце Кона.

СЛАВЕНОСРПСКЕ ШКОЛЕ У СРЕМУ У ПРВОЈ ПОЛОВИНИ 19. СТОЛЕЋА

Стање аустријских школа у 18. столећу. Покрет око њиховог побољшања. Покрет око побољшања рђавог стања српских школа у 18. столећу. — Српске школе у Срему у првој половини 19. столећа: број школа и ђака, школске зграде, учишћељи, похађање школе, школовање женске деце, предмети, градиво, плаћа учишћеља.

Аустријске школе у половини 18. столећа налазиле су се у жалосном стању. Језуити, који су овладали готово свима школама, непријатељски су били расположени према било каквим реформама које би се изводиле у школама. Они су још увек подржавали средњовековни преживели дух на универзитетима; у средњим школама целу наставу је обухватала латинска елоквенција и схоластички Аристотел; основне школе, у колико их је било, слабо су посећиване и биле су без потребних наставних средстава; учитељи су били махом стручно необразовани, са платом малом и неуредном.¹⁾

Преокрет у овоме настаје од владе Марије Терезије (1740—1780). Она је школе прогласила за државне установе, а од конфискованог иметка језуитског реда, после његовог укинућа (1773), основала је фонд за издржавање школа. Своје школске реформе најпре је почела да изводи на универзитетима и средњим школама, отварања је стручне школе и, на послетку, прионула је поправци рђавог стања основних школа.

Посао око организовања основних школа поверила је царица опату И. Фелбигеру, чија је школска уредба изашла год. 1774 у 79 параграфа под именом Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den sämtlichen K. K. Erbländern.

Овај покрет око организовања школа у Аустрији у другој половини 18. столећа важан је за све народе овога царства. Срби у Аустрији, који су у то време потпадали под више управних власти, добили су за Темишварски Банат 1776 год. први писани закон о основним школама у Уставу Илирске Дворске Депутације. По узору ових школа, а на основу Ratio Educationis од 1777 год., имале су да се уреде и српске школе у Угарској, Хрватској и Славонији.²⁾

У исто време Срби добијају прве своје надзорнике школа у Тодору Јанковићу-Миријевском, Стевану Вујановском и Авраму Мразовићу, који су изучили код Фелбигера нови педагошки метод. Дотле занемарене српске школе почеле су сада знатно да напредују. Ови школски надзорници су отварали нове школе, писали уџбенике и помоћне књиге за

¹⁾ O. Kádner, *Dějiny Pedagogiky*, díl II. Praha, 1915. Стр. 613—615.

²⁾ Helfert, *Die Gründung der österreichischen Volksschule durch Maria Theresia*, Prag, 1860. С. 447—448.

учитеље, и држали сваке године течајеве на којима су се будући учитељи спремали за свој позив.

У оном делу Срема који је био у Граници, где је Аустрија подигла немачке тривиалне, главне и реалне школе, као и у Провинцијалу, налазиле су се од пре још и српске народне школе.¹⁾ Број ових знатно се подигао, и поред свих сметња вермејских власти, католичког свештенства и спахија, заузимањем њиховог надзорника Стевана Вујановског,²⁾ чији рад је потпомогао из почетка и сам митрополит Стеван Стратимировић (1792—1836)). Из једног школског извештаја из год. 1811 видимо да су у Земуну биле, поред две грчке, и две славеносрпске школе, од којих је једна подигнута „дозволом Њ. Е. Гдна А. Е. и М. Стевана от Стратимировић, у којој је учитељ Пантелејмон Михајловић“.

Где је све било у Срему српских народних школа у првој половини 19. столећа и како су оне изгледале, казују нам сачувани извештаји у карловачкој Митрополитској Библиотеци. Из једног пропратног писма видимо да је митрополит Стратимировић издао својим презвитерима „једаред за свагда“ налог да му се шаљу сваке године после сваког течаја извештаји о стању српских народних школа. Настарији такви извештаји који су сачувани, јесу из год. 1807, а најмлађи из 1846 год., и сви су они из карловачког, митровачког, шидског, вуковарског, даљског и земунског протопрезвитерата. На основу ових извештаја ја ћу приказати стање тих наших школа.³⁾

Податке о стању школа у појединим општинама били су дужни месни пароси да шаљу својим протопрезвитерима, а ови су скупљене податке из целог протопрезвитерата упућивали митрополиту. Од извештаја месног пароха зависило је хоће ли бити тачан извештај протопрезвитеров. У извештају из год. 1809 жали се митровачки прота што му је парох из Манђелоса јавио да у његовој општини нема ни школе ни учитеља, кад је обратно истина, „обаче небреженијем парохов јако надзирателеј училишча точна известија от времена на време послати пренебрегоша“. Слично то вели и вуковарски прота за школу у Оргатовци год. 1810: „Обаче магистер дјејствителниј сего года бил и дјети обучал, но от суроваго, небрежливаго и непокорнаго мјестнаго пароха Григорија Михајловића никакова извјестија“.

Школе ове називају се у извештајима или народним училиштима или словеносрпским школама, а учитељи: учитељ јуности, дјетоучитељ, магистер, но најчешће само учитељ.

¹⁾ П. Деспотовић, *Историска педагогика за учитеље и учитељице српских народних школа*. Београд, 1902. Стр. 450.

²⁾ Н. Ђ. Вукићевић, *Српске школе у XVIII веку*. Стр. 24 (Први извештај о јавном учитељско-приправничком заводу српском у Сомбору с концем школске 1862/3 године. Сомбор, 1863)

³⁾ До ових извештаја дошао сам добротом Г. Димитрија Руварца, библиотекара Митрополитске Библиотеке.

Где је било школа и колики је био број ђака у протопрезвитератима митровачком, шидском, вуковарском и даљском, казују нам најранији извештаји из год. 1807; за протопрезвитерат карловачки и земунски сачували ту се најранији извештаји тек из год. 1811. Према овим извештајима било је школа и био је број ђака:

1) Карловачки протопрезвитерат: Карловци три школе са 53, 112 и 60 ђака, Ириг три школе са 28, 100 и 112 ђака; по једну школу имале су општине: Чортановци 25 ђака, Бешка 25, Крчедин 30, Сланкамен 28, Сурдук 30, Нови Карловци 30, Пазова 20, Инђија 13, Голубинци 29, Марадик 24, Крушедол 23, Нерадин¹⁾, Врдник 20, Јазак 32, Ривица 21, Павловци 18, Каменица 64, Лединци 40, Беочин 30, Черевих 68, Грабово 24, Свилош 18, Сусек 34 и Нештин 32 ђака.

2) Митровачки протопрезвитерат: Рума две школе са 64 и 58 ђака, Митровица две школе са 54 и 120 ђака; по једну школу имале су општине: Буђановци 35 ђака, Брестач 14, Суботиште 10, Добринци 12, Петровци 6, Путинци 25, Краљевци 30, Вел. Радинци 12, Бешеново 14, Гргуревци 31, Манђелос 30, Лежмир 30, Лаћарак 63, Маринци 45, Шашинци 20, Јарак 30, Кленак 20, Грабовци 30 и Прхово 15 ђака.

3) Шидски протопрезвитерат: Шид две школе са 21 и 75 ђака; по једну школу имале су општине: Бачинци 15, Ердвик 54, Бингула, 20, Дивош 24, Чалма 32, Визић 24, Шок 16 и Беркасово 12 ђака.

4) Вуковарски протопрезвитерат: Вуковар две школе са 109 и 17 ђака; по једну школу имале су општине: Маркушица 5, Габош 3, Петровци 10, Негославци 6, Миклеушевци 15, Товарник 21, Шаренград 17, Мирковци 34 и Винковци 35 ђака²⁾.

5) Даљски протопрезвитерат: Даљ 82, Бело Брдо 17, Осек 42, Борево 23, Трпиња 8, Бршадин¹⁾ и Бобота 25 ђака.

6) Земунски протопрезвитерат: Земун 4 школе (две славеносрпске и две грчке³⁾); по једну школу: Михаљевац, Купиново, Ашања, Обреж, Бољевци, Витојевци, Шимуновци, Прогар, Угриновци, Крњашевци, Карловчић, Товарник, Деч, Огар, Бежанија, Сурчин, Батајница, Петровчић, Бечмен, Попинци, Пећинци, Бановци, Белегиш, Јаково, Добановци и Војка.

¹⁾ Није назначен број ђака.

²⁾ Год. 1808 имао је овај протопрезвитерат само 7 школа; у 13 општина није било ни школе ни учитеља.

³⁾ У извештају за ову годину није назначен број ђака. Године 1854 имао је Земун у III класи 23 ђака; II кл. 26, 35; I кл. 62, 56, 62; у женској школи 70; Бежанија 45, Сурчин 67, Јаково 45, Бољевци 51, Прогар 37, Ашања 49, Обреж 31, Купиново 69, Витојевци 29, Огар 52, Товарник 49, Карловчић 45, Петровчић 19, Бечмен 24, Добановци 57, Угриновци 72, Крњешевци 35, Шимуновци 55, Деч 45, Михаљевци 26, Пећинци 52, Потинци 38, Војка 74, Батајница 60, Бановци 74 и Белегиш 58. Поред означеног броја ђака у земунским школама, наведено је у примедби да се „во трех немеских класјех находјатеја нашего вјероисповједанија учеников числом 78“.

Неке општине које су раније имале школу, као нпр. Кузмин, због немара или „убожества ради“ самих тих општина, како је то у извештајима наведено, у год. 1807 и 1811 немају је; но у каснијим извештајима налазимо школу већ и у тим општинама.

Школске зграде, како се то види из ових извештаја, биле су у већини или од тврдог материјала, као што је случај са школама у Граници у митровачком протопрезвитерату. Но било их је и малих, непокривених и склоних паду. Школска зграда у Даљу била је 1807 покривена сламом и тако тесна „да ашче би обшчество дјети в школу ходити и брежливјеје принуђавало то школа малена јест да всја дјети ни вмјестити можно“. 1808 год. је у Илоку „в худом састојанију школа, запе нашего благочестија Христијани с Римљани јединоје сочинајут обличество; за то по небреженију и немарности Римљан јако силнијих, в худом састојанији Илочка бивајет школа“. Покаткад је учитељ морао да учи децу у својој кући. То је било у већини случајева због тога што је школска зграда узета за официрски стан.

Рад школских надзорника Вујановског, Мразовића и Јанковића на спремању учитеља јако се опажа из свију извештаја. За један знатан број учитеља види се да су изучили „школски метод“ код ових надзорника, нарочито код Вујановског, који је вршио надзорничку дужност у Срему и сваке године, као и остали надзорници, држао течајеве за будуће учитеље. У извештајима из тридесетих година налазе се већ многи учитељи са свршеном гимназијом или богословијом у Карловцима, или сомборском учитељском школом. Од страних језика говорио је један велики број учитеља немачки и латински. Од 30 учитеља карловачког протопрезвитерата говорило је 1811 год. латински и немачки њих 14, а 22 само немачки. Но ипак доста је било и таквих учитеља који нису били на учитељском течају; такви су свршили само „славеносрпске науке“ у своме селу, где су могли да добију и упутства из педагогије и методике. Михаило Радмановић из М. Вашице „в мјестје рожденија својега славеносербскија науки совершил“, а Константин Костић, учитељ у Вуковару год. 1808, учио метод „чрез некојега Василија Ковачевића, бившаго учитеља“. За Јована Веселиновића, учитеља из Јамине, стоји да „на страње никаковије науки совершил, но от младих ноктеј в мјестном училишчи и при церкви бавилсја непресјечно“. Поред учитељског метода тражило се да је учитељ учио и катихизис и црквено појање; па ипак било је таквих који ништа од овога нису учили. За такве би обично проте стављали примедбу у извештај да нису достојни да се зову учитељима него ђацима.

Разуме се да је од спреме коју су имали учитељи зависио и успех у школи. Учитељи са изученим учитељским методом или богословијом, гимназијом и учитељском школом, у највише случајева „приљежно обучајут“. Било је случајева да је учитељ са свршеним славеносрпским

наукама показао бољи успех од учитеља са свршеним учитељским те-чајем. Живан Петровић, учитељ у Петровцу, који је учио код Вујановског метод, добио је ову оцену: „предметом учебним и пјенију церковному небрежљиво обучајет“, а Филип Цветковић из Путинаца, који ни метод ни катихизис није учио: „прилежно обучајет предметом учебним и пјенију церковном“. Симеон Адамовић из Шашинаца учи „предметом учебним прилежно, обаче невјежа“, јер је „полујурод“.

Они који су у оно време били учитељи, лаћали су се тога позива готово увек само привремено. Највећи део био је учитељ само дотле док није добио парохију. Многи су имали ђаконски чин. Тек када су почели у већем броју да пристижу ђаци са свршеном сомборском учитељском школом, почео је и Срем да добија сталне учитеље. Учитељи овога доба нису се дуго задржавали у једном месту. Свега сам могао да утврдим за неколицину да су се задржали у једном месту више од пет година. Већина учитеља била је родом из Срема, један мали број из Бачке, неколико њих из Сегедина и Сентандрије, и један из Србије. Многи су били учитељи у свом родном месту, и ако се на те случајеве није најрадије гледало. У извештају из 1809 год. вели се за лежимирског учитеља да је „веома неугодно и јуности убиточно, што је овај учитељ мјестниј родич за учитеља пристављен, ибо он надзираја своја економическаја дјела, училишче пренебрежено остајет“.

У рубрици у којој се бележило владање учитеља најобичнија је примедба „добрих нравов, в церков ходит“, а у извештајима од 1826 год. овоме се додавало још „и обшчество и свјашченство с њим задовољно“. Нарочито се пазило да учитељи иду редовно у цркву и помажу свештеницима при богослужењу. Ово помагање свештеницима у цркви и ван ње код других послова изазивало је често сукобе међу њима, и школски директори су се увек трудили да, колико год више могу, ослободе учитеље од ових послова. Због тога се један прота жалио митрополиту што је школски директор рекао да „свештеници нису господари учитељски“. За једнога учитеља је јављено да је „худих нравов, пијанствујет; в церков не ходит, в пости не исповједујетсја, но и иним говорит јако пост ничто јест“. А за неког Гаврила Симеоновића из Суботишта: „суров, с људми сварјајетсја; в церков лули ради неходит. Желило би обшчество учеников имјети (те године, 1809, није било ни једнога ђака), обаче чрез учитеља, који упражњава се карточарованијем и тамбуром, учеников не имјејет“. Кад која општина или месно свештенство није било задовољно са својим учитељем, имало је право да тражи да се такав учитељ уклони из села. Тако је шашиначка општина са свештеницима тражила 1829 год. за свог учитеља „што би отсјуду двигнут бил“, пошто је „худих нравов и велми пијанству отдан“.

Месни школски надзорници били су обично месни пароси, но у Граници су то врло често војне власти. Ови школски надзорници су се

старали заједно са општином и са војним властима у Граници, а у провинцијалу са цивилним, да деца редовно походе школу. Па и поред тога што су сви ови пазили на уредно похађање школе, за врло велики број општина тужили су се протопрезвитери да деца не иду у потребном броју у школу. Год. 1814 било је у мартиначкој школи само 12 ђака, и зато се прота жали: „общество и милитарско надлежтелство со свјем небрежет, да би дјети в школу ходили; из призренија видјети јест что мартиначкоје общество тако велико јест да у 2837 душ состоит а в школу токмо 12 дјетеј ходит, ибо и самоје свјашченство о тому не бдит“. Идуће године већ попео се број ђака у Мартинцима на 45.

Још је Устав од 1776, по узору на Allgemeine Schulordnung, тражио да и женска деца посећују школу. На жалост, нашао сам само два места у извештајима где се спомињу женска деца, из чега се да закључити да се у ово доба и овде врло мала пажња обраћала на њихово васпитање.¹⁾ Год 1827 пише Иларион Живановић, парох и школски надзорник школе у Трпини, у примедби свога извештаја: „в сем примјечанији принужден показати, что общество Терпинскоје по многом и честократном наученији и совјету дјети своја в школу весма небрежливо како мужескаго тако и женскаго пола посилајет“. Већ сам споменуо напред у примедби да је Земун 1845 имао засебну школу за женску децу, у којој је те године било 70 ђака, а учитељица је била Екатарина Катана, из истог места. Она је свршила само славеносрпске науке у Земуну и Новом Саду, а учила је децу, поред молитава, срицања и читања буквара, катихизиса, читања часослова и псалтира, и краснописа, још и „разним женскому полу потребним рукодјелијам“.

У већини општина нису били разреди подељени; само у неким селима и варошима школа је подељена на класе и било је више учитеља. У општинама које су имале само једну школу учили су се ови предмети: молитве, буквар, часослов, псалтир, катихизис, „руководство к честности“, црквена историја, црквено појање и аритметика. Ови предмети нису били утврђени, него је остављено вољи учитеља и његовој способности да ли ће све ове предмете да предаје, или који мање. Ретке су биле школе у којима су се сви ови предмети учили, а честе су биле такве у којима су били једини предмети: молитве, буквар, часослов и псалтир, или само молитве и буквар. Школе у којима је било више од једног учитеља подељене су на класе; могле су да буду на истом месту и две једнаке класе. У Земуну је била 1845 године једна школа са трећом класом, три са другом и три са првом класом. У II и III класи редовно се учила славеносрпска граматика, немачки и

¹⁾ Види Н. Радојчић, *Авшобиографија Пешра Руњанина (1775–1839)*. Срем. Карловци, 1914. Стр. 39. У књизи се на неколико места описује врло живим бојама живот у нашим школама у Срему на крају XVIII столећа.

латински. Било је места где се учило латински и немачки, и ако је једнокласна школа била. Сви ови предмети су се учили напамет.

Вуковарски учитељ II класе, Арон Јеленић, који се спремио за учитеља у Темишвару код Мразовића, када је овај отишао тамо за надзорника на место Тодора Јанковића, извештава да је у другом течају 1810 год. прешао са ђацима ово градиво:

„а) из Христијанскија Науки: цјелују част трећују о надеждје и блаженствах;

б) из Латинскија Граматики: о сочињенији осм частеј слова по начину 14 правил (praesertorum) купно с прибављенијама; о премјењенији дјјствителнаго у страдателниј залог и возвратно; кога применителен јест страдателниј у дјјствителен залог;

в) из Нравоучителнија Науки: о должностех ко Императору и иним меншим властем Њемецки и Сербски изустно;

г) из Њемецкија Граматики: о сочињенији осм частеј слова по правилаи внутр изложеними.

д) из Славено-сербскија Граматики: такожде о сочињенији осм частеј слова по правилаи синтактическимии;

е) из Библических Повјестеј с начала 11-ја даже до 20-ја глави закључително ветхаго завјета;

ж) Чтеније Славенскоје из псалтира;

з) Чтеније Немецкоје из читателнија књига (Lesebuch);

и) Чтеније Латинскоје разних баснеј;

ј) из Числителнија Науки: мултипликацију и дивизију наречених числ“.

У извештајима од 1826 године почело се бележити и име месног школског надзорника, име катихете и са каквим је успехом катихизирао, и колика је учитељева плата. Од те године слали су протопрезвитери само једаред годишње извештај, и у њему су бележили успех учитеља за оба течаја. Катихете су били свештеници или сами учитељи.

Плата учитеља била је врло неједнака; скоро се може рећи: колико је било општина, толико је било неједнаких плата. Поред готово редовног депутата, примали су учитељи из општинске касе и плату у новцу. На неким местима давала им се плата из црквене или провентске касе. Плата је била од 35 до 400 форината. Они учитељи који су учили децу немачком и латинском језику имали су већу плату. Павле Дикић, учитељ I класе у Шиду, у школској години 1825/6 добијао је 200, а Јован Максимовић, који је био исте године учитељ II класе у истом месту, добијао је 250 форината. Учитељи са већим депутатом добијали су мању плату у новцу, а они који нису имали депутат примали су већу плату у новцу. Андрија Лукић, учитељ у Илоку, примио је 270 форината, и то половину из општинске касе и половину „с пореза на главу точију вос-

точного исповједанија“. Као што је била плата у новцу неједнака, тако је био и депутат различит. Уз готово редовно добијање жита, што се давало у врло неједнакој количини (од 200 до 1300 ока) примали су учитељи исто тако неједнако и кукуруза, по 6 хвати дрва, по десетак фунти свећа, једно двогодишње свињче, и по који аков вина. На многим местима имали су учитељи и бесплатан стан.

ДИМ. КИРИЛОВИЋ

ШТА ЈЕ ПСИХОЛОГИЈА?

(III)

ДЕСКРИПТИВНА И ЕКСПЛИКАТИВНА ПСИХОЛОГИЈА

Психологија, као што смо видели, испитује догађаје душевног живота, процесе и стања свести; њен су предмет унутрашњи акти или доживљаји као такви, као предмети унутрашњег опажања. Први задатак психолошке науке је да опише душевне или свесне појаве којима се бави, а други да их покуша објаснити, тј. утврдити законитости које владају у њиховим међусобним односима. Према томе можемо у општој Психологији разликовати дескриптивну и експликативну Психологију, или, како их неки зову,¹⁾ феноменолошку и функциону Психологију (и ако то, међутим, не значи потпуно исто код свих психолога). Главни посао дескриптивне Психологије је, разуме се, описивање, коме претходи анализа, рашчлањавање душевних појава. Анализа душевних појава може ићи до најелементарнијих процеса које у њима можемо разликовати, или пак, што је за описивање довољно, ограничити се на њихове карактеристичне састојке. Допуна дескриптивне анализе је синтеза, синтетична верификација добијених аналитичних резултата. А допуна описивања у опште је објашњење, које чак по некима и није ништа друго до најпростије, најегзактније и, следствено, најпотпуније описивање. Међутим, право, каузално објашњење је свођење на законе, тј. на тачно одређене, сталне односе.

Објашњење у Психологији не може бити само нека врста синтезе или реконструкције из оних елементарних психичких процеса које је анализа открила као најпростије и најбитније саставне делове или факторе свих душевних појава, као што би хтели неки психолози (асоциационисти). Никаква синтеза из апстрактних делова не може дати оно што је душа, тј. живот, јединство, непрекидна целина. Покушаји синтезе у Психологији су каткад схваћени у смислу хемијске синтезе („психичке хемије“), тј. као да су прво дати они последњи, виши или мањи апстрактни делови, па тек душа као целина. Као да се душа тек полако

¹⁾ Ebbinghaus-Dürr, *Grundz d. Psychol.*, 3. A., с. 176.

ствара, управо саставља из делова, тако да би се нпр. код мале деце могло говорити тако рећи о половини или о трећини још недовршене душе! Као да се то за живот у опште може тврдити! И кад бисмо претпоставили дате све аналитичне делове, једно би — најглавније — недостајало: начин на који се делови удружују у нераздвојну, живу целину, њихова „структура“, њихово јединство. То, у осталом, не може објаснити никаква „структурна Психологија“, јер оно што омогућава душевни живот као целину и јединство, то је његова претпоставка, његов носилац, — душа. Анализа и синтеза нису дакле довољне у Психологији, те им је зато нужна допуна генетичка метода, у којој је могућно и статистичко и експериментално посматрање¹⁾.

О елементима у Психологији не може никако бити говора у смислу реалних последњих састојака „психичких атома“, као што су замишљали неки психолози (нпр. Bain, Taine, Spencer). Против такве „атомистичке“ и асоциационистичке Психологије устали су с правом многи психолози, нарочито Џемс и Бергсон. Џемс је можда више него и један психолог пре њега нагласио јединствени карактер душе као целине. Само му то није сметало да се својим финим анализама те целине, тог живог „тока свести“ (the stream of consciousness), истакне као један од највећих модерних психолога. И Бергсон ставља, пре свега, душу као живу целину, као стваралачки живот, као јединство и нераздвојну целину свих психичких појава. У осталом, и Бергсон је ту Психологију, коју критикује, обогатио многим значајним резултатима своје необично дубоке психолошке анализе. Међутим, не анализа већ интуиција је по Бергсону једини начин да се једним актом „интелектуалне симпатије“, актом уживљавања или уосећавања²⁾, дакле неком врстом уметничке фантазије, душа схвати као оно што је у ствари, дакле као непрекидан ток, као реално трајање, као увек жива, јединствена целина. Психолошка интуиција, тј. схватање душе као целине, — схватање више уметничко, емоционално, но научно, рационално, — вреди по Бергсону много више него психолошка анализа, тј. рашчлањавање, како се Бергсону чини, на непокретне, нереалне, апстрактне елементе.

Доиста, у Психологији, као што смо видели, није могућа синтеза или реконструкција из апстрактних психолошких појмова, којима ми, међутим, у Науци оперишемо и морамо оперисати. У осталом, све тешкоће чисто психолошког објашњења долазе отуд што у Психологији није ни анализа никад лака ни поуздана, што није могућно доћи до потпуно одређених, простих, елементарних психолошких чињеница. Све

¹⁾ А. Kirschmann, *Grundz. d. psychol. Massmethoden*, 1920, с. 357.

²⁾ Овај израз, направљен према немачком *Einführung*, налазим употребљен прво од Г. Д-ра Свет. Ристића (*Душевени покреси у нашем народном песничству*, 1920, стр. 78), а после и од других (нпр. П. Сланкаменац, „Прелом у Филозофији“, у *Просв. Гласнику*, 1922, бр. 7—8, стр. 192).

WWW.UNILIBRARY.ORG
УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

тешкоће долазе, једном речи, од неодређености основних психолошких појмова, о којима ћемо још говорити. Осим тога, у психолошком погледу је најзначајније баш оно што је најиндивидуалније, тако рећи најличније, као такво. То је оно што је у извесном смислу најсложеније, али се ипак не може реконструисати ни из каквих „психичких атома“, јер се душа мора схватити као жива целина пре појединих појава које из себе издваја својим унутрашњим развићем. Само Психологија ипак зато није и не сме да буде, као што је раније тако често била, само нека врста аутобиографије и у главном више посао песника но научника. А што Бергсон од филозофске интуиције тражи, заиста је више посао песника но научника. Али питање је, разуме се, да ли је у опште могућно душевни живот као целину друкче разумети, душевне процесе схватити. Питање је, другим речима, да ли је у Психологији важније разумевање, које су и пре Бергсона неки (као нпр. Дилтај и др.) нарочито наглашавали, или објашњење.

Објашњење је свакако крајњи и највиши циљ Науке, па зато и Психологија има да тражи на првом месту оне односе који су општи, важе за све, дакле законе. Међутим, о строгим, егзактним законима у Психологији не може бити говора, бар за сад још не. Само у питању најелементарнијих психичких појава, који су у најтешњој вези с физичким и физиолошким процесима, Психологија, као што ћемо видети, може донекле, као Психофизика и физиолошка Психологија, имати карактер строго научне, експликативне, „објективне“ Психологије.

У осталом, и чисто дескриптивна и индивидуална Психологија тражи, као упоредна Психологија, да и најиндивидуалније сведе на мање индивидуално, на општије, на оно што је заједничко ако не свима, оно бар већем или мањем броју индивидуа, једном речи на типове. Кад год може, Психологија утврђује индивидуалне појаве у класе и типове, дакле своди их на опште или бар типично, просечно, у неку руку нормално, као што се нпр. и Зоологија труди да поједине животињске индивидуе, по извесним заједничким особинама, уврсти у класе. Упоредна Психологија, као диференциална Психологија или карактерологија, води рачуна о индивидуалним особеностима, о индивидуалним диференцијама или вариацијама у границама нормалног душевног живота. Заједно са диференциалном Психологијом, општа — нормална и патолошка — Психологија одваја се обично под једним именом индивидуалне Психологије од тзв. *Психологије Развића*, која јој је допуна. У Психологију Развића се увршћују животињска, дечја и социална Психологија (или Психологија Народа).

ВРСТЕ ПСИХИЧКИХ ПОЈАВА

Душевни процеси се деле на интелектуалне, емоционалне и волиционалне, или на мишљење, осећање и вољу. Што се тиче „елемената“

интелектуалних и емоционалних процеса, — „чистих“ чулних осећаја (или сензација) и „простих“ осећања (или сентимената), — то су тако неодређени појмови да се врло често мешају не само у популарној Психологији, но чак и међу научницима, међу психолозима.¹⁾ Колика је ту пометња, види се најбоље по томе што се, поводом чулног (физичког) бола, говори час о осећајима, час о осећањима бола и, најзад, чак и о „безболним осећајима бола“.²⁾ Други психолози опет, као Штумпф, говоре о „примарним чулним осећањима“ као о осећајима осећања (Gefühlsempfindungen), или, могло би се рећи, о емоционалним (или афективним) осећајима.

У осталом, та пометња лежи донекле у природи саме ствари. Оно што називамо чулним осећајем, са чисто психолошке, унутрашње, субјективне стране, и није лако одвојити од осећања. Чиме се разликује од осећања осећај као „функција“, као доживљај једне садржине, без обзира на садржину, ако је то у опште могућно одвојити? Ми смо видели како је тешко разликовати садржину од доживљаја нарочито код т.зв. органских или „животних“ осећаја, као што су нпр. глад, жеђ, бол, и др. То су најсубјективнији осећаји, најближи осећањима. Осећањима се називају они психички процеси који имају карактер бола или задовољства, који се дају свести на пријатност и непријатност (као различна „узбуђења“, нпр. страх, гнев, радост, туга, љубав, стид итд.). Али зар и у органским осећајима нису бол, одн. задовољство, најглавнији, често искључиви свесни фактори? Наш однос према органским осећајима је скоро исти као и према осећањима, и у сваком случају сасвим друкчији него према другим осећајима, нпр. према осећајима светлости или звука. А ако осећања нису непосредно локализована, тј. одређена ма каквим местом у телу, одн. чулним органом, и органски осећаји су у том погледу врло неодређени. Пометња је велика чак и код осећаја коже, зато што су и ти осећаји врло емоционални, увек нераздвајиво везани с осећањима. „Физички“ бол се с исто толико разлога може сматрати осећањем колико и осећајем. Бол („спољашњи“) схваћен као осећај коже, свакако је најранији психички појав у свету, из кога су се постепено диференцовали финији осећаји додир и остали. И поједини чулни органи су се развили тек постепено из коже, чија је финија осетљивост код човека такође постала тек у дугом развићу његове културе. Али тек постепено, кад навика, одн. понављање, ослаби ефективне или субјективне „делове“ чулних садржаја, ови постају за нас објективни садржаји,

¹⁾ То важи за немачке изразе *Empfindung* и *Gefühl*, за енглеске *sensation* и *feeling*, итд. И у нашој психолошкој књижевности се говори нпр. о осећањима додир или пипања с једне стране и о естетским осећајима с друге стране. То важи и за хрватску књижевност, где се, међутим, употребљавају и стари израз *чувство* (за осећање) и израз *ођут* (за осећај).

²⁾ А. Goldscheider. *Das Schmerzproblem*, 1920, с. 21.

знаци спољашњих објеката, ствари. То на првом месту важи за најсталније осећаје, осећаје боја, који због своје сталности имају од почетка у највећој мери карактер објективности или спољашњости, тако рећи апстрактности (у смислу одвојености од субјекта).

Али то важи, као што смо видели, за осећаје као садржаје, а не као осећаје, као доживљаје. Чулни садржаји се морају, пре свега, на неки начин осетити. Ми кажемо *осетиши* додир, укус или мирис, као што кажемо осетити бол или задовољство. Имати осећаје (светлости, звука, мириса и др.) и имати осећања (пријатности и непријатности), ми кажемо једним истим глаголом осећати или осетити.¹⁾ „Прости“ осећаји, као *осећаји*, морају бити нешто тренутно²⁾ и зато нејасно, нешто што не постоји за себе, изван реакција (одн. осећања) које изазива и у којима се потпуно губи. Потпуно јасни, одређени осећаји су најпростији чулни опажаји. А и најпростији чулни опажаји су релативно врло сложени психички процеси.

У интелектуалне процесе, процесе мишљења у најширем смислу, спадају и чулни осећаји, у колико су „објективни елементи“, тј. елементи или последњи састојци чулних опажаја. Чулни опажаји су производи извесних најпростијих интелектуалних процеса, на име различних асоциација чулних осећаја. У интелектуалне процесе долази и осећање, одн. представљање, које је претпоставка мишљења у ужем смислу (расуђивања), и може се назвати асоциативним мишљењем, мишљењем у ширем, чисто психолошком смислу, тим пре што оба процеса никад (сем у сну и болести) нису потпуно одвојени. По некима (нпр. по Рилу и др.) чак и чулни осећаји, не само чулни опажаји, претпостављају процесе мишљења у ужем смислу, судове. Потпуно јасни чулни опажаји свакако претпостављају разликовање и поређење чулних садржаја, утврђивање њихових сличности, одн. разлика. У томе се и састоји свесно, „пажљиво“ или „интелектуално“ чулно упознавање, „упознавање преко представа“, које Бергсон, међутим, с правом разликује од механичког

¹⁾ Томе одговарају и изрази *sentir, feel* и др. Немци имају изразе *empfinden* и *fühlen*, али се ти глаголи много теже дају разликовати но одговарајуће именице. Свде можемо напоменути да је интуиција више емоционалан но интелектуалан процес: ми осећамо ствари (као целине) пре но што их мислимо (у деловима, одн. појмовима).

²⁾ То показује и израз осећај, док израз осећање означава нешто трајније. Првобитни чулни утисци, видели смо, увек су скоро тако искључиво емоционални, да се садржина потпуно губи у емоционалним, одн. моторним реакцијама, које су оно што је главно. Али кад и како се из тих афективних комплекса издвајају чулни осећаји и опажаји као „чиста“, објективна садржина, као предмети активне пажње, одн. извесних интелектуалних функција („функција објективитета“)? То је питање социалне Психологије, питање постанка мишљења, одн. говора, пошто су речи најважнији фактори за фиксацију, одн. објективацију чулних садржаја. А мишљењу, одн. говору речима, претходи говор, тако рећи мишљење, рукама, гестовима, мимиком, као што Психологија Развића показује.

или „аутоматског упознавања“ (где нема свесне идентификације садашњих чулних утисака с ранијим). А и интелектуално упознавање је свакако, бар у почетку, увек прво аутоматско упознавање.¹⁾ У осталом, и аутоматско упознавање, и најпростије чулно опажање, претпостављају сећање у ширем смислу (памћење, репродукцију).

Сећање почива такође на чулним осећајима, с којима репродуктивни елементи, „елементи“ сећања, одн. памћења, имају исту садржину. Нпр. црвено је и у сећању црвено. Разлике долазе од психичке функције. Сећање је потпуно нова функција, различна од чулног опажања које садржи тако много моторних, чулних, телесних елемената. Зато „физичка садржина“ чулних осећања постаје у неку руку чисто психичком садржином у сликама сећања (или представама), бар у нормалним приликама (али не и у халуцинацијама).

У осталом, као што смо већ раније напоменули, обе функције су нераздвојне. Јер не зависи само сећање ранијих доживљаја од стварних, чулних утисака тих доживљаја, но се, као што смо видели, и актуелни чулни утисци од своје стране мењају под утицајем сећања, т.ј. ранијих, више или мање сличних утисака. Унутрашњи свет се мења према спољашњем, али и спољашњи према унутрашњем. Утицаји ранијих доживљаја су у сваком чулном опажају врло важни, ако не најважнији фактори, који једино и омогућавају схватање и разумевање чулног садржаја, допуњујући често врло непотпуне и нејасне непосредне утиске. То је нпр. случај с речима матерњег језика, које разумемо и кад нису довољно јасно изговорене, док то с муком успевамо и код много јаснијих речи каквог страног језика. Тако неодређен непосредан утисак, осећај, постаје јасан опажај. У све чулне опажаје улазе тако, поред непосредних утисака, и „трагови“ ранијих одговарајућих утисака. Чулни опажаји су увек најтешње, нераздвојне везе чулних и репродуктивних елемената, асимилације, како их зове Вунт, или конкреције, како их је називао још француски физичар и филозоф Ампер, који их је први и открио²⁾. Због тога ми, као што смо видели, морамо и у Психологији изучавати непосредне чулне утиске, чулне или „периферне“ осећаје, који су елементи и чулних опажаја и одговарајућих слика сећања.

¹⁾ Само ми изгледа боље аутоматско упознавање назвати интелектуалним, јер је аутоматско оно што је несвесно, а упознавање је увек у ма којем смислу свесно. Bergson, *Matière et Mémoire*, 11 éd., с. 89 и д. — Ова фина разлика показује да је Бергсон успео да уђе дубоко у сам механизам психичког процеса. Значај моторних елемената у психичким процесима не може се довољно нагласити. Открићем тих елемената нова, експериментална Психологија, користећи експеримент и физиологију (одн. Патологију) мозга, веома је удубила психолошку анализу и превазишла стару, рационалну Психологију, за коју у обичном чулном опажању није готово ни постојао никакав проблем, одн. никакав сложен процес.

²⁾ Исп. поменуто моју расправу *Die Philosophie A. M. Ampère's*, с. 69.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Сећање и мишљење су, као што смо видели, нераздвојни. Мишљење је утврђивање односа који постоје међу психичким садржајима. А најважнији такав однос је сличност, одн. једнакост. Без тога не би били могућни ни најпростији интелектуални процеси, као што је чулно опажање, одн. чулно упознавање, т.ј. идентификација старих (ранијих) и асимилација нових садржаја. Само извесне форме сећања (сукцесивне асоциације) могу каткад, у душевним поремећајима, бити потпуно пасивне, механичне, аутоматске везе садржаја (често по најповршнијој сличности, без икаква смисла), те се не могу назвати мишљењем.

Што се тиче осећања, она су најважнији фактори душевног живота, јер су увек у нераздвојној вези с процесима мишљења и воље, с целим нашим Ја. Сва неодређеност психичких процеса и долази од несталности осећања, о којима, баш због те несталности, не знамо много. То долази отуд што су осећања, нарочито дубља, јача осећања, тзв. афекти или емоције — или, српски, узбуђења — у најтешњој вези с телом ¹⁾. Законитост која у њима влада, није нам позната. Знамо само извесне најопштије правилности у њиховом току. Знамо нпр. да су осећања врло нестална, променљива, да у истом облику и истој јачини не могу да трају дуго, јер их навика отупи, да чак лако прелазе у супротна осећања, итд.

Осећање и навика су супротности ²⁾. Међутим навика, коју можемо схватити само физиолошки, постаје тако рећи органском, телесном потребом. Отуд оно што је привидно постало потпуно индиферентно, може, у недостатку, дејствовати силно, као потреба за храном и ваздухом. Страсти су само зато тако моћне што постају таквим потребама, што продиру тако рећи у крв и месо.

Међу условима постанка осећања играју врло велику улогу физиолошки процеси. То нарочито важи за афекте. Физиолошки процеси нераздвојно прате афекте и великим делом улазе у њихов састав, појачавајући их. Нпр., ако човек, по спољашњим, тзв. изразним покретима, опази да се збунио, он се збуни још више. О постанку тих физиолошких пратилаца афеката не знамо много. А то је једно питање и за Психологију необично важно већ и због свог огромног практичног значаја. Кад бисмо знали све услове, одн. узроке тих физиолошких појава, ми бисмо их могли и отклонити, а тиме бисмо, ако не отклонили, оно бар знатно ослабили одговарајуће афекте (нпр. страх, гнев, тугу, сексуалну љубав и др.).

¹⁾ За разлику од највиших, чисто духовних процеса мишљења и воље, осећања су израз везе духовних и телесних процеса и у том смислу, као и чулни осећаји, тако рећи психофизиолошки процеси. Израз „душевни“ има у популарној Психологији у главном исто значење као и израз емоционални (осећајни). А то је донекле тачно, пошто се под душом обично разуме „чист“ дух у вези с телом.

²⁾ В. моју студију „Аутоматизам у душевном животу“ (у *Просветном Гласнику*, бр. 3—8, 1922).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Осећања, видели смо, дејствују на супрот навици, прилагођавању. аутоматизму. Али како? Зашто на нас дејствује данас много јаче оно што је јуче дејствовало врло слабо или никако? Зашто нам је сад непријатно оно што је пре било индиферентно или чак пријатно? Утицај претходних стања свести, одн. осећања, је свакако очигледан. После многих непријатности ми смо рђаво расположени, после неискаљеног гнева склони на љутњу, итд. Али и то дејство претходних стања претпоставља извесне физиолошке процесе, извесне „трагове“ у нервном систему. А познато је дејство чисто физиолошких услова на емоционалне процесе. Потпуно здрави људи су добро расположени. А, обратно, ми смо често „пргави“ услед непроспаване ноћи, услед лошег варења, услед ма каквих поремећаја у телу, о којима иначе, као таквим, не морамо имати никакве свести. Зато се у нервним поремећајима лекар не ослања само на психотерапију или „морално“ лечење, тј. директан утицај на душу сугестијом, убеђивањем, већ је комбинује с утицајем на тело, на крв и нерве (лековима). А многим би зато лекови били често кориснији но савети.

Што се тиче воље, немогућно је говорити о некаквим нарочитим елементима воље, пошто су и најелементарнији процеси воље релативно врло сложени психички појави. Ми не можемо лако дефинисати духовну активност, рећи шта значи хтети, бити активан. Права, слободна воља претпоставља пуну духовну зрелост, врло сложене емоционалне и интелектуалне процесе. Али развиће тих процеса је нераздвојно од развића воље. Дакле, свакако се може препоставити извесна елементарна, специфична воља активности, о којој, међутим, у чисто психолошком погледу, не знамо много. У осталом, у питању суштине воље психолози се највише разилазе. То разилажење долази поглавито отуд што се појам воље узима једанпут у најужем смислу слободне воље, разумне одлуке, свесног, активног избора, а други пут се том појму даје једно врло широко значење, тако да он обухвата не само све тежње, жеље и навике, но и најниже појаве психичке активности, као што су нагони и инстинкти¹⁾.

Психолошки је свакако тачно говорити о вољи у овом другом, ширем смислу. Само се не сме заборавити да је разлика између нижих облика воље, нагона и навика, и разумне воље у првом, ужем смислу, фундаментална (као што је то и разлика између чулних осећаја, који су више или мање пасивно примаће чулних утисака, и мишљења у ужем смислу). И ако је воља, и у најширем смислу тежње, свакако специфичан душевни процес, о елементима воље не вреди говорити већ и зато што је воља у том смислу најважнији и најконстантнији фактор у

¹⁾ Отуда неки могу говорити чак и о „невољној вољи“ (ungewolltes Wollen), нпр. Ebbinghaus-Dürr, о. с., с. 796 и д.

свима душевним процесима, тако да су елементи интелектуалних и емоционалних процеса у исто време и елементи воље. Тако се интелектуални и емоционални процеси морају схватити као саставни делови процеса воље.

Воља је духовна тежња, која се не да ближе окарактерисати, јер се у својим најелементарнијим облицима налази у свима појавима душевног живота. У том смислу воља је синтеза осећања и мишљења, специфична веза интелектуалних и емоционалних процеса, тако да се нижи облици воље приближују више емоционалним, а виши интелектуалним процесима. Има аката воље који су, могло би се рећи, реализација мисли (намера) помоћу осећања (страсти, жеље), и других, виших, који су савлађивање осећања, одн. њихових реакција (покрета које изазивају) помоћу мишљења. Најчешћи облици воље су производ (осећањем појачаног) мишљења, које на основу искуства, тј. сећања ранијих сличних (својих или туђих) радњи, предвиђа и оцењује њихове пријатне или непријатне корисне или штетне последице. Воља као највиша свесна активност је победа разума над осећањем, управо победа разумних — разумом, тј. способношћу правилног, „хладног“ мишљења одобрених — мисли, одн. осећања, над слепим, неразмишљеним, нагонским мотивима. Воља у најужем смислу слободне, одн. моралне воље, названа је „практичним разумом“ (Кант), који се одлучује несебичним мотивима на основу урођене способности разликовања добра и зла (моралне свести, савести).

Један нижи и слабији облик воље је и жеља. Жеља показује тесну везу нижих облика воље с осећањима. Жеља је извесно осећање наклоности према нечему што тек треба да се отвори, што је дакле само представа. То свакако казује и реч воља, која се популарно често и употребљава у том првобитном смислу¹⁾. Вољну активност истиче најбоље израз хотење (или хтење, од хтети, хоћу). Жеља је у неку руку у средини између емоција и воље. Као и емоције, жеље врло лако прелазе у радње, тј. телесне покрете, који сами по себи, разуме се, нису ништа психичко²⁾. Како се лако у гневу удари, у страху побегне, у љубави загрли! А кад се то не учини, онда се бар жели да учини. Жеља је, могло би се рећи, незадовољена емоција у сећању, дакле, у вези с мишљењем (о могућностима, одн. препрекама остварења). Жеља је у неку руку интелектуализована, разумна, добро промишљена — и у толико слабија — жудња (тежња, наклоност).

Како жеља постаје актом воље, радњом? Наше тело се оријентише, кад нам разум предочи више задовољства, у правцу оног које нам из-

¹⁾ Имати „вољу“ значи волети, желети. Оно што се воли, то је „у вољи“. Израз хотење употребљује и Бран. Петровић у својој Психологији (*Основи емпиријске Психологије*, 1910, стр. 306).

²⁾ Сам (телесни) покрет је исти, био вољан или „невољан“ (нпр. произведен електрицитетом). — Grasset, *La Biologie humaine*, 1918, с. 100. И експериментално испитивање вољног и невољног рада (ергографом) даје у оба случаја сличне резултате (ергограме). — R. Schulze, *Die moderne Seelenforschung*, 3. A., 1921, с. 95.

гледа највеће, које највише желимо. С правом вели Бергсон да није празна метафора што се наклоност дефинише као кретање. Привлачна снага задовољства и није друго до тај започет покрет¹⁾. Али Бергсон с правом додаје да од нас, од наше слободне воље, зависи да тај покрет зауставимо. Права воља је одлука која може бити противна најјачој жељи. Она је баш кретање у правцу највећег отпора²⁾. Само необуздана, нагонска жудња изазива рефлекторно покрет у правцу жељеног објекта. То бива у извесним болестима воље где су нагони неодољиви (*impulsions irrésistibles*). Ако је покрет ка предмету жеље искључен зато што је тај предмет далеко изван домаћаја, жеља ће остати празна чежња. У извесним болестима воље може и привидно најјача воља, управо жеља, бити неспособна да се оствари зато што је дух слаб, те не влада телом, телесним, моторним механизмима, који не следују вољи, одн. разуму. Воље ту у ствари и нема, јер је болесна.

Осећање, мишљење и воља, као што смо видели, нису одвојени процеси, изоловане способности, три засебна „дела“ душе, како су се изражавали неки стари психолози. Они су, на против, увек дати у нераздвајним везама, синтезама, целинама, с тим што само једни више или мање преовлађују над другима. Увек цела душа, цело наше Ја осећа, мисли, хоће. Осећање, мишљење и нису никад издвојени, но у стварности увек у најтешњим везама, као што показују најважнији резултати тих веза, — наше радње.

(Свршиће се)

Д-р БОРИСЛАВ ЛОРЕНЦ

ГОДИШЊАК СРЕДЊИХ ШКОЛА

ЗА ШКОЛСКУ 1921—1922 ГОДИНУ

— Један покушај —

(VIII)

Г.

ХРВАТСКА И СЛАВОНИЈА¹⁾

I. ШКОЛЕ

Школске 1921—1922 године било је у Хрватској и Славонији 40 средњих школа, од којих 39 државних и 1 приватна (конфесијска, над-бискупска, виша гимназија у Загребу).

¹⁾ Bergson, *Zeit und Freiheit* (Немачки превод дела *Essai sur les données immédiates de la conscience*), 1920, с. 31.

²⁾ W. James (Dügg, немачки превод), *Psychologie*, 2. A., 1920, с. 444.

¹⁾ Податке из директорских извештаја сабрао је Г. директор Михаило Ебрић и из њих је узето све оно што одговара подацима других одељака. На жалост, подаци нису били свуда потпуни, те овај одељак није израђен онако и у оноликој мери као остали.

М. П.

Према научном смеру, средње школе су имале ових пет типова:

I. *Хуманистичне гимназије* са латинским језиком у свих осам разреда и грчким од трећег. Од живих језика само немачки. Без цртања. Певање и гимнастика факултативно облигатни предмети на разним заводима различито.

II. *Реална гимназија на Сушаку*. Ту су управо две школе под једном управом и с једном наставничком колегијом: од I до VIII разреда паралелни су гимназијски и реални разреди. У гимназијском одсеку распоред предмета је једнак оном у гимназијама типа I, само што се у свима разредима учи и талијански језик са по 2 часа седмично. У реалном одсеку су живи језици немачки, талијански и француски, уз то геометријско и просторучно цртање и дескриптива, а певање и гимнастика као у гимназијама.

III. *Реалне гимназије у Карловцу, Вараждину и Бјеловару*. Први и други разред подудара се с првим и другим реалним разредом сушачким без талијанског језика, а с латинским језиком, као у гимназијама. Од III до VIII разреда деле се разреди на гимназијске (као тип I, али са просторучним цртањем) и реалне (као код типа II, без талијанског језика).

IV. Највише је *реалних гимназија* т.зв. *шипа загребачког*. Први и други разред тих школа имају предмете као I и II реални разред на Сушаку (без талијанског језика). Од III до VIII разреда деле се разреди на реално-гимназијске и реалне. Реални су одсеци као у Карловцу (тип III), а у реално-гимназијским одсесима се, место француског језика и нацртне геометрије, учи латински језик са истим бројем часова.

V. *Женске реалне гимназије* чине тип за себе. Пре су постојали т.зв. виши женски лицеји, који се постепено претварају у женске реалне гимназије. У Загребу је то потпуно изведено, док је у Осијеку ове школске године био VII и VIII разред Лицеја, а на Сушаку VI, VII и VIII разред. У женским реалним гимназијама су језици немачки, француски и енглески (или латински, по избору).

У свима типовима средњих школама веронаука се учи у свима разредима.

Ученице се примају у све средње школе, те је и у Хрватској и Славонији спроведена коедукација.

Општи преглед свих средњих школа у Хрватској и Славонији за школску 1921—1922 годину ово је:

<i>I. Хуманистичне гимназије</i>	Разреди	Укупан број одељења
1. Госпић	I—VIII	8
2. Сењ	„	8
3. Загреб, I гимназија	„	9

	Разреди	Укупан број одељења
4. Загреб, II гимназија	I—VIII	11
5. Пожега	"	9
6. Осijek	"	8
7. Винковци	"	9
8. Сремски Карловци	"	10
9. Загреб, надбискупска гимназија	V—VIII	4
<i>II. Реална гимназија с паралелним гимназијским и реалним разредима</i>		
10. Сушак	{ I—VIII гимназијски I—VIII реални }	19
<i>III Реалне гимназије с I и II реално-гимназијским разредом с латинским језиком, а од III—VIII паралелним разредима гимназијским и реалним</i>		
11. Карловац	{ I и II заједнички	18
12. Вараждин	{ III—VIII гимназиј.	16
13. Бјеловар	{ III—VIII реални }	16
<i>IV Реалне гимназије с I и II разредом без латинског језика, а од III—VIII са одсецима реално-гимназиј. и реалним</i>		
14. Петриња	I—VIII	10
15. Загреб I	"	19
16. " II	"	11
17. Копривница	"	9
18. Осijek	"	14
19. Вуковар	"	10
20. Митровица	"	14
21. Рума	I—VIII	11
22. Земун	"	15
23. Брод	I—VII	12
24. Огулин	I—VI	8
25. Дарувар	"	7
26. Илок	"	6
27. Сисак	I—V	7
28. Кореница	I—IV	4
29. Бакар	"	4
30. Костајница	"	4
31. Крапина	"	4
32. Крижевци	"	5
33. Нова Градишка	"	6

	Разреди	Укупан број одељења
34. Вировитица	I—IV	5
35. Оточац	I—III	3
36. Крк	I—II	2
<i>V Женске реалне гимназије (с остацима виших женских лицеја)</i>		
37. Загреб I	I—VIII	10
38. „ II	„	10
39. Сушак	I—V реал. гимн. / VI—VIII лицеј	10
40. Осијек	I—V реал. гимн. / VII—VIII лицеј	9

Дакле, свега 40¹⁾ средњих школа са 374 одељења.

II. НАСТАВНИЦИ

У овој школској години било је свега 812 наставничких снага разних категорија. Ако се од тога броја одбије 34 наставника који као наставници једне школе раде и у другој, онда управо остаје 778. Од овога је броја сталних наставника 691, док су 87 њих другог занимања и раде као хонорарни од часа у средњим школама.

Директора је било 40, од којих је било 6 директора и професора. Осим тога управу школе водило је још 6 професора.

Професора (правих и главних учитеља) било је 375, међу њима 33 женске. Умировљених директора и професора позваних на привремено активно службовање било је 12, испитаних намјесних учитеља (суплената) 22, а намјесних учитеља 111. Сви ови наставници свршили су уз незнатне изузетке универзитет, само што намјесни учитељи немају још професорског испита.

Помоћних учитеља је било 45, а учитељица 16, свега дакле 61, од тога 28 Руса и 1 Рускиња. Међу њима има и оних који су свршили разне факултете. Додељених учитеља виших пучких школа било је 40 (25 женских), а учитеља нижих пучких школа 11. Ако овима додамо још 10 њих који су обучавали као екстерни учитељи, онда излази да је преко шездесет учитеља виших и нижих пучких школа предавало облигатне предмете у средњим школама.

Преглед наставника по школама даје ова табела:

¹⁾ Напомињемо да су земунска и вировитичка реална гимназија под једном управом са трговачком академијом, а бакарска с поморском академијом.

ГИМНАЗИЈЕ :		равна-тељи		профессори (равни и главни учит.)	умировањени директори и профе-сори на раду	испитани намјесни учители	намјесни учители	помоћни учители	равнатели и учители виших пуч. школа (додељени)	учители виших пучних школа	умировањени школски надзорници, равнатели и учители (додељени)	учители гимнастике	учители пенања	екстерни учители вере	екстерни учители других средњ. школа	екстерни учители виших и нижих пучних школа	леканици	други екстерни учители	Свѣта
		главари	додељени																
Гимназ. Госпић	1	—	9	—	—	3	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	16
” Севь	1	—	8	—	1	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13
” Загреб I	1	1	15	2	—	3	—	—	—	—	1	1	—	1	1	—	—	—	27
” Загреб II	1	1	23	1	—	1	—	—	—	—	—	1	(1)	—	2	—	(1)	—	30
” Пожега	1	—	10	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	17
” Осиек	1	—	13	—	—	—	—	—	—	—	(1)	—	—	3	1	—	—	—	19
” Винковци	1	—	7	—	1	8	1	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	22
” Ср. Карловци	1	—	11	—	1	2	2	—	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	20
Реал. гимн. Сушак	1	—	26	—	—	4	—	—	—	—	1	1	1	2	5	—	—	—	41
” ” Карловци	1	—	20	1	—	5	3	—	—	—	1	1	—	1	—	—	—	—	32
” ” Вараждин	1	—	14	—	1	1	3	1	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	25
” ” Бјеловар	1	—	16	1	1	2	3	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	27
” ” Петриња	1	—	9	—	1	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19
” ” Загреб I	1	1	32	—	1	2	1	—	—	—	(1)	1	—	(1)	1	—	—	—	41
” ” Загреб II	—	1	21	—	—	1	—	—	—	—	(1)	(1)	—	(1)	(1)	—	(1)	—	24
” ” Копривница	1	—	7	—	1	2	2	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	16
” ” Осиек	1	1	14	—	3	5	1	—	—	—	(1)	—	—	(3)	—	—	—	—	26
” ” Вуковар	1	—	11	—	1	6	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	21
” ” Митровица	1	—	9	—	1	6	3	1	—	—	—	—	1	3	—	—	—	—	26
” ” Рума	1	—	4	—	—	9	3	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	21
” ” Земун	1	—	16	2	2	6	2	—	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	33
” ” Брод	1	—	5	—	1	5	5	4	—	—	1	—	—	2	—	—	—	—	26
” ” Огулин	1	—	2	—	2	6	4	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	17
” ” Дарувар	1	—	4	—	—	3	1	2	3	—	—	—	—	1	—	—	—	—	16
” ” Илок	1	—	4	—	1	1	2	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	13
” ” Сисак	1	—	2	—	—	5	1	3	—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	16
” ” Кореница	1	—	1	—	—	2	1	—	—	—	—	—	—	2	—	4	—	—	11
” ” Вакар	1	—	3	2	1	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	11
” ” Костајница	1	—	2	—	—	1	1	2	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	11
” ” Крапина	—	—	3	—	1	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10
” ” Крижевци	—	—	2	—	—	2	—	3	—	—	1	—	—	3	3	1	—	—	16
” ” Н. Градишка	1	—	2	—	—	3	2	3	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	15
” ” Вировитица	1	—	—	—	—	2	4	2	1	—	—	—	—	4	—	—	—	—	15
” ” Оточац	—	—	1	—	—	1	—	2	1	—	—	—	—	1	—	2	—	—	8
” ” Крк	—	—	1	—	—	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Жен. р. г. Загреб I	1	—	20	—	—	2	1	4	—	—	1	1	—	11	2	—	—	—	44
” ” Загреб II	1	—	10	—	1	4	2	1	1	—	(1)	(1)	—	—	—	—	(1)	—	20
” ” Сушак	1	1	10	—	—	2	1	—	2	—	(1)	(1)	—	(1)	4	—	(1)	—	21
” ” Осиек	1	—	8	1	2	1	—	2	—	—	—	—	—	6	—	—	—	—	22
Укупно	34	6	375	12	22	111	61	40	11	2	11*	6*	48*	34*	10	26*	3	812	

*) Бројеви у заградама означају лица која су већ на другом месту урачуната, зато нису у укупном броју ни узета у рачун.

Овде није ушла загребачка надбискупска гимназија.

На допушту је ове школске године било 29 наставника и 9 наставница.

Додељено на рад ван средње школе 11 наставника.

Умрли су школске 1921—1922 године:

1. *Блажековић Ђуро*, професор у Пожези, рођен у Пожези 17 фебруара 1859 год., умро у Пожези 1 децембра 1921 год.
2. *Бранковић Душан*, професор у Митровици, рођен у Бјеловару 25 јануара 1880 год., умро у Митровици 2 априла 1922 год.
3. *Ећимовић Пешар д-р*, професор I вел. гимназије Загреб, рођен у Рајићу 4 јула 1879 год., умро у Загребу 15 јануара 1922 год.
4. *Жешић Милан*, директор II реалне гимназије Загреб, рођен у Вараждину 23 маја 1867, умро 31 јануара 1922 год.
5. *Крижан Јосип д-р*, умировљени професор у Вараждину, рођен 31 децембра 1841 год. у Коковићима (Штајерска), умро у Вараждину 16 јула 1921 год.
6. *Лацковић Јосип*, професор у Вараждину, рођен 25 септембра 1885 у Садовцу (жупанија вараждинска), умро у Вараждину 17 фебруара 1922 год.
7. *Милчешић Иван*, умировљени професор у Вараждину, рођен у Дубашници (оток Крк) 28 августа 1853, умро у Вараждину 26 октобра 1921 год.
8. *Пахер Вјекослав д-р*, директор II вел. гимназије Загреб, рођен у Сењу 21 јуна 1875, умро у Загребу 16 децембра 1921 год.
9. *Шајковић Виден*, професор у Петрињи, рођен у Сремским Карловцима 26 јуна 1885, умро у Петрињи 9 јануара 1922 год.
10. *Штимац Јосип*, професор у Броду, рођен у Ступнику 2 новембра 1885, умро у Броду 17 јуна 1921 год.

Ш. УЧЕНИЦИ

1. У почетку и на крају школске 1921—1922 године:

ГИМНАЗИЈЕ:	у почетку		Свега	на крају школске године				Свега
	школске год.			јавних		приватних		
	м.	ж.		м.	ж.	м.	ж.	
Госпић	180	57	237	162	55	2	2	221
Сењ	176	56	232	180	53	2	2	237
Загреб I гимназија	346	11	357	305	7	19	1	332
" II " "	424	1	425	378	1	18	—	397
" надбискуп.	63	—	63	56	—	—	—	56
Пожега	268	69	337	217	63	5	2	317
Осијек, гимн.	210	1	211	191	1	4	—	196
Винковци	262	62	324	250	58	7	2	317
Сремски Карловци	251	86	337	237	77	12	2	328
Сушак, реал. гимназија	671	4	675	613	—	32	9	654
Карловац	503	140	643	463	131	10	3	607
Вараждин	378	63	441	331	53	9	1	394
Бјеловар	254	143	397	230	131	11	6	378
Петриња	215	185	400	190	178	11	5	384
Загреб I реал. гимн.	1044	4	1048	951	—	67	4	1022
" II " "	504	2	506	467	—	24	2	493
Копривница	178	138	316	165	128	5	—	298
Осијек, реал. гимн.	630	23	653	564	24	45	6	639
Вуковар	252	164	416	211	146	13	5	375
Митровица	325	230	555	286	215	5	2	508
Рума	333	264	597	292	232	30	21	575
Земун	474	235	709	459	227	15	14	715
Брод	368	269	637	361	257	6	4	628
Огулин	219	165	384	187	139	4	10	340
Дарувар	137	109	246	122	102	9	2	235
Илок	93	80	173	78	74	11	4	167
Сисак	160	178	338	154	168	4	2	328
Кореница	87	28	115	87	29	1	1	118
Бакар	120	88	208	110	82	4	—	196
Костајница	98	75	173	93	71	—	1	165
Крапина	106	71	177	87	62	4	2	155
Крижевци	93	115	208	87	100	4	4	195
Нова Градишка	169	152	321	147	139	4	1	291
Вировитица	145	97	242	129	86	1	—	216
Оточац	123	60	183	97	52	—	—	149
Крк	56	36	92	43	23	15	13	94
Загреб I жен. гимн.	—	519	519	—	478	—	18	496
" II " "	—	476	476	—	444	—	19	463
Сушак жен. гимн.	—	425	425	—	372	—	30	402
Осијек " "	—	294	294	—	283	—	4	287
Укупно	9914	5175	15090	9010	4741	413	204	14368
%	65,71	34,29	—	59,71	31,42	2,73	1,35	95,21

2. По вери је било ученика :

ГИМНАЗИЈЕ:	римокато- лици	источно- православни	грчко- католици	протестанти	мухамеданци	мојсијевци	без конфесије	Свега
Госпић	146	75	—	—	—	—	—	221
Сењ	232	5	—	—	—	—	—	237
Загреб I гимн.	304	—	1	2	—	25	—	332
„ II „	293	35	29	—	—	40	—	397
„ надбискуп. гимн.	56	—	—	—	—	—	—	56
Пожега	257	25	3	3	—	29	—	317
Осјек, гимназија	119	32	—	7	—	38	—	196
Винковци	201	67	1	9	—	39	—	317
Сремски Карловци	41	285	—	2	—	—	—	328
Сушак	619	22	1	2	—	10	—	654
Карловац	472	102	4	1	—	28	—	607
Вараждин	325	11	2	1	—	55	—	394
Бјеловар	269	60	—	1	—	48	—	378
Петриња	280	100	—	—	—	4	—	384
Загреб I реал. гимн.	727	145	2	18	—	130	—	1022
„ II „ „	393	7	3	6	—	84	—	493
Копривница	225	32	—	—	—	41	—	298
Осијек реал. гим.	437	95	—	11	—	95	1	639
Вуковар	232	94	2	6	1	40	—	375
Митровина	159	323	9	7	—	10	—	508
Рума	185	356	—	9	—	25	—	575
Земун	210	426	—	35	—	44	—	715
Брод	469	82	3	2	6	66	—	628
Огулин	246	85	—	—	—	9	—	340
Дарувар	166	49	—	2	—	18	—	235
Плок	101	35	5	16	—	10	—	167
Сисак	277	25	—	1	—	25	—	328
Кореница	7	111	—	—	—	—	—	118
Бакар	191	5	—	—	—	—	—	196
Костајница	77	85	—	—	3	—	—	165
Крапина	146	1	—	—	—	8	—	155
Брижевци	161	10	13	—	—	11	—	195
Нова Градишка	192	80	1	—	—	18	—	291
Вировитица	171	12	—	4	—	29	—	216
Оточац	69	80	—	—	—	—	—	149
Крк	92	2	—	—	—	—	—	94
Загреб I жен. реал. гимн.	357	128	3	8	—	—	—	496
„ II „ „ „	316	6	—	3	—	138	—	463
Сушак жен. реал. гимн.	381	15	—	1	—	5	—	402
Осјек	173	53	2	—	—	59	—	287
Укупно	9774	3961	84	157	10	1181	1	14368
%	68,03	22,—	0,59	1,09	0,08	8,20	—	—

3. По успеху је било ученика:

ГИМНАЗИЈЕ:	изврсно способни	способни	неспособни	поправљиви	неоцењени	Свега
Госпић	37	128	18	33	5	221
Сењ	36	152	12	31	6	237
Загреб I гимн.	65	171	13	60	23	332
„ II „	74	230	27	49	17	397
„ надбискуп. гимн.	15	39	—	1	1	56
Пожега	43	186	24	54	10	317
Осијек гимн.	27	116	22	26	5	196
Винковци	45	174	39	52	7	317
Сријемски Карловци	60	188	25	46	9	328
Сушак	109	255	96	158	36	654
Карловац	97	359	50	86	15	607
Вараждин	23	256	52	53	10	394
Бјеловар	31	233	48	56	10	378
Петриња	56	214	57	47	10	384
Загреб I реал. гим.	105	539	134	158	86	1022
„ II „ „	61	291	45	72	24	493
Копривница	44	157	58	32	7	298
Осијек реал. гимн.	62	372	72	109	24	639
Вуковар	51	200	35	76	13	375
Матрковица	84	300	54	64	6	508
Рума	101	318	51	67	38	575
Земун	140	380	74	88	33	715
Брод	60	414	60	78	16	628
Огулин	33	161	61	75	10	340
Дарувар	17	122	36	51	9	235
Илок	26	88	36	14	3	167
Сисак	64	199	22	37	6	328
Кореница	29	59	8	21	1	118
Бакар	29	112	14	36	5	196
Костајница	32	84	18	31	—	165
Крапина	23	68	23	40	1	155
Крижевци	32	99	21	34	9	195
Нова Градишка	42	189	22	34	4	291
Вировитица	35	120	32	26	3	216
Оточац	22	73	26	28	—	149
Крк	10	49	13	16	6	94
Загреб I жен. реал. гим.	81	323	31	44	17	496
„ II „ „ „	107	273	16	47	21	463
Сушак жен. реал. гимн.	88	163	56	66	30	402
Осјек „ „ „	51	170	46	13	7	287
Укупно	2147	8023	1546	2109	543	14368
%	14,94	55,84	10,76	14,69	3,77	—

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

IV. НАСТАВНА СРЕДСТВА

У главном су слаба. Разни кабинети и збирке страдали су за време рата, неки више неки мање, па се отада нису поправљали и допуњавали због финансијских незгода. До душе, има школа са добрим збиркама, али у већини школа оне не могу задовољити потребе. Нове школе немају никаквих збирака.

V. ШКОЛСКЕ ЗГРАДЕ

Скоро половина средњих школа смештено је у зградама са још којом школом. У самом Загребу, од 6 средњих школа само 3 имају своју властиту зграду (обе гимназије и I реална), али зато I гимназија није ипак у својој згради, већ у згради са II гимназијом, у коју свако по подне долази још и виша девојачка школа, а у њеној згради су смештене обадве женске реалне гимназије. У првој реалној гимназији морала се због тескобе изводити полудневна настава. Друга реална гимназија смештена је у згради трговачке школе, због чега ова има обуку по подне. У Осијеку нема своје зграде женска реална гимназија, те је смештена у гимназијској згради и у једној градској згради. На Сушаку су у једној згради мушка и женска реална гимназија и трговачка академија. Реална гимназија у Баку смештена је у згради поморске академије, у Петрињи и Крижевцима реалне гимназије су у истој згради са учитељским школама, а у Броду, Дарувару, Руми и Оточцу с основним школама. Довољно је школских просторија само у Госпићу, Кореници, Крку, Огулину, Сиску, Крапини, Копривници, Новој Градишци, Вировитици, Вуковару, Земуну и Сремским Карловцима.

Већина је школских зграда у рђавом стању. Зграде у Сењу и Митровици су испод сваке критике. У добром су стању зграде у Кореници, Сушаку, Баку, Огулину, Загребу (три), Копривници, Крижевцима, Бјеловару, Пожези, Вировитици, Осијеку, Вуковару, Земуну, Ср. Карловцима и Илоку, али и међу њима већи део захтева поправака.

Школски намештај: једна трећина добар, једна осредњи, а једна истрошен и слаб.

VI. ЗДРАВСТВЕНО СТАЊЕ И ФИЗИЧКО ВАСПИТАЊЕ УЧЕНИКА

У новије доба почела се телесном васпитању и здрављу ученика посвећивати нешто већа пажња. Видљив знак за то је постављање школских лекара, којих раније није било. Предавање из хигијене заведено је већ у свима средњим школама. Сем тога, у свима се средњим школама држала ове школске године предавања о заразним болестима, сушици, штетном утицају алкохолних пића. У овом правцу раде и ђачка апстинентска удружења, која се почињу оснивати по средњим школама.

Већих болести није било много, те се обука могла држати без прекидања скоро у свима школама, сем у Загребу, Госпићу и Копривници, које су морале бити затворене 14 дана због шарлаха.

У току ове школске године умрло је у свима средњим школама 30 ученика, управо 2^о/_{оо}. Смртних случајева је било у Загребу 5, по 4 у Ср. Карловцима и на Сушаку, по 2 у Петрињи, Руми, Илоку и Осијеку, а по 1 у Вараждину, Бјеловару, Вуковару, Митровици, Земуну, Огулину, Костајници, Крапини и Новој Градишци.

Гимнастика се обучавала у 23 школе, а није у 17. Правих учитеља гимнастике је било свега 11, док су у осталим школама обучавали други наставници тих школа или екстерни учитељи. Што се није учинило у погледу телеснога вежбања у школама, много је надокнадио Соко, у коме се вежбају многи ученици.

VII. ДРУШТВА, ФОНДОВИ И ИНСТИТУЦИЈЕ ЗА ПОТПОРУ УЧЕНИКА

Велика већина градова има за потпору ученика своја друштва, има чак за сваку школу по једно такво друштво. Она су пре рата давала знатну помоћ сиромашним ученицима у новцу, оделу и школским књигама, али сада је од њих слаба помоћ, јер је услед пада вредности круне и пораста цена постепено падала и моћ њихова потпомагања. Осим тога су та друштва морала давати за време рата своје капитале у ратне зајмове, те су зато нека од њих јако оштећена и одузета им је могућност да одговоре својој задаћи.

Изнећемо преглед оних школа у којима постоје таква друштва или фондови за потпомагање, с величином имовине на крају школске 1921-1922 године, заокружене на целе стотине динара:

Бјеловар	12.800	Пожега	10.700
Брод	13.500	Рума	6.900
Дарувар	2.700	Сењ	4.700
Госпић	2.500	Ср. Карловци	8.500
Илок	18.400	Сушак, реал. гимн.	9.000
Карловци	21.900	„ жен. реал. гимн.	2.100
Кореница	1.900	Вараждин	15.800
Крапина	1.600	Винковци	19.100
Крк	28.500	Вировитица	3.400
Митровица	4.700	Вуковар	5.700
Н. Градишка	9.200	Загреб I гимн.	10.600
Огулин	6.400	„ II „	6.100
Осијек гимн.	13.300	„ I реал. гимн.	11.300
„ реал. гимн.	5.300	„ II „	6.200
Оточац	5.200	„ II жен. реал. г.	26.000
Петриња	5.500	Земун	13.000

Ђачке штрпезе за ученике средњих школа постојале су на Сушаку и у Осијеку.

Интернати су били ови: у Сењу конвикт *Ожеговићанум*, у Загребу, *Орфаноштрофиј* и интернат у наобискупском сјеменишту, у Осијеку *Ђачко сјемениште*, у Ср. Карловцима *Стефанеум* и *Свешћенички конвикт*.

(Свршиће се)

МИЛАН К. ПЕТКОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ВИШЕ СЕЉАЧКЕ ШКОЛЕ У ДАНСКОЈ

(Крај)

Позајамљујем од једног некадашњег ученика опис рада за време једног дана у Аскову. Асков је најзнатнија Виша Школа; она броји 400 ученика и сачињава као једну малу варош.

„У седам часова изјутра Школа се буди: зазвонило је звоно на великом улазу. Врата и прозори отварају се журно, ученици намештају собе, иду на чесму за воду, чисте и бришу. У 7^{1/2} часова друго звоно зове на доручак који се обедује заједнички у једној од великих дворана. Из свих зграда, младићи излазе у гомилама: настаје лупа дрвене тешке обуће. После доручка, јутарња молитва и певање једног псалма, у којем су ученици слободни да помажу.

У осам часова почиње прво *Предавање* у великој дворани за предавања. Пева се најпре једна песма у хору. Песме, песме, и увек песме! то би могла бити девиза Више Школе. Певају се поглавито Грунтвигове, Бјорсонове и народне пјесме.

Предмети првог предавања мењају се: или доктор Христензен расправља о лингвистици, или професор Лакур разлаже историју физике, или пак професор Шредер прича о скандинавским митовима и јуначким легендама.

После предавања, младићи покуљају напоље. Морају за неколико минута да промене одело и да у 9 часова уђу у гимнастичку дворану. Припремне вежбе се раде са највећом пажњом, па се онда образују групе и раде разне вежбе у шпалиру или растројеном положају; ту је слободан скок, скок с места, итд. Једна нова команда, и сви појуре под душеве, једва се понова обуку, а звоно позове на ужину.

У 10^{1/2} часова, нов скуп у предаваоници. Овог пута професор Лакур или директор држе какво научно предавање по Лакуровој историјској методи, или пак професор историје предаје савремену историју. После предавања, ученици се по групама разиђу у разне разреде, где добијају *лекције* из рачуна, ручног рада, хигијене, историје и земљописа, до 2 часа по подне. У 2 часа, ручак. Аскерска кујна није мање вредна пажње него остала организација школе: треба издати четири obroка дневно за незнатну суму од 25 круна (35 франака) месечно¹⁾. Ручак је једноставан али добар: супа и једно јело; данска јела. Ту се може развити дар штедљивости директорове жене, која се често не задовољава само улогом домаћице, већ узима на себе и наставу извесних практичних послова.

¹⁾ Школарина, тј. и учење и пансион, кошта за 5 месеци просечно 200—250 круна.

Одмор траје до 3 $\frac{1}{2}$ часа. Ученици се одају спортовима који им се највише свиђају: према сезони, фудбол или зимски спортови.

У 3 $\frac{1}{4}$ појављује се, с батином под мишком, стари аскарски учитељ певања. Ученици се скупе у гимнастичкој сали која ускоро одјекне од хорова младих и јасних гласова. Од 4—6, разне лекције из данског, енглеског и немачког за мушкарце, док женске раде гимнастику под надзором Г-ђе Апел, директорове жене¹⁾.

У 6 часова, сви су ученици понова сакупљени у великој дворани, ради трећег и последњег предавања у току дана.

Предавање има опет историјски предмет. Професор Фенгер говори о старој историји Данске, или директор предаје посебну историју које земље, на пример историју Енглеске или Пруске; или пак професор Шредер излаже Грунтвингове националне идеје или коју другу филозофску или историјску тему“.

Додаћу још који детаљ из једног интересантног извештаја Г-ђе Лујзе Крупи, која је 1912 обишла Више Школе. Ево описа њене посете Школе у Фидрихсбургу.

„Јуда месеца, у школи има око 200 девојака. Зграда је једноставна, без икакве раскоши, али веселог изгледа у сред зеленила и лозастих биљака.

„Девојке слушају пажљиво, с главом испруженом ка катедри. Ретко која од њих да је лепа, али су свеже плавуше, и све изгледају здраве. Све су чисте и пажљиво обучене, у хаљинама од платна отворене боје. То су мајурске слушкиње и служавке, али ништа у њином држању не показује да су сељанке.

Док год Г. Бегтруп, директор, седи за катедром, пажња ученица не попушта ни за часак... Право је задовољство гледати како он „држи“ свој млади аудиториум и изазива на лицима слушалаца све ниансе емоције. Он прича, украшујући га цитатима, један спев Палудан-Мелера: *Adam Hoto*. Девојке разумеју, смеју се или плачу, и њихова ватрена лица показују непрекидно интересовање.

„Два сата доцније, тј. за следећег предавања, нема више смеха. Предавању је предмет једна од најдирљивијих епизода данске историје: битка код Фредериције, која је стала живота генерала Рија. То је била једна победа кратког века, којој ускоро следова губитак Шлезвиг-Холштајна. То не говори више Г. Бегтруп, већ један млади професор енергичног лица и црне косе. Он говори, као и директор, врло фамилијарним непосредним тоном, и не тежи да том мучном историјом раздражи патриотску мржњу; његово је гледиште узвишеније: „Сетите се, каже он, оних који су пали за отаџбину и који су, жртвујући живот ради од-

¹⁾ Г. Апел је од 1912 до 1914 био Министар Просвете, али то нимало не смета Г-ђи Апел да продужава лекције из гимнастике.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бране своје браће, дали поклон пун љубави“. Девојке плачу, плачу крупним сузама, и гласови су им још узбуђени кад, пре но што ће изаћи из дворане, запевају једну стару данску песму.

„Један сат доцније, веселост се повратила у гимнастичкој сали. Две стотине девојака крећу се по команди, с правом војничком прецизношћу. А за све време дефиловања и кретања, песма се ори стално.. После гимнастике, девојке се весело растурају по великом врту... Оне прођу кроз градину и воћњак; у њима никад не раде, ма да су сељанке. Грунтвиг сматра да, кад би радиле тај ручни рад, оне би заморне приступиле интелектуалном послу, те се њему не би могле предати с оном интензивношћу која је потребна да се постигне дати циљ за тако мали број месеци.

„Ова школа је права оаза у њиховом животу мајурске или ваурошке слушкиње: игре, веселост и пажљива благодатност директорове жене која се показује права мајка тој великој породици!... Па оне приче, оне лепе приче које отварају толико нових видика, и које причају неколико пута дневно они приступачни професори насмејаног лица!... Стога није чудо што је школа омиљена и што су је сељаци прозвали „чудесном школом“.

„Владање ученика јесте изванредно. Никаква дисциплина није наметнута, нигде никаква забрана, рецимо забрана да се иде тамо или амо; слобода је потпуна. Наставници и њихове породице обедују једном дневно заједно с ученицима и живе у највећој приступачности с целом школом. Врата њихових кабинета отворена су у свако доба онима који би имали ма шта с њима да говоре. Ученици, пак, користе се тим правом са највећом тактичношћу, те њихова слобода не повлачи никакво претеривање или разуданост. Ја сам био, каже Г. Пулзен, ученик, а затим целог свог живота професор једне Више Школе, и никад у њој нисам чуо какав непристојан говор или какву гадну свађу.

„А то долази од многих ствари: од природне отмености овог веома сталоженог, умереног и финог народа; од општег тона доброте и благодатности који наставници још од првог дана умеју да успоставе обраћајући се срцима. „Главна је да штогод научите, каже Г. Бегтруп ученицима чим ступе у школу; али је још главније да живимо у узамној наклоности“.

Утицај директорове жене, свуда веома делатан, силно доприноси успостављању те наклоности. Белешке Г-ђе Крупи¹⁾ лепо истичу једну од основних црта Више Школе: породичну интимност која се убрзо успостави између ученика и наставника, и на коју ови највише полажу.

¹⁾ Одлична студија Г-ђе Крупи, из које сам ја узела више од једне позајмице, изашла је под насловом „Данске сељачке школе“, у *Review*, свеске од 1 и 15 децембра 1912.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Они постају вође и саветодавци повереној им младежи, и прате их често кроз живот. Школа је право огњиште моралног живота; њен васпитни утицај врши се истовремено лекцијама и целом средином у којој се ученици налазе.

Ова два цитата допуштају такође да себи доста тачно представимо друштвени сталеж којем припадају ученици. То су већином (за две трећине) синови имућнијих поседника, али има у клупама Виших Школа и простих сељака, па чак и надничара којима држава понекад даје стипендију.

„Живећи тако у заједници, каже Г. Пулзен, директор школе у Раслингу, они се узајамно упознају; то изравњава сталеже и укида друштвене предрасуде: ја сам видео у обичном животу лепе последице тога, у погледу понашања поседника према надничарима и господара према слугама“.

У том васпитавању, велика је пажња обрађена на гимнастику — Лингову шведску гимнастику — и на песму. Колика васпитна снага у оним ритмичним речима које се за цео век урежу у памет, које за увек уђу и у најдубљи, тако рећи несвесни кутић нашег мозга! Колика друштвена веза! Може се рећи да су црквене, патриотске и Грунтвигове песме, понављане за последњих шест година у црквама, школама и свима данским колибама, образовале националну душу.

Без сумње да се чудите што не видите никакo земљорадњу у програму ових сељачких школа. Има у Данској одличних земљорадничких школа, четрнаест на број. У њих се улази мало доцније него у Више Школе, и Више Школе снабдевају земљорадничке школе најбољим њиним ученицима. Две земљорадничке школе спојене су, из локалних разлога, са двама Вишим Школама, али оне у опште немају ничег заједничког. Земљорадња је једна техничка настава, а Виша Школа не може и неће да има ничег техничког. У њу сељак не иде зато да би научио свој занат, већ да би се уздигао, помоћу духа, изнад свог заната и да би узео учешћа, помоћу мисли, у националном животу, у свим његовим облицима, и у општој светској цивилизацији.

Пошто је пре свега циљ да се отвори дух, да се изазове одушевљење и да се пробуди размишљање и морална свест, то је овде главно, као и другим школама, али овде више него другде, не *оно* што се предаје, већ *како* се предаје; не толико *програм* колико *наставник*: сваки васпитни утицај је личан. Потребно је да је наставник обдарен за тај позив, наиме да је обдарен простом, приступачном и привлачном речитошћу, и да има топлину која се преноси на слушаоце. *Che non arde, non incende*, што не гори, и не пали, каже талијанска пословица. Никако књига, ни диктираних предавања! Жива, изговорена реч и њен суптилни магнетизам, ето оруђа образовања у *Школи живе речи*, како ју је називао стари Грунтвиг. Он ју је звао такође *Историјском Школом*,

зато што, ако је реч оруђе, главни васпитни предмет је Историја са свима својим врстама: Историја књижевности, уметности, цивилизације.

Гунтвиг је тражио да она буде живог и песничког карактера, да би могла задовољавати машту. Наставник, каже он, мора бити скалд, т.ј. народни песник. Он треба да инспирише дивљење према лепим циљевима и тежњама, и према великим људима који их оличују. Ту се, као што видите, срећемо с Карлајловим култом хероја, с којим Грунтвиг има неколико сличности, као и с Рускином.

„Веома ми је тешко, пише Г. Пулзен, да објасним како се предаје историја у Вишим Школама. Начин предавања варира према учитељу, али је главни циљ да се живо окарактеришу историјске личности, разни народи и разна доба, поредећи стално прошлост и садашњост, да би се тим поређивањем расветлили мали и велики догађаји нашег живота и доба. Помоћу историје, која му показује, у свој њиховој разноликости, друштвене односе, односе између деце и родитеља, човека и жене, господара и слуге; помоћу изучавања верских, политичких и друштвених питања која узбуђују наше доба, ученик створи себи једну филозофију живота, која нема ничег систематичног. Смем рећи, каже Г. Пулзен, да ради историје ученици долазе у Вишу Школу. Кад би историја била из ње избачена, школа би изгубила свој основни карактер.“

Такав је дух, такав је у његовим општим цртама програм виших популарних школа. Један заједнички идеал, а више разних остварења: има, у северном Јутланду, малих школа које својим убоштвом подсећају на школу Кристена Колда, и у којима учитељ живи као у породици, за време целе зиме, на патриархално прост начин, са десетину или петнаестину ученика; има школа веома побожних, чак шетистичких; затим школа опет хришћанских, али модернијег и либералнијег духа; постоји најзад и *проширена* Виша Школа у Аскову.

Године 1878, наставници Виших Школа, сакупљени на конференцију у Копенхагену, одлучише да од постојеће школе у Аскову направе неку врсту универзитета Виших Школа, да повећају број професора и предмета. Наиме, уведоше предавање егзактних наука, сматрајући с правом да Грунтвиг није могао предвидети необични развитак науке пред крај 19. века.

Али како да се доведе та нова настава у склад са Грунтвиговом историјском методом, како да се од ње створи оруђе друштвене културе?

Онај који је решио то питање јесте један човек славан у историји Виших Школа, физичар Ла Кур, чувен због неколиких проналазака у делокругу електрицитета. Он је био дошао да прегледа школу у Аскову, па се ту после и до смрти задржавао.

Он је, као професор физике и математике, почео прве године као и остали наставници ових предмета, наиме предајући дефиниције, уопштавања, тј. најапстрактније ствари. Али је видео да такав начин предавања

www.unibg.rs је никаквих резултата, и онда је измислио да предаје егзактне науке помоћу историје дотичних наука, нпр. математику помоћу историје математике. И треба добро разумети: то није обично ораторско излагање, већ објашњавање феномена и закона, поткрепљено експериментима и демонстрацијама; у Аскову има лабораторија и потребних справа.

Благодарећи том систему, правом грунтовиговском систему, ученици тако рећи присуствују напорима људског разума у току векова, лаганом и поступном откривању природних закона; тај систем даје хуману и друштвену привлачност настави егзактних наука.

Ла Кур је на дугачко и на широко изложио своју методу у једној брошури велике педагошке вредности. Жао ми је што не могу на њој да се зауставим. Даћу само један пример из ње.

Ако је реч о геометрији, Ла Кур не почиње с дефиницијом тачке, линије, итд.

Оставивши на страну доказану геометрију, која је дело Грка, он се пита који су били проблеми земљомерства и мерења простора које су имали да реше стари народи. Затим, поводом грађења египатских споменика, о чему имамо нешто докумената, он прелази с мерења површина на мерење запремина. Полазна тачка је историјска и конкретна.

Та метода се лакше примењује на физику, чија је историја познатија. Па зар се и у нашим школама не предају читаве главе физике, најме електрика, по поступном реду електричких открића? Потребно је генерализати систем и посматрати физичке науке као једну једину науку, у чију се историју уписују редом астрономска знања источних народа, затим, код Грка, откриће округлине земљине од стране Питагоре, Архимедови радови о светлости и механици, и тако даље: метода је, као што се већ види, тешка и захтева изванредне професоре, али има ту надмоћност што показује одмах у почетку независност свих егзактних наука.

Школа у Аскову, у више практичном него грунтовиговском циљу, записала је у свој програм и два страна језика најкориснија једном Данцу: енглески и немачки.

„Толико нових предмета не дају се прећи за неколико месеци, колико обухвата једна школска година у Вишим Школама; стога настава у Аскову обухвата две сезоне, а намерава се да им се дода и трећа“. Има у Аскову за време пет зимских месеци 400 ученика, мушких и женских: Асков је мешовита Виша Школа, једина. Ученици не припадају више само сељачком сталежу: има буржоаских девојака, варошана, чиновника и официра. Већина ученика већ су прошли кроз коју другу Вишу Школу или гимназију. То је прави универзитет.

Неколико младића у њему добијају лекције које их спремају да постану професори Виших Школа: то је дакле и нека врста учитељске школе, али без испита и дипломе, разуме се.

„У Асков често долазе и млади професори званичног Университета, да би се, пре но што почну своју васпитачку кариеру, упутили у методу грунтовиговске наставе.“

Најзад, ево продужења те установе: сваке године, свака школа позива некадање ученике и пријатеље Школе на једну јесењу светковину. Они долазе у великом броју из целог краја, а понекад и из далека, са целом породицом и пријатељима. Држе се предавања, пева се, па се чак и игра. У асковском крају, та је светковина постала тако популарна да је заменила старо празновање жетве. Дело Виших Школа продужава се и допуњава по варошима помоћу *Homes-â*, на енглески начин, који су истовремено скромни хотели и места где се скупљају бивши ученици Виших Школа; по селима, пак, помоћу месечних предавања и гимнастичких друштава, свуда врло активних. Утицај Више Школе простире се на тај начин као пространа мрежа по свима данским селима.

Сад, пошто сам вам овако на брзу руку оцртала слику популарног васпитавања у Данској, за коју смем веровати да је примамљива, право је да вас упознам и са критикама Виших Школа.

„Та настава, кажу једни, опија сељака и инспирише му одвратност према његовом свакодневном послу“. Други тврде да се у Вишој Школи добијају само површна знања. Они заборављају да у њој прибављање знања није циљ; циљ је отворити ум и припремити га да прими наставу живота, ствари, па чак и књига.

Једном рационалисти и космополиту, као што је Георг Брандес, верске и националне тенденције грунтовиговске школе изгледају тесногруде.

Има без сумње нешто истине у тим критикама, али победнички одговор на њих пружа сам успех те наставе код сталеза којем је намењена. Сељак је не би плаћао својим мучно стеченим новцем кад не би осећао њен добротини утицај.

Више од 8.000 сељака прођу годишње кроз Више Школе. Они су у маси сељачког становништва као квасац у тесту. Ти просвећени сељаци снабдевају земљу интелигентним сељацима — они су, као што смо видели у почетку, били знатаи фактор у економском подизању Данске —; они је снабдевају добрим општинским чиновницима, посланицима способним да у оба Дома заступају интересе свог сталеза, — па чак и самим Министрима: садањи¹⁾ Министар Пољопривреде, Г. Ол Хансен, јесте сељак, првобитник једног малог мајура од 25 хектара; почев од 1903, има у сваком министарству по три-четири сељака.

За сада има у Фолкетингу, Доњем Дому који се бира општим првом гласа, 43 сељака-посланика од 114 чланова, дакле више од трећине; у Ландстингу, они су 16 од 66, дакле близу четвртине. Они ће у На-

¹⁾ Чланак је написан 1914 године.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

родном Представништву бити још многобројнији после ревизије Устава. Њих има у свима странкама, али највише на умереној левици. Они су сила у држави.

Заједнички напори сељачких посланика, либерала и радикала, учинили су од Данске земљу највише демократску у Европи. У њој су изгласане одличне мере за социалну потпору. Један закон — цитирам га зато што спада у наш предмет — даје земљорадницима могућности да себи прибаве, благодарећи позајмицама које им нуди држава, једну кућу и парче земље довољно да живе; циљ је да се плаћени рад што више замени сарадњом.

Што ми се чини достојно нарочитог дивљења у Данским Вишим Школама, јесте да су оне решиле овај социални проблем: васпитати, образовати а да они који су примили ту културу не пређу у други сталеж, те сачувати на тај начин сељачком сталежу све његове живе снаге. Има ту још пуно ствари достојних дивљења: одлични педагошки принципи, она велика жудња за културом код сељака, некористољубље наставника; затим, тако природни развитак, тако практично, тако просто и тако гипко уређење! Па онда, остављајући на страну свако посматрање користи, како да човек не буде пријатно дирнут братском мишљу, правом демократском идејом која је инспирисала Грунтвига?

Сећате ли се оне стране у *Емилу*, где Русо заклиње родитеље и наставнике да не претрпавају дете прераним интелектуалним радом и да га оставе да се игра и ужива у свом детињству? Грунтвинг је имао исту благонаклону мисао за одрасле. Народној младежи притиснутој тешким ручним радом, он је хтео пружити умне радости; он се одушевио за оно што је најлепше и у историји, и у поезији, и у животу. Он је хтео да се и сељачка и радничка младеж може развити на прави људски начин.

Директор једне од највећих популарних школа, Г. Пулзен, позван у Оксфорд да изложи уређење данских Виших Школа, рекао је својим слушаоцима: „Оне који траже решење великих социалних проблема, можда ће мала Данска моћи поучити у нечему. Ми смо почели решавати те проблеме *изнутра*, и Виша народна Школа јесте наш скромни, али оригинални прилог за то дело“. И он је додао, у правом грунтвиговском духу: „Снага која је некад терала Викинге преко мора, није још исцрпена. Има идеја које су се зачеле међу нама и које још могу инспирисати и освајати“.

(С француског превео Бог. Н. Јањћ)

А. ДЕ РОТМАЛЕР

ОЦЕНЕ И ПРИКАЗИ

(Крај)

Горски Вијенац владике црногорског Петра Петровића Његоша. Осмо издање с коментаром Милана Решетара. Издање С. Б. Цвијановића, Београд, 1923 г.

18. — Ст. 736: *Но си с краја почео шањега*. — „Почео си говорити о ситнијим стварима, док знаш да је много тежи узрок с којег се окуписмо“. — Турци нису могли знати прави циљ скупштине, ни зашто их зову, јер се скупштина скупила „под видом да мире неке главе“, и они одмах о томе почињу и да говоре. Ни кнез Роган, који им ово говори, не претпоставља да су знали, јер вели: *Ефендија, ти угонеша* (ниси погодио) *око шта се ово сакупило, но си с краја...* Колико су Турци били изненађени кад су им казали зашто су их звали, види се из ст. 964—7.

19. — Ст. 772—4: *Али тице ће су најслабије лови свјетлости лисичијех очих, него орла кријући гледају*. — Г. Р. мисли да лисице орла кријући гледају, јер га се боје. Ја пак ове стихове овако разумем: У светлост лисичих очију тице (кокоши) које су најслабије слободно гледају не слутећи опасност, и тако пропадају (лови их лисица), али орла оне кријући гледају, јер одмах осете опасност. Лукавим, дакле, начином лакше се слаби дају уловити него силом, јер се испред ње склањају. Да је овде говор о орлу и kokoши, а не о орлу и лисици, види се из ст. 804: *за kokoш те и орла нештам*.

20. — Ст. 788—9: *Кад вјешрови и мушни облаци дријемају у морској шамници*. — Да не буде овде Његош мислио на Еолову тамницу ветрова, јер он (ученик Симин) иначе чешће оперише с митологијом?

21. — Ст. 861: *Часне двоје постях да постиште*. — Не знам зашто је Г. Р. место божићнег поста (како је у ранијим издањима) ставио у овом Госпођин. Часни је пост управо само један, ускршњи, али после њега најважнији је божићни. Знам позитивно да Црногорци слабо посте Петров пост, а јамачно им Госпођин није важнији од божићнег.

22. — 1017: *Вјера шурска поднијет не може да се хаба докле глава скочи*. — Ја не знам по чему Г. Р. глаголу *хабаши* даје значење *каљати* („да им се чиста њихова вјера окаља хришћанством“). Вера или се држи, и онда нема шта да се *каља* хришћанством; али се напушта и прима хришћанство, и онда је више нема: нема, дакле, шта више да се *каља*. *Хабати* значи хаљину или неку ствар ношењем или употребом покварити, учинити неупотребљивом, упропастити, и према томе овај би стих значао да Турци не могу допустити да им се вера поруши, упропасти, да је се одрекну, докле је главе на раменима.

23. — Ст. 1074—6: *Каж', владико, што ти везир пише; већ нећемо да се крије ништа, сви ако ће окрилашиш Турци.* — Последњи стих Г. Р. тумачи: „кад чују (домаћи присутни Турци) писмо у којем по свој прилици везир пријети хришћанима“. — Ја држим да је ово допусна реченица с футуrom место перфекта, и да се односи на везиrowу турску војску. Војвода Батрић мисли да ће Турци ударити на Црну Гору, па тражи да владика не крије шта му везир пише, па макар било „да су сви Турци окрилатили“.

24. — Ст. 1089—91: *Да прегледам у младежи зубе, да се ружа у шрн не изгуби, да не гине бисер у бунишће.* — „Да прегледам јесу ли у младежи здрави зуби (да могу одгризати фишке), да здрав и јак момак (*ружа, бисер*), који је рођен да буде царевим војником, не остане међу рајом (*у шрну, бунишћу*)“. — Везир пише владици да га је цар послао „да уредбу види како стоји“, па наставља у алузијама и у сликама (као и у целом писму, и као и владичин одговор) „да се вуци не преједу меса, да овчица која не занесе своје руно у трн покрај пута; да подстрижем што је предугачко, да одлијем ђе је препуњено,“ итд., па откуд сад овако буквално тумачење да види јесу ли у младежи здрави зуби (да могу одгризати фишке), и да се који царев војник не изгуби међу рајом? Права регрутна комисија по закону о општој војној обавези! И сувише прозаично, и не одговара осталом писању у самим сликама и алегорији.

25. — Ст. 1104—5: *Јаки зуби и шврд орах сломе, добра сабља топуз иза враћа.* — „Добра сабља сломи (пресијече) топуз на врату, т.ј. на дршку гдје је тањи“. — Ја мислим да овај стих значи да добра сабља пресече и топуз кад се у борби подметне да заштити врат. Даничић у Синтакси вели да други падеж с предлогом *иза* „показује мицање с мјеста које се казује с предлогом *за* и шестим падежем“, дакле, добра сабља пресече топуз *за враћом*. У епском причању (а и Његошево је причање епско), кад се проба добра сабља о наковањ, пресече га до половине, а још боља сабља, кад се њоме удари по наковању, „ни трупина здрава не остане“. Па каква је то добра сабља која може пресећи топуз само „на дршку где је тањи“?

26. — Ст. 1547: *Док их сшаде по кући кривљава.* — Биће да је стала по кући кривњава *глумаца*, а од гледалаца, „ђе ко би запљеска рукама“.

27. — Ст. 1592—1601. — Г. Р. вели да је басна о гроздовима и носовима по свој прилици узета из Гетеова *Фауста*. — Ја сам као дете слушао у Ужицу (истина од писменог варошанина) вариант где се место гроздова помињу лубенице. Неки мађионичар пред друштвом прво је по столу као орао, па посејао лубенице, оне никле и сазреле, и он свакоме дао по једну и по нож, али им запретио да их не секу док им он не каже, па је одједном свега нестало, а они ухватили сваки

себе за нос и наслонили нож. — Народ верује да ти мађионичари „натуре сијери на очи“ гледаоцима, па им се чини да је онако, али да неко међу њима има преврнуту чарапу или друго што од одела, њега не би могао обманути.

28. — Ст. 1719—20: *Што бајеште као бајалице или бабе кад у боб врачају.* — Само то што Његош вели да бабе у боб врачају не слаже се са објашњењем: „жене *скухају жића од сваке врсте*, па по њему гатају каква ће бити година или љетина“. Бабе гатају (погађају што ће се у будућности десити, и не *врачају*) размећући или грашке („баба грашара“), или конце („баба кончара“), или карте („баба картара“).

29. — Ст. 1892: *Већ превире капа на све стране.* — „Капа је овдје поклопац од котла у којему се ракија пече; кад друп узаври у котлу, тад превире испод капе“. — Кад би овако превирало *испод капе*, не би било ракије, јер би сва у пари ишчезла. Кад „дроп“ у (Србији се зове „*џибра*“) узаври, пара улази у *шабарку* која пролази кроз кацу пуну хладне воде, па ту расхлађена цури на другом крају табарке као ракија у подметнути суд.

30. — Ст. 1901: *А не мислим за њих ни за Турке.* — „А не бојим се ни њих ни Турака (испор. ст. 1502)“. — Чега има да се боји Црногораца који су у турским сватовима? Јамачно се овим стихом хтело казати: није ми стало ни до њих ни до Турака, не тичу ме се ни они ни Турци. — У ст. 1502 (Мишљаху ли у свијет за кога), зато што Драшко одговара: *Нема штога ко с' не боји чега*, Г. Р. дао је глаголу *мислиши* значење *бојати се*, што није тачно, па је то значење пренео и на овај стих, где му никако нема места.

31. — Ст. 2037: *Шал црвени свежи око главе.* — „Црногорци су отприлике до владике Петра II носили фес који би често опасали саруком (шалом); тек у другој половини XIX вијека уобичајила се је капа какву сад носе у Ц. Г.“. — Вук вели (1835 г.) да „носе капе од црвене чохе посувраћене до врха, и спољна посувраћена страна постављена је црнијем платном; кад се платно поцијепи, остаје сва капа црвена. За капом држе новац и друге ситнице, а у рату фишеке да их лако дохватају. Око капе *многи* носе мараме разне боје, и тако омотане изгледају као мала чалма“ (*Црна Гора и Бока Которска*, 108). Дакле су у првој половини XIX века биле капе као данашње, само их сад не омотавају више шаловима.

32. — Ст. 2419: *Главе мушке не копа од џушке.* — Ја мислим да не значи „не погинула му од пушке ниједна мушка глава у боју (него му сваку болест однијела),“ већ: не копао ни једну мушку главу одраслу до пушке, него сви мали помрли. Глава од пушке — да пушку може носити. И ако Црногорци сматрају за част у боју погинути, не сматрају за несрећу ако се из боја живи врате. Да сматрају за срећу погинути, истражили би се, јер би хотимице у боју тражили смрт.

33. — Ст. 2499—2500: *Свјешт је овај ширан ширанину, а некмоли души благородној.* — Ово мислим да значи да зло у животу осећа, трпи и тиранин који свакојака зла чини да њему буде добро, у толико више племенит човек који никоме зла не чини.

34. — Ст. 2528: „*Тјелохранишељи били су бирани јунаци што су чували самога владику; Петар II умножио их је и прозвао перјаници*“. — Ни Петар I (а камоли Данило) није имао својих „тјелохранитеља“. Перјанике је завео Петар II за службу себи и сенату (Вук, *Црна Гора и Бока*, 52). Што је он то пренео и на доба владике Данила, то је династичка сујета да божем покаже достојанство и углед владичин који он у ствари није имао.

35. — 2658. — *Реља крилаши.* — Сад се појавио нови *Хреља*, и то баш „од Пазара“, који — у најмању руку — спори право *Хрељи*, Душанову намеснику и одметнику на горњој Струми, да је он опевани јунак народних песама. (*Прилози*, II, 88.)

36. — У ст. 1031 место *аманаши*, ваљало је написати *амана ши* (в. Вук, *Рјеч.*, s. v. „аманат“).

37. — У ст. 81: *Исклаши се браћа међу собом*, ја не држим да је *исклаши се* експламативни инфинитив, већ футур без помоћног глагола (упор.: Или Вук *не доћи*, или *шуше не наћи*).

38. — Уз ст. 205. У историји није познато да су уз грчке принцезе долазили у Србију и Грци. То је било тек после пада Византије.

39. — Ако је Г. Р. чуо од каква Црногорца да се облаци *изјалове* кад проспу град уместо кише, требао је то казати, јер ја распитујући о томе Црногорце ни од једног то нисам чуо. — *Изјаловиши* значи „побацити“, раније донети на свет плод из утробе. Његош је могао тај глагол узети у значењу *испражниши*, и у овом случају мислим да је пре помишљао на громове, а не ни на град ни на кишу.

40. — Кад је датум Аранђелова-дне стављен по новом календару (21 новембар), требало је тако учинити и са Малом и Великом Госпођом и Степањ-даном, а не остављати их по ст. календару, или бар у згради ставити по коме је датум од њих два (ст. 1344, после ст. 198, 861 и 2745).

41. — Како би било кад би се и непознатије речи место у речник стављале под врсту где се и стихови објашњавају, као што су ту стављена објашњења географских имена? Оне се већином по једанпут и налазе употребљене, а и читаоцу је лакше ту их наћи него у речнику. Свакојако држим да значења њихова не треба исписивати из Речника, већ само дати оно значење које у том случају реч има, и то што јасније и потпуније. Нпр., по објашњењу из Речника речи *зубља*, тешко ће читалац знати њено значење и употребу у Ц. Гори.

БЕЛЕШКЕ

Светски просветни конгреси. — За време овогодишњег школскога одмора одржаће се два велика светска просветна конгреса, од којих један у Европи, а други у Америци.

1. *Међународни здравствено-васпитни конгрес* (Internacional Health Education Conference) одржаће се у месту Oakland San-Francisco, у држави Калифорнији, у Америци, од 28 јуна до 6 јула о. г.

Иницијативу за сазив овога конгреса примили су на себе Генерални Комитет за национално васпитање америчке младежи, Америчко Лекарско Друштво, Друштво за школску хигијену, Друштво за заштиту децега здравља, и др. Ове институције примиле су на себе израду програма рада на овоме конгресу, као и све што се односи на његову организацију. Али је главни иницијатор за овај конгрес Америчко друштво за национално васпитање (Nacional Educational Association of the United States). Под његовом заштитом одржаће се овај конгрес, који се сматра као део рада овога просветнога друштва у Америци.

Основна идеја овога друштва је: трајни мир у свету и добри односи између свих народности. Америчко Друштво за национално васпитање тежи да оснује један интернационални педагошки биро где би се прикупљали сви педагошки листови, часописи и педагошки списи из свих земаља, у коме би био и бар по један представник из свих држава, што би представљало један интернационални педагошки парламенат, који би утврдио један општи наставни и васпитни програм за све народне школе свих држава у пацифистичкоме духу.

Главни предмет дискусије биће: *идеали у погледу децега физичкога развића, и средстава и методе за њихово остварење.*

Сазивачи конгреса позвали су Министарства Просвете свих културних земаља да узму учешћа на овој конференцији преко својих делегата, па је позвано и наше Министарство Просвете.

Свака држава која би хтела бити заступљена на овоме Конгресу треба да пошаље најмање пет делегата који ће учествовати у саветовањима конгреса, и по пет делегата који би учествовали у специјалним секцијама.

Шефови одељења Министарства Просвете из појединих држава биће примљени као званични делегати.

Желети је да међу делегатима буде наставника свих врста школа. Ближа обавештења даје председник комитета за везе са иностранством, G. Augustus O. Thomas, Augusta, Maine, U. S. A.

2. *Други просветни међународни конгрес* одржаће се од 2 до 15 августа ове године у Швајцарској, у месту Territet.

Главни задатак овога конгреса је да се сарадњом просветних људи из свих нација изнађу и утврде најбоље методе васпитавања младежи, те да младеж за време школовања може развити све своје урођене способности, и да од деце постану ваљани држављани и свесни, честити и трезвени грађани.

Да се то може постићи, сазивачи држе да треба прво да се изнађе пут и начин како да се отклони једна велика сметња, а то је ин-

тернационална дисхармонија која дели људе у многобројне противничке таборе и смета обезбеђењу светскога мира.

За учеснике на овоме конгресу са својим рефератима пријавили су се: из Белгије: Dr Decroly; из Немачке: F. Paulsen, виши школски саветник, Dr Eliz. Rotten; из Енглеске: Henry Wilson, Cloudesley Brereton, Beatrice Ensor; из Француске: Roger Cousinet, Bertier, Emile Coue, Mme Jouenne, Howard H. Barton; из Италије: Dr Montessori; из Аустрије: Dr Otto Rammel, Prof. Cizek, Fr. Helene-Rihisz; из Швајцарске: Charles Baudouin, Dr Adolphe Ferrière, Dr C. G. Jung, Hermann Tobler, Jacques-Dalcrose.

После свакога реферата водиће се дискусија о њему на енглеском, француском и немачком језику, и издавати краћи изводи штампани на више језика.

За време трајања конгреса биће приређена и школска изложба и неколико екскурсија у околину.

Један део учасника имаће стан у Institut des Essarts, где ће се конгрес држати, а остали имаће стан у хотелима. Цене су утврђене.

Дневни пансионат стаје 13 швајц. франака, а недељни 80 швајц. франака.

За упис се плаћа 6 швајц. франака до 30 јуна, а после 30 јуна 12 швајц. франака.

За улазницу на све конференције плаћа се 25 швајц. франака, а за једну конференцију 1:50 швајц. франака.

Да би се олакшао долазак на конгрес делегатима из земаља са рђавом валутом, образован је нарочити помоћни фонд за то од добровољних прилога. Зато је потребно да учасници конгреса из земаља са лошом валутом претходно известе секретариат конгреса у којој мери могу поднети трошкове у валути своје земље.

Сваки учасник мора поднети благовремену писмену пријаву на прописаноме формулару.

За ближа обавештења треба се обратити Главном Секретариату Конгреса: The Organizing Secretary, New Education Fellowship, „Maryland“, Letchworth (Herts), England.

Ј. П. Ј.

Еволуција и резултати експерименталне психологије. — Извод из једног чланка Ото Брауна, професора педагогије на Университету у Базелу, публикованог у *Швајцарском педагошком часопису* (Schweizerische pädagogische Zeitschrift): Рођена око 1880, експериментална психологија се развила у радовима Вебера, Фехнера, Вунта, Сикорског, Бургенштајна, Лаја, Бинеа и Симона, Бобертага, Штерна, Мојмана. Она има специјалне лабораторије, од којих су прве биле: Чикаго, 1899; Анверс, 1900; Петроград, 1901; Будимпешта, 1902; Милано и Париз, 1905; Женева и Лајпциг, 1906. Најбољи резултати који су досада добијени су резултати из интелектуалне области. Дати су, на пример, општи закони развића духа код деце: непрецизна синтеза — господарећа анализа — укупна слика образована од тачно посматраних појединости. Проучено је нарочито неколико главних чињеница: пажња, памћење и средства да се развију одговарајуће способности. Један од најзначајнијих резултата био је установљење правила за избор елите (норме примљене на националном педагошком конгресу у Берлину 1920).

БИБЛИОГРАФИЈА

Књиге и часописи послани Уредништву:

Д-р М. Ђ. Поповић, *Клони се шића*. (Библиотека Трезвености, број 4.) Београд. С. 16, цена 2 д.

Stjepan Pirnat, *Poljoprivreda, temelji naprednoga gospodarenja*. — Zagreb, Nakladna knjižara D. D., 1922. С. 58, цена ?

Stanovsko-srokovna knjižnica Udruženja Jugoslov. Učiteljstva, poverjenišvo Ljubljana. Zvezek 1. I. *Organizacija Jugoslov. Učiteljstva*. II. *Pravila U. J. U. v Beogradu*. III. *Poslovník U. J. U.*, poverjenišvo Ljubljana. — V Ljubljani, izdalo in založilo „Udruženje Jugoslovenskega Učiteljstva-poverjenišvo Ljubljana“, 1923. С. 48, цена ?

Филозофија и религија Ф. М. Достојевскога, студија Ј. Сп. Поповића. — Сремски Карловци, 1923. С. 195, цена 20 д. (Библиотека „Хришћанског живота“, књ. VI.)

Vladimir Dvorniković, *Studije za psihologiju pesimizma*: I. Shakespeare, Hamlet; II. Kranjčević. — Zagreb, izdanje Hrvatskog štamparskog zavoda, 1923. С. 247, цена 25 д.

Gustav af Geijerstam, *Tora*, roman. Prevela Josipa Radošević. — Zagreb, Moderna Knjižnica (svezak 72), 1923. С. 134, цена 10 д.

Stalež šolstva in učiteljstva v Sloveniji. 1923. Sestavil in izdal Višji Šolski Svet v Ljubljani. — Ljubljana, založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani, 1923. С. 217, цена ?

Народни учитељ, лист за народно просвећивање. Орган Ваљевског Округног Одбора за Народну Просвећивање. Власник Ваљевски Округни Одбор за Народну Просвећивање. Уређује Редакциони Одбор. — Излази у Ваљево, двапут месечно. Претплата на три месеца 10 д., поједини бројеви 4 д.

Ђачка дружина, гласило средњешколског ђаштва. Власник и уредник Мирко Дамњановић, професор гимназије. — Излази у Крушевцу, једанпут месечно.

Umjetnost. almanah za slikarstvo, grafiku i skulpturu. Godina V, sveska I. Uredio Odbor. — Zagreb (Mažuranićev trg, 13), 1923. С. 26, цена (везано) 20 д.

Уредник, СВЕТИСЛАВ ПЕТРОВИЋ Душанова улица бр. 5, Београд.	Државна Штампарија Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, Београд.
---	---